

DE LAT LIGT HOOG

Ondersteuning aan mensen met een beperking
in Friesland, 1949-2017

Dr. Minie Baron



INHOUD

VOORWOORD	5
1 NIEUWE DREMPELS: SCHOOL EN WERK	6
Modernisering van de maatschappij	7
Een nieuwe visie op arbeid en handicap	7
'Maatschappelijke bruikbaarheid'	8
Friese initiatieven in het interbellum	10
Ontsporingen	12
2 OPBOUW EN VERANKERING – 1945-1962	14
In de startblokken	15
<i>It giet oan!</i>	17
Ondersteuningsbehoeften in de jaren vijftig	20
De opbouw van de zwakzinnigenzorg en collectieve belangenbehartiging	24
Werkomstandigheden en professionalisering	27
Oneffenheden in de organisatie en geen achterban	30
De plussen en de minnen van de eerste vijftien jaar	31
3 EEN SPRONG VOORUIT – 1963-1980	32
Ondersteuning in een veranderend tijdsbestek	33
Voorzieningsgericht werken en ontwikkelingen in het zorgveld	41
Organisatieontwikkeling, werkomstandigheden en professionaliteit	44
Veel plussen	49
4 NAAR MEER FLEXIBILITEIT – 1980-1992	50
Nieuwe uitdagingen voor de organisatie	51
Nieuwe hulpvragen	55
Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG)	58
Begeleid Zelfstandig Wonen	61
De lange weg naar Regionale Samenwerking	63

Plusminus	65
5 EEN LANGE WEG NAAR VERMAATSCHAPPELIJKING – 1992-2017	66
DEEL 1 – VAN MWGG NAAR SPD, 1992-2003	67
Versterking van de positie van de cliënt	67
De nieuwe zorgstructuur	69
Een vernieuwde SPD: verdergaande professionalisering en specialisering	69
Ontwikkelingen binnen de afdeling Dienstverlening	70
Ontwikkelingen binnen de afdeling Hulpverlening	74
Een nieuwe leiding, een jubileum en de opmaat naar MEE	76
INTERMEZZO – GROEPSWERK	78
DEEL 2 – Van SPD naar MEE, 2004-2017	79
Een nieuwe zorgstructuur en een interne reorganisatie	80
Het dienstenpakket en de ondersteuningsvragen	81
Samenwerken	85
De lat ligt hoog	88
Missie MEE	89
Directeuren – directeuren-bestuurder	90
Uitspraken van cliënten	91
Noten	92
Literatuur	93
Afkortingen	94
Met dank aan	95
Colofon (inclusief verantwoording illustraties)	96

VOORWOORD

TEKST

Sinds het begin van de twintigste eeuw was de terminologie voor mensen met een beperking voortdurend aan verandering onderhevig. In dit boek worden, om de authenticiteit te bewaren, de termen gebruikt die in de besproken perioden gangbaar waren.



1

NIEUWE DREMPELS: SCHOOL EN WERK



■ MODERNISERING VAN DE MAATSCHAPPIJ

Rond 1900 vonden er ingrijpende maatschappelijke ontwikkelingen plaats in Nederland en ging het land er langzamerhand anders uitzien. In de negentiende eeuw waren de agrarische sector en het kleine ambachts- en middenstandsbedrijf de economische dragende krachten. Voor de meeste mensen was het werk dichtbij huis en kon lopend worden bereikt. Het vak werd geleerd door kennisoverdracht en oefening in de praktijk. Vooral in een plattelandspovincie als Friesland werd het ritme van het leven hierdoor bepaald. Mensen met een (lichte verstandelijke) beperking voegden zich in dit leefpatroon en vonden zo via hun werk de aansluiting in de samenleving.¹ Ze leefden, wat we nu noemen geïntegreerd in de samenleving. De maatschappelijke ontwikkelingen raakten in een stroomversnelling toen vanaf circa 1890 in Nederland de industrialisatie doorbrak en grotere industrieën en bedrijven het beeld aan de horizon gingen bepalen. Aanvankelijk gebeurde dit hoofdzakelijk in het westen van het land en in de streek ten oosten van de stad Groningen. In de loop van de eerste helft van de twintigste eeuw breidde dit zich uit over de rest van het land. In Friesland ontwikkelde met name de zuivelindustrie zich.² Het leefpatroon veranderde gaandeweg: het werk was niet meer 'naast de deur' en vond plaats in een omgeving waar meer mensen verkeerden en meer regels golden. Schaalvergroting liet zich op veel terreinen zien. Op de werkvloer werden de veranderingen merkbaar: voorschriften en instructies over te verrichten handelingen moesten gelezen kunnen worden en werkzaamheden bijgehouden. Sociale vaardigheden waren vereist om in de groep staande te kunnen blijven. Scholing werd belangrijker en niet toevallig werd in 1901 de leerplichtwet in werking gesteld: kinderen moesten minimaal zes jaar naar school. De scholingsgraad in Nederland was daarvoor al hoog: ongeveer 90 procent van de kinderen kreeg minimaal enkele jaren onderwijs.

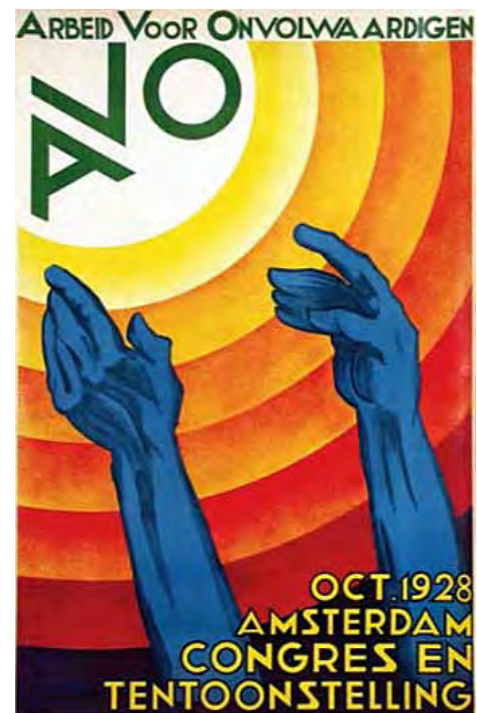
De gevolgen van de leerplichtwet waren dat verzuim niet meer toegestaan werd en dat scholen geen kinderen meer mochten weigeren. Ook geen kinderen die niet mee konden komen. Door deze ontwikkelingen vormden school en werk nieuwe drempels voor jongeren en jongvolwassenen met een verstandelijke beperking. De scholen vonden de komst van de 'achterlijke' kinderen ook een probleem: zij remden en verstoorden het reguliere leerproces. Buitengewoon lager onderwijs bestond al op enkele plaatsen, maar na 1900 liet dit onderwijs een geweldige groeispurt zien. Het aantal scholen en leerlingen nam snel toe. Het werden toen scholen voor zwakzinnigen of blo-scholen genoemd. De leerplicht gold niet voor deze scholen, zodat schoolverzuim nog veel voorkwam. Voor kinderen met ernstige beperkingen bleef onderwijs sowieso nog lang onmogelijk, ondanks de pleidooien die daarvoor vanaf het begin van de twintigste eeuw al werden gehouden.³

■ EEN NIEUWE VISIE OP ARBEID EN HANDICAP

Na de eerste wereldoorlog werden de oorlogvoerende landen voor het probleem gesteld het enorme aantal oorlogsinvaliden en burgers dat ernstig letsel had opgelopen weer in het arbeidsproces op te nemen. Men wilde deze grote groep mensen niet doelloos rond laten lopen en bovendien legde het economisch een te zware last op de samenleving. Men ging anders denken over arbeid en handicap en dit genereerde diverse overheids- en particuliere initiatieven. Hoewel Nederland buiten de oorlog was gebleven dreef ze mee – zij het in een vertraagd tempo – op het veranderende gedachtegoed dat in het interbellum ontstond over de maatschappelijke inzet van mensen met een beperking.⁴ In Nederland zien we diverse activiteiten. Zo werd in 1927 de AVO (Vereeniging Arbeidszorg voor Onvolwaardigen) opgericht. Zij stichtte werkinrichtingen, waar met name mensen met een lichamelijke

◀ De eerste blo-school van Friesland wordt in 1927 gevestigd in een bestaande lagere school nabij de Boterhoek in Leeuwarden. Bij de functiewijziging wordt de ingang verplaatst naar de Noorderplantage. Deze foto is in de twintiger jaren van de vorige eeuw vanaf de Oldehove genomen. De school staat in het midden van de bovenste helft.

► De poster van het congres en de tentoonstelling in het Stedelijk Museum van de AVO in 1928.



beperking emplooi vonden. Een tentoonstelling in het Stedelijk Museum en een congres onderstrepte haar activiteiten en vergrootte de publieke belangstelling voor het onderwerp.⁵ Blindeninstituut Sonneheerdt professionaliseerde zijn dagbesteding naar een werkinrichting onder het motto 'Arbeid brengt licht'. De overheid stelde in 1929 de Staatscommissie inzake Onvolwaardige Arbeidskrachten in, die overigens pas tien jaar later met haar eindrapport kwam. Alom brak de opvatting door dat niet meer volstaan kon worden met liefdadigheid en uitsluitend financiële ondersteuning aan deze bevolkingsgroepen, maar dat gestreefd moest worden naar arbeidsdeelname.

■ 'MAATSCHAPPELIJKE BRUIKBAARHEID'

De twee genoemde tendensen, modernisering en industrialisering van de maatschappij die beter opgeleide werknemers vroeg en het veranderende gedachtengoed over

de 'maatschappelijke bruikbaarheid' van de 'onvolwaardige arbeidskrachten', kwamen in de maatschappelijke zorg voor jongeren met een verstandelijke beperking bij elkaar. Die werden toentertijd, afhankelijk van de ernst van de beperking, debielen, imbecielen en idioten genoemd. Als algemene term was zwakzinnigheid gebruikelijk. Men ontdekte al gauw dat na het verlaten van de school voor zwakzinnigen het vinden en behouden van werk voor de oud-leerlingen moeilijk was. Op de arbeidsmarkt waren ze het slechtst af. Verschillende van hen gleden sociaal af, met name als ze geen werk konden vinden. Te vaak gebeurde het dat het hen niet lukte om maatschappelijk staande te blijven en een deel van hen kwam daardoor in een gesticht of inrichting terecht of kwam met politie en justitie in aanraking. Het denken over zwakzinnigen was in de eerste helft van de twintigste eeuw vaak nog negatief: zwakzinnigheid werd verbonden met onmaatschappelijkheid en asociaal gedrag en aan erfelijkheid werd een belangrijke rol toegekend.

In Amsterdam ging men rond 1920 daadwerkelijk iets voor deze jongeren doen. Leerkrachten van de blo-school gingen actief werk zoeken voor de schoolverlaters en begeleidden hen na de schoolperiode soms nog een paar jaar. Dit bleek een succesformule te zijn, maar voor onderwijzers was de taak te omvangrijk. Een Amsterdamse commissie boog zich hierover en schreef het *After Care Rapport* (1917). Hierin pleitte zij voor professionalisering van de nazorg en het aanstellen van een functionaris die deze taak op zich zou nemen. Overigens paste de professionalisering van deze tak van zorg binnen een bredere tendens van professionalisering van de zorg voor andere kwetsbare groepen, bijvoorbeeld die voor alcoholisten en psychiatrische patiënten.

De Fries *om ûtens* Pier de Boer (Kimsword, 1884), vooreen onderwijzer aan een school voor zwakzinnigen, was de eerste fulltime nazorgambtenaar in Nederland. Hij

begon in 1922 met zijn werkzaamheden in Amsterdam. Deze gedreven en ambitieuze man was de grondlegger van het nazorgwerk, dat in de jaren 1950 het maatschappelijk werk voor zwakzinnigen (of geestelijk gehandicapten) ging heten, later Sociaal Pedagogische Zorg werd en nu MEE is.

Pier de Boer was een echte pionier. Hij ontwikkelde een werkwijze die enkele decennia stand zou houden en die in 1924 in het *Haarlemse Nazorgrapport* verwoord werd.⁶ Dit werd de blauwdruk voor het nazorgwerk in Nederland. Dat rustte op drie pijlers. Centraal stond het vinden van werk. Want, zo werd gezegd, 'geschikte arbeid behoedt voor veel ellende'.⁷ De nazorgambtenaar liep zich het vuur uit de sloffen om baantjes te vinden voor de jongemannen en vulde dit aan met 'controle en leiding'.⁸ Hij hield ongeveer twee jaar toezicht op de jongens en loste veel arbeidsconflicten op. Dit toezicht en de begeleiding (verwoord als pedagogiek) moest het tegenwicht vormen van de invloed van de erfelijkheid. 'Maatschappelijke bruikbaarheid' was het criterium waarop de jongens in drie



groepen werden ingedeeld, wat inhield dat gekeken werd in welke mate zij in loondienst konden werken en al of niet een volledig loon konden verdienen. Dat laatste gold voor ongeveer een derde van de groep, voor weer een derde was dat gedeeltelijk het geval en ongeveer een derde werd beschouwd als 'sociaal ongeschikt'. Dit waren de imbecielen en de 'laagstaande debielen'. Die kon men niet in het vrije bedrijf plaatsen en voor hen moesten er werkinrichtingen komen, die tevens dure gestichtsonopnamen konden voorkomen. Dit was de tweede pijler van het nazorgwerk. De derde pijler was de avondverzorging. Aanvankelijk bedoeld als onderhoud van de schoolse vaardigheden, maar al gauw werd gezelligheid bieden belangrijker omdat de debiele jongeren geen aansluiting vonden bij het reguliere jeugd- en jongerenwerk en er onder hen veel eenzaamheid voorkwam. In de praktijk bleek dat het uitoefenen van voogdtaken en reclasseringstoezicht ook goed ondergebracht kon worden bij de nazorgambtenaar en dit werd toegevoegd aan zijn takenpakket.

De nazorgambtenaren van voor de oorlog kwamen, op één na, uit het onderwijs. Zij hadden goed zicht op de valkuilen van deze jongeren. Als eerste aandachtspunten werden steeds genoemd het slechte inzicht in sociale verhoudingen en het onvoldoende aanpassingsvermogen in veranderende omstandigheden. Een probleem dat in de overgang van school naar werk of bij verandering van werk telkens opdoemde. De nazorgambtenaar moest dan inspringen om conflicten glad te strijken. Verder werd genoemd: weinig inzicht in eigen kunnen, gebrekkige doel- en gevolgvoorstellingen, een gebrekkig oordeelsvermogen, het ontbreken van vooroverweging met als gevolg impulsief handelen en gemakkelijke beïn-

◀ Portret van de familie De Boer uit Kimsword: de ouders met hun zes zonen en aanhang. Uiterst rechts op de stoel zit Pier de Boer.

► In de vacature van schoolhoofd is de heer J.J. Bouma benoemd. Zijn naam wordt later verbonden aan de school voor moeilijk lerende kinderen en is nu verbonden aan de Chr. School voor Praktijkonderwijs in Dokkum. *Leeuwarder Nieuwsblad*, 15 november 1938.

vloedbaarheid. Men kon ze gemakkelijk van alles wijs maken en ze werden daardoor een gemakkelijk werktuig in handen van anderen. Een nazorgambtenaar merkte, doelend op het onbegrip in de samenleving, over de doelgroep op: 'geplaagd en onbegrepen'.⁹ De ondersteuningsbehoefte werd vertaald in 'toezicht en controle'. De begeleiding was niet van paternalisme verschoond, maar daar werden toen nog geen vragen bij gesteld. Nazorg was uitdrukkelijk geen armenzorg. De werkers zagen het zelf als deel van het onderwijs of behorend bij de geestelijke gezondheidszorg.

De doelgroep van het nazorgwerk bestond voor de oorlog uitsluitend uit de oud-leerlingen van het blo-onderwijs. In de praktijk kwam het neer op de leeftijdsgroep van 15 tot ongeveer 25 jaar, en dan met name de jongens. De bedoeling was dat de nazorgambtenaar actief op zoek ging naar de cliënten, een werkwijze die we nu *outreaching* werken noemen. Er werd niet gekozen voor het toen meer gangbare consultatiebureau-model, dat in andere zorggebieden opgeld deed.

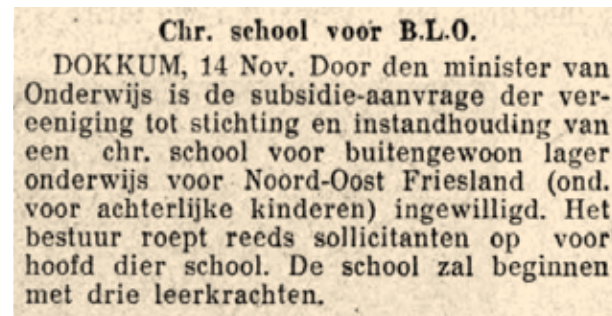
Pas na de oorlog zou de nazorg en het maatschappelijk werk voor zwakzinnigen stap voor stap meer doelgroepen gaan bedienen. Pier de Boer kreeg al snel collega's in andere grote steden in het westen en het zuiden van het land. Het noorden en oosten van het land waren voor de oorlog nog witte vlekken op de kaart van de professionele nazorg. Maar dat wil niet zeggen dat er in Friesland niets gebeurde.

■ FRIESE INITIATIEVEN IN HET INTERBELLUM

In de eerste decennia van de twintigste eeuw is de opbouwfase van de zwakzinnigenzorg als onafhankelijke subsector in de gezondheidszorg te traceren. Ze bestond toen uit drie onderdelen: inrichtingszorg, blo-onderwijs en nazorg.¹⁰ Inrichtingszorg was er niet in het Friese. Cliënten die deze zorg nodig hadden gingen naar een psychi-

atrische inrichting in Franeker of het Groningse Wagenborgen of naar een zwakzinnigeninrichting in Ermelo. Het blo-onderwijs kwam van de grond, zij het enkele decennia later dan in de grote steden in het westen. De aanpalende nazorg was nog niet geprofessionaliseerd.

In Friesland opende de eerste blo-school de deuren in Leeuwarden in 1927. In de jaren 1938-1939 kwamen er twee scholen in Sneek en een in Dokkum. In Drachten bestond



ook een vooroorlogs initiatief, maar realisatie lukte daar, net als dat van een ziekenhuis, pas na de oorlog.¹¹

De school in Leeuwarden voldeed aan een grote behoefte. Binnen een paar jaar waren er al acht klassen en ruim 100 leerlingen. De toenmalige blo-scholen waren voornamelijk debielenscholen, de meeste scholen hadden daarin een apart klasje voor de imbecielen (ook wel 'beziningsklassen' genoemd). De Leeuwarder school had in de jaren dertig zes klassen voor debielen en twee voor imbecielen. De meeste leerlingen kwamen uit de stad, minder dan tien kwamen uit omliggende gemeenten. Het was een echte stadsschool, net als de scholen voor buitengewoon onderwijs in het westen. Ook hier vielen kinderen die niet mee konden komen als groep in de steden meer op dan op het platteland. Er was veel aandacht voor praktische vaardigheden. De jongens in de hoogste klassen van de debielenafdeling kregen bijvoorbeeld timmerles, die van de imbecielenafdeling leerden matten vlechten en de

meisjes weven.¹² Deze activiteiten sloten aan bij die van werkinrichtingen elders en het was de bedoeling dit ook in Leeuwarden uit te laten groeien tot een werkinrichting. Maar dat is, ook met hulp van de *Vereeniging voor Zwakzinnigenzorg*, zoals hierna zal blijken, niet gelukt.

Anderhalf jaar na de opening van de school werd deze vereniging in Leeuwarden opgericht. De oprichtingsvergadering was op 26 oktober 1928 in de Beurs. Het initiatief kwam van een groepje vooraanstaande stedelingen, die ook de bestuursfuncties op zich namen. Wethouder van onderwijs H. de Boer werd voorzitter en de andere leden waren onder meer burgemeester jhr. mr. J.M. van Beijma, de voorzitter van de vereniging Volksonderwijs Van der Molen, directeur van het Arbeidsbureau G. Pot, medicus P. de Vries en C.A.F.W. Pape, hoofd van de blo-school. De oprichting van deze vereniging vloeide voort uit de stichting van de blo-school. Ook in andere steden waren dergelijke verenigingen te vinden. Wethouder De Boer verwoordde in zijn openingswoord de veranderende visie op arbeid en handicap: 'Het is een opmerkelijk verschijnsel dat de gemeenschap in onze dagen zich meer en meer gaat bezig houden met de onvolwaardige arbeidskrachten en met het zwakzinnige kind.'¹³

In maart 1930 had de vereniging inmiddels 178 leden die minimaal f1,- contributie per jaar betaalden. Het doel van de Vereeniging was 'het behartigen der belangen der oud-leerlingen der school voor B.L.O.' Men wilde werk

De Propagandacommissie van de Vereeniging voor Zwakzinnigenzorg schreef een ingezonden stuk in diverse kranten om haar verenigingsactiviteiten onder de aandacht van het publiek te brengen. Daarin schreef zij over de moeilijke maatschappelijke positie van de blo-leerlingen onder meer het volgende:

'De strijd om het bestaan is zwaar voor een geestelijk en verstandelijk volwaardig mensch, hij is zeer zwaar voor een 70 % der leerlingen der school voor B.L.O., hij is zonder hulp niet tot een goed einde te brengen voor een, gelukkig niet groot, gedeelte van hen. Dit is hier te Leeuwarden duidelijk begrepen. De vereeniging, welke steunen wil, waar steun noodig is, werd gesticht en thans wil zij, de vereeniging, trachten zichzelf zoo sterk mogelijk te maken [...].'
Leeuwarder Nieuwsblad, 8 april 1929

maken van de nazorg, ook wel maatschappelijke hulp genoemd. Die was nodig voor het kind, de ouders en de maatschappij, stelde zij. Hiermee sloot zij aan bij de visie die in de hiervoor vermelde nazorgrapporten werd verwoord. De nazorg werd nu door de school gedaan, maar zo gaf bestuurslid en schoolhoofd Pape aan, 'deze

kan niet aan de eisen voldoen'. Hij oordeelde dat: 'de nazorg voor Leeuwarden primitief geregeld is'.¹⁴ Het is de vereniging echter niet gelukt de professionele nazorg zoals die in het westen al functioneerde van de grond te krijgen. Ook een tweede plan, de oprichting van een werkinrichting mislukte. Onder

de pakkende titel *Voor de eenvoudigen van geest* schreef de vereniging een ingezonden stuk in de kranten, om de noodzaak ervan bij een breder publiek onder de aandacht te brengen.¹⁵ De vereniging vroeg een startsubsidie aan bij de provincie, maar die wees, na een felle discussie, het verzoek af. Het belangrijkste argument was dat het een plaatselijke initiatief betrof en geen provinciaal plan was.¹⁶ Een derde activiteit was wel succesvol. Pape had in de oprichtingsvergadering een indringend beeld geschetst van de slechte fysieke toestand en vele lichamelijke afwijkingen van de kinderen. Er was hierdoor meer lijden, veel schoolverzuim en een kortere levensverwachting. Om hier wat aan te doen bekostigde de vereniging jaarlijks de opname van een aantal Leeuwarder kinderen in het koloniehuis voor zwakzinnige kinderen Zonne-Oord in Ede. Ze kwamen na een paar maanden aangesterkt weer terug.

De Vereniging voor Zwakzinnigenzorg sloot zich na het debacle van de werkinrichting aan bij een ander Leeuwarder initiatief, dat van de werkinrichting die was aangehaakt bij het Parkherstellingsoord (1927). In 1937 verzelfstandigde deze afdeling en werd zij beheerd door de AVO. Het werd toen de *Leeuwarder Nazorg* genoemd. Dit initiatief is

► De nazorg-collecte wordt jaarlijks gehouden. Diverse verenigingen, waaronder de Vereniging voor Zwakzinnigenzorg, verlenen hieraan hun medewerking. *Leeuwarder Courant*, 14 september 1939.

Steunt de Nazorg-Collecte
op ZATERDAG 16 SEPTEMBER 1939

De samenwerkende Verenigingen:

Ver. tot best. der tbc.	Ver. Zwakzinnigenzorg.	Ver. Het Groene Kruis Huisum.
Ver. t. bev. der bel. v. tbc.-patiënten.	Ver. tot bev. der bel. v. Sluhoorenden.	Leeuwarder Bestuursbond.
Chr. Ver. „Draagt elkanders Lasten“.	Frische Bûndekring.	R.K. Werkliedenver. „Leo XIII“.
R.K. Ver. „Herwonen Levenskracht“.	Ver. „Parkherstellingsoord“.	Christelijke Bestuursbond.

Nog eenige medewerkers(sters) dringend gevraagd. Spoedig op te geven s. v. p. Achter de Hoven 248, tel. 6093.

een wel geslaagd Fries voorbeeld van het nieuwe denken over de inzet van arbeidsgehandicapten. Hoewel bedoeld voor meerdere doelgroepen kwamen er waarschijnlijk alleen oud-tbc-patiënten terecht. Ook deze groep kon na herstel moeilijk weer een baan vinden. Verschillende van hen lukte het na een opnameperiode in de werkinrichting om weer aan de slag te komen in het vrije bedrijf. Het is niet bekend of er zwakzinnige jongeren zijn geplaatst, daar zijn geen vermeldingen over gevonden. Van de Vereniging voor Zwakzinnigenzorg is na de oorlog niets meer vernomen. Zij heeft geen archief nagelaten en de beschikbare informatie over haar activiteiten is te vinden in verspreide krantenberichten.

►► Het matten van stoelen in een beschermde werkinrichting door oud-blo-leerlingen.

■ ONTSPORINGEN

Hoe verging het de Leeuwarder schoolverlaters in de jaren dertig en tijdens de oorlog? Van enkele van hen is bekend

DE BINET-SIMON-HERDERSCHÉE TEST

De eerste intelligentietest is in 1905 ontwikkeld door de Franse psychologen A. Binet en T. Simon. De test bestond uit dertig opgaven, waaronder het benoemen van plaatjes, het aanwijzen van lichaamsdelen en het nazeggen van getallen. In 1919 is een Nederlandse versie gemaakt door schoolarts D. Herderschêe. Vanaf dat moment werd de test in Nederland gebruikt om te bepalen of een kind in aanmerking kwam voor blo-onderwijs. Een kind werd toegelaten bij een IQ beneden de 80. De test werd in de regel afgenomen door het schoolhoofd of de schoolarts. Het Leeuwarder schoolhoofd Pape nam de test af bij nieuwe leerlingen.

dat het stroef verliep. Uit een naoorlogs rapport over de maatschappelijk situatie van oud-blo-leerlingen komt naar voren dat verschillende van hen in de jaren dertig met politie en justitie in aanraking kwamen. De oorzaak was meestal diefstal. Daar was, zo meende rapporteur Kingma, de armoede en ellende in deze tijd debet aan. In de oorlog kwamen een aantal jongemannen in Duitsland terecht, waarvan enkelen een verkeerde keuze maakten. Zij werden na de oorlog als politiek delinquent veroordeeld.¹⁷ Deels zal hier de gemakkelijke beïnvloedbaarheid een rol hebben gespeeld.

Alles overziend kunnen we concluderen dat voor de oorlog in Friesland een start werd gemaakt met de zorg voor mensen met een beperking, maar eigenlijk ook niet meer dan dat. Nazorg en maatschappelijke hulp voor hen was er in feite niet. Na de oorlog zou deze draad opgepakt worden. Er was aanleiding genoeg voor.



2 OPBOUW EN VERANKERING – 1945-1962



Nederland was in 1945 sterk verarmd. Alle zeilen moesten bijgezet worden om het land er na een economische depressie en de bezetting weer bovenop te krijgen. Een actief industrialiseringsbeleid en sanering van de 'kleine landbouw' waren de hoofdlijnen van de economische politiek. In deze contreien had dat met name in oostelijk Friesland ingrijpende gevolgen: Drachten werd een industriecentrum met de Philipsvestiging als centrale factor. Boeren(arbeiders) gingen in de fabriek werken.¹ De sociale politiek werd in deze periode van wederopbouw gedomineerd door een geleide loonpolitiek – matige lonen en een lange werkweek – en de opbouw van een sociaal verzekeringsstelsel dat zou uitmonden in de verzorgingsstaat. Dat de sociale ellende van voor de oorlog tot het verleden moest gaan behoren was een breed gedragen opvatting.² Maar niet iedereen was ervan overtuigd dat het goed zou gaan. De Koude Oorlog, de Koreaanse oorlog en het verlies van Nederlands-Indië stemden velen somber: zij kozen voor emigratie. Al deze facetten beroerden, soms ingrijpend, het leven van de Friese zwakzinnigen en hun verwanten. Anderzijds kwamen er meer voorzieningen en ondersteuningsmogelijkheden waarvan ze konden profiteren. Een daarvan was de nazorg ten behoeve van oud-leerlingen van het buitengewoon onderwijs.

■ IN DE STARTBLOKKEN

In Friesland nam de provincie het voortouw in het tot stand brengen van de nazorg. Daarin was ze niet uniek. In Drenthe gebeurde dit eveneens en in dezelfde periode, al liet de realisatie daar nog enige tijd op zich wachten.³ In zuidoost Brabant kwam de nazorg ook in de naoorlogse jaren van de grond, maar daar wilde men uitdrukkelijk geen inmenging van de burgerlijke overheden, uitgezonderd het ontvangen van een subsidie.⁴

Een provinciale commissie, de commissie De Loor, werd in november 1946 geïnstalleerd. Zij moest onderzoeken

of het buitengewoon onderwijs in Friesland diende te worden uitgebreid. En zo ja, hoe de spreiding van deze scholen er dan uit moest zien.⁵ De tweede vraag was of nazorg voor de schoolverlaters nodig was. De commissie had kaliber. Zij bestond uit twee statenleden, alle Friese blo-schoolhoofden, twee burgemeesters, een bestuurslid van een christelijke blo-school, de geneesheer-directeur van het psychiatrische ziekenhuis in Franeker, een schoolarts en de inspecteur voor het buitengewoon onderwijs in Nederland, professor dr. Van Houte, die als adviseur was aangetrokken.

Uit de eindrapportage (november 1947) valt op te maken dat de commissie zich verdiepte in wat zich in het land op dit vlak inmiddels had ontwikkeld. Die ideeën werden overgenomen. Er zijn geen nieuwe, originele Friese denkbeelden op tafel gekomen. Wel is een praktische vertaalslag gemaakt naar de Friese situatie. Die zag er als volgt uit. Er zouden nog zeven scholen bij moeten komen in de provincie. In totaal dacht men aan tien à twaalf scholen voor ongeveer 1200 leerlingen. Het zouden uitdrukkelijk streekscholen moeten zijn, wat betekende dat gemeenten moesten samenwerken. In deze periode, die bruisde van nieuwe maatschappelijke initiatieven, wachtte men niet altijd op een overheidsrapport om aan de slag te gaan. In Heerenveen zou al een school worden geopend en er bestonden vergaande plannen voor scholen in Oosterwolde, Drachten en Franeker. Midden jaren vijftig waren de beoogde twaalf scholen gerealiseerd.

In de aanloop naar de presentatie van het eindrapport werden de Friese burgemeesters uitgenodigd voor een bijeenkomst waarin professor Van Houte de noodzaak van meer voorzieningen in de provincie bepleitte. Ook de hiervoor noodzakelijke samenwerking van gemeenten moet een rol gespeeld hebben om hen bij elkaar te roepen. Van Houte stelde dat de sociale zorg voor de 'defecte mens' in Friesland achterliep op die in de rest van

◀ Kingma door weer en wind. Hij heeft in de eerste jaren maar in beperkte mate de beschikking over een auto. De fiets en het openbaar vervoer zijn de belangrijkste vervoermiddelen.

het land, wat onder meer veroorzaakt werd door rivaliteit tussen gemeenten en schoolbesturen over de vestigingsplaatsen. Om de noodzaak van nieuwe voorzieningen te onderbouwen lichtte de inspecteur toe voor welke problemen de zwakzinnigen in het maatschappelijk leven stonden en welke aspecten met de beperking samenhangen. Die vereisten aandacht in de begeleiding. 'Het typische van de zwakzinnige is, dat hij zichzelf niet corrigeert, als hij een fout maakt', verduidelijkte hij en daarom is voortdurende leiding vereist. Iets dergelijks stond ook in het eindrapport van de provincie: 'Zij kennen niet hun eigen tekorten en zullen die dus moeten ervaren [...] de tijd van ontgoocheling moeten ze onvermijdelijk doorheen [...] vele struikelen.' En: 'Zij missen het instinct, het onderscheidingsvermogen en de aanpassing, dat de normalen de juiste houding doet vinden.'

Over de veranderende maatschappelijke omstandigheden die tot ander beleid noopten zei Van Houte: 'Een 50 tot 100 jaar geleden kon op een afgelegen boerderijtje een imbeciele knecht werkzaam zijn en in zijn werk een zekere voldoening vinden, waardoor hij niet tot abnormaal gedrag kwam [...]. In dichtere centra waren zulke mensen vaker een steen des aanstoots [...]. Inmiddels was het zo dat 'door veranderingen in het productieproces dergelijke mensen thans meer opvallen dan vroeger; want die imbeciele boereknecht, die wel op een primitief bedrijfje in staat is tot eenvoudige sjouwersarbeid, kan niet worden gebruikt op een gemechaniseerd bedrijf.' De sociale gevolgen van de modernisering hadden voor deze groep een eigen karakter. Een groep bewoners die traditioneel een plek in de samenleving vond en waar bestuurders voorheen geen bemoeienis mee hadden, vroeg daar nu wel om. Dat was voor de Friese bestuurders een nieuw gegeven, waar men greep op moest zien te krijgen.

In de beantwoording van de tweede vraag vormden de specifieke uitdagingen van de wederopbouw een extra

motief. De commissie achtte een 'goed georganiseerde nazorg' voor de oud-leerlingen noodzakelijk, want 'Nu van verschillende zijden alles in het werk wordt gesteld om de herbouw van Nederland zo krachtig mogelijk te bevorderen, is het meer dan ooit noodzakelijk om aan de onvolwaardige arbeidskrachten bijzondere aandacht te schenken.' Ook mensen met een beperking kregen een taak in de wederopbouw toebedeeld. Er waren economische en sociaal-morele motieven aan de orde: 'Door de achter ons liggende oorlogstijd met zijn onderdrukking en onderduiking, zijn honger en overvloed, zijn zwarte handel en plundering, zijn bedrog uit plichtsgevoel, is de geestelijke verwarring en verworping van het Nederlandse volk ontstellend toegenomen en het zijn de geestelijk en lichamelijk zwakken, die het meest hebben geleden. Wanneer de wederopbouw dus wordt ter hand genomen, moet er extra zorg worden besteed aan onze zwakke broeders en zusters, dat wil in dit geval zeggen, aan onze onvolwaardige arbeidskrachten. Bij de grote materiele verarming van ons land is het bovendien noodzakelijk gebruik te maken van alle arbeidskracht, die aanwezig is, dus ook van de krachten van hen, die door hun lichamelijke of geestelijke gesteldheid niet in staat zijn een normale arbeidsprestatie te leveren. De economische zijde van dit vraagstuk is evenwel niet de belangrijkste, veel meer treedt de noodzaak van geestelijke verheffing op de voorgrond.' Het hebben van regelmatig werk in het vrije bedrijf met een (nagenoeg) normaal loon was synoniem aan sociaal aangepast zijn. Het maatschappelijke en individuele belang viel hier samen. De nazorg moest als eerste taak krijgen het vinden van werk voor oud-leerlingen.

De commissie vond dat onder de nazorg ook viel: het oprichten en beheren van werkplaatsen voor imbecielen en debielen die een gevaar vormden en avondverzorging. De nazorgambtenaar diende een schakel te zijn tussen werkplaatsen, plaatselijke nazorgcommissies die aan

de school verbonden waren, werkgevers en overheden. Andere taken die aan hem toegedacht waren: het oplossen van arbeidsconflicten, gezins- en opvoedingsmoeilijkheden wegnemen en 'het remmen der ongebreidelde gevoelens tijdens de puberteitsjaren'. Verder zou hij een rol kunnen spelen bij problemen rond de keuring voor militaire dienst en bij gerechtelijke vervolgingen.

Het rapport van de commissie is door Gedeputeerde Staten goed ontvangen. Voor de vraag waar de ambtenaar organisatorisch ondergebracht moest worden, werd geen concrete oplossing aangedragen. Na de positieve acceptatie van het rapport bleef het echter een tijdje stil op het provinciehuis. In de provincie gingen de ontwikkelingen wel door: in een paar jaar tijd kwamen de blo-scholen in Heerenveen, Drachten en Oosterwolde tot stand en werkplaatsen in Sneek en Dokkum. En bij elke opening van een nieuwe school gaf een van de twee statenleden uit de commissie acte de présence. En alle keren hamerden zij in de openingstoespraak op het belang van nazorg.

■ IT GIET OAN!

Eind 1948 kwam er weer beweging in de zaak. Een werkloze Leeuwarder onderwijzer met leservaring op blo-scholen in Rotterdam en Dokkum schreef in november een open sollicitatiebrief aan Commissaris van de Koningin Linthorst Homan.⁶ Hierin bood Taco (Taeke) Kingma aan, in aansluiting op het rapport van 1947, onderzoek te willen doen naar de maatschappelijke toestand van de oud-leerlingen van de vier Friese blo-scholen, want 'men heeft dan een gedocumenteerd overzicht van de onvolwaardigen die in aanmerking komen voor een eventuele nazorg'. De opdracht werd hem gegund en hij kreeg een jaarcontract als provincieambtenaar. In december 1949 kon hij zijn verslag presenteren.⁷

Het rapport van Kingma geeft een prachtige schets van de maatschappelijke toestand van de debiele en imbeciele

jongeren en jongvolwassenen aan het eind van de jaren veertig. Deels beschrijft het ook nog hun wederwaardigheden in de jaren dertig en tijdens de oorlog. De namen van 801 oud-leerlingen werden opgediept en daarvan bleken 45 (5.6 %) te zijn overleden, 50 (7.1 %) waren opgenomen in een gesticht en 72 (9 %) uit de provincie vertrokken. Van de laatsten was een deel in Nederlands-Indië of Duitsland terechtgekomen of met de ouders geëmigreerd. 634 oud-leerlingen woonden nog in de provincie en deze werden door Kingma zo veel mogelijk bezocht. De verhou-

▼ Berichtgeving aan Kingma over het besluit van Gedeputeerde Staten om hem voor een jaar in dienst te nemen om voorbereidende werkzaamheden te verrichten voor de oprichting van een nazorgdienst.



ding debielen – imbecielen was 7,5 : 1. Ongeveer drie kwart van de debielen had een IQ van 70-80 en een kwart lager dan 70. Zij werden de 'laagstaande debielen' genoemd en de aanpassing in de maatschappij verliep bij hen het slechtst. Twee derde was van het mannelijk geslacht, een derde waren meisjes en jonge vrouwen. Deze verhouding zien we niet terug in de omvang van de verslaggeving: er werden 9½ bladzijde besteed aan de wederwaardigheden van de jongens en mannen en anderhalve pagina aan die van de meisjes en vrouwen.

Verreweg de meeste aandacht in het rapport ging uit naar de arbeidssituatie van de debiele mannen. Van de jongens tot 18 jaar bleek een derde een stabiele arbeidssituatie te hebben bereikt. Zij konden zich goed handhaven en ondervonden geen specifieke moeilijkheden. Twee derde wisselde echter regelmatig van betrekking wegens 'een bonte staalkaart van voorkomende en mogelijke conflicten'. Als voorbeeld wordt het arbeidsverloop van G.B. geschetst: 'Hij werkt achtereenvolgens als loopjongen bij een bloemist, nog een bloemenwinkel, een groentenzaak en een drogist, om het dan nog op een fabriek te proberen. Toen de fabriek niet meer beviel wou G. gaan varen.' Deze jonge jongens werden het vaakst knecht op een boerderij, in een pepermuntfabriek of in een zuivelfabriek. Anderen kwamen als hulp bij middenstanders of kleine zelfstandigen terecht, zoals het voorbeeld al liet zien. Het lage loon dat ze verdienden gaf regelmatig conflictstof. Een flink aantal (24) werkte in een 'beschut milieu' meestal in het bedrijf van de vader. Hoewel de jongens ook daar tegen problemen aanliepen die uit hun beperking voortvloeiden. Een voorbeeld: 'Henk D. is een matige debiel, werkt al een paar jaar bij zijn vader die een haringhandel drijft. Vader kan hem best gebruiken en Henk doet zijn best. Het ging prachtig zolang de haringen precies een dubbeltje kostten. Maar toen de prijs 11 ct. werd, gaf de nieuwe berekening Henk de grootste moeite.' Het was volgens

Kingma met name deze groep jonge jongens waar nazorg voor nodig zou zijn. Het slagen ervan zou echter afhangen van de medewerking van de ouders, die nog niet aan nazorg gewend waren.

Van de jongemannen boven de 18 jaar werkte de meerderheid in een fabriek (72 van de 217), 51 bij middenstandsbedrijven en 18 bij hun vader in zijn bedrijf. Het aantal in de agrarische sector was veel lager dan bij de jonge jongens: mogelijk was de oorzaak het hogere loon dat ze op oudere leeftijd moesten hebben. Jonge jongens kon een boer nog voor een laag loon aannemen als *lyts feint*. Van de 25-plussers was de helft goed terecht gekomen. Onder de mannen die geen vast emploi vonden was het aantal losse arbeiders hoog en ongeveer tien stonden als 'zwerfend' te boek. Werken bij een kermisbaas of op zee gaan was voor de laatsten, mits ze goed konden aanpakken, nog een laatste mogelijkheid om niet helemaal af te glijden.

Het beeld van de imbeciele jongens was heel anders. Van de 77 waren zeventien in een inrichting opgenomen en maar negen hadden een baantje gevonden. Vijftien werkten op een werkinrichting die door de school was opgericht. Enkelen van hen hielpen in de rooitijd op het land. Niet minder dan 23 verbleven thuis, soms hielpen ze thuis als de ouders een eigen bedrijf hadden.

Bij de meisjes en jonge vrouwen was het beeld van de arbeidssituatie eenduidiger. Van hen die op de debielenafdeling hadden gezeten, bleef bijna de helft thuis om moeder te helpen en in de andere helft van de gevallen werd huishoudelijk werk gevonden voor enkele uren per dag. Een klein groepje was 'geheel in betrekking' of werkte in een fabriek. Van de 25-plussers bleek twee derde inmiddels getrouwd. Hun echtgenoten waren meestal fabrieksarbeider of losarbeider. Uit de hele toonzetting blijkt dat bij deze sekse niet de arbeidsomstandigheden en het zoeken van werk de eerste zorg was. Nee, bij hen was het 'duidelijk dat het meest gestruikeld wordt op sexueel terrein,

een gebied waar de minste weerstand is en de grootste verleiding'. Voor zeker tien jonge meisjes zou bijzonder toezicht zeer gewenst zijn. Over de imbeciele vrouwen werd aangegeven dat wanneer ze niet waren opgenomen, ze thuis verbleven. Daar deden zich volgens rapporteur Kingma wel begeleidingsproblemen voor, omdat veel ouders neigden naar verwenning en 'de toch vaak al niet grote ijver (bijv. bij sommige mongolen) verslapt dan op den duur tot grote passiviteit, waarbij ook de op school aangeleerde vaardigheden weer verloren gaan.' Hij stelde de oprichting van een weefkamer voor maar betwijfelde of er voldoende gegadigden voor zouden zijn. De problematiek van deze meisjes ging hem zeer ter harte en in de latere jaren zou hij er regelmatig aandacht aan schenken. De moralistische toon die we bij de jongens al aantroffen was bij de meisjes nog sterker te horen. Maar dit paste volkomen in de tijdgeest.

In het rapport werd ook aandacht geschonken aan de mate waarin de oud-leerlingen met politie en justitie in aanraking waren gekomen. Bij de jonge jongens was dat bij tien procent het geval. Meestal was dit vanwege 'kleine gapperijtjes' en 'het overgrote deel der kleine boefjes komt uit de stad (Leeuwarden of Sneek)'. Opvallend is dat naarmate de leeftijd steeg het percentage toenam: bij de 18 tot 25-jarigen was het al 17 procent en bij de 25-plussers zelfs 27. Maar bij de laatsten lag de oorzaak voornamelijk in de sociale ellende in de crisistijd. Desalniettemin zag Kingma hier een aanwijzing in, het was 'voor de nazorg een vingerwijzing om zo mogelijk vroegtijdig corrigerend op te treden'. Meisjes kwamen nauwelijks in aanraking met de politie.

Deelname aan het verenigingsleven was zeer beperkt. De christelijke jongeren, met name die op het platteland, gingen vaak nog wel naar catechisatie of de jeugdvereniging van de kerk. Maar de stadsjeugd, en dan vooral die van de openbare scholen, miste eigenlijk alles. Avondscholen

zouden hier veel kunnen betekenen. In 1948 gingen ongeveer 25 oud-leerlingen naar een avondschool, die verbonden was aan de blo-school. Een klein groepje imbeciele meisjes uit Leeuwarden ging eenmaal per week naar een handwerkmiddag op hun oude school. Wat de schrale vrijetijdsbesteding betreft lijkt de situatie in Friesland veel op die in het westen. Een aandachtspunt vond de rapporteur ook de gebrekkige lees- en schrijfvaardigheden. Verscheidenen bleken zo goed als analfabeet te zijn, wat hun ontplooiing remde. Zo kon een schoenmakersknecht die een goed vakman was, geen vakdiploma halen omdat hij niet kon lezen en schrijven.

Is het rapport van de provincie te duiden als een startdocument waar vooral de goede wil uitsprak om een begin te maken met dit werkterrein, het ontbrak daarin nog aan concretisering en onderbouwing. Die onderbouwing bood het verslag van Kingma wel. Het maakte inzichtelijk dat nazorg in Friesland inderdaad een leemte kon opvullen. Hij beschreef op heldere wijze de knelpunten van de doelgroep en de mogelijke aandachtspunten voor een nazorgwerker. Het dienstverband van Kingma werd in december 1949 omgezet in een vaste betrekking als nazorgwerker. Voor het uitvoerende werk werd echter een andere organisatorische constructie gevonden. Kingma bleef geen ambtenaar. De Nazorgafdeling werd ondergebracht bij het Instituut voor de Geestelijke Gezondheidszorg (IGG) in Friesland, een in 1949 opgerichte organisatie die naast de nazorgtaak nog twee afdelingen kende: het Medisch Opvoedkundig Bureau en het Psychotechnisch Laboratorium. De aan enkele scholen verbonden nazorgcommissies gingen al gauw ter ziele, zij hebben geen rol van betekenis gespeeld in Friesland. Hoewel relatief laat met de oprichting van een nazorgdienst, had Friesland wel een landelijke primeur: het was de eerste dienst die regionaal, in dit geval zelfs provinciaal, werkte. Alle tot dan toe bestaande diensten waren lokale, stedelijke diensten.

INSTITUUT VOOR DE GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG
 Arendstuin 41, LEEUWARDEN IN FRIESLAND
 Telefoon 4482

Nazorg B. L. O. Formulier **D**

School: _____ Kerk: _____
 Datum van beoordeling: _____ (gezin actief/niet actief)

Rapport van de school.

Naam en voornaam (event. roepnaam): _____
 Geboortedatum: _____
 Naam van de vader of verzorger met voornaam: _____
 Adres: _____
 Was leerling van de school van _____ tot _____

Medisch-paedagogisch onderzoek vond plaats op _____ waarbij het I.Q. werd bepaald geschat op _____
 Lichamelijke afwijkingen: _____
 Lichaamshouding: zwak — tenger — slap — taai — sterk — gewoon — af: _____
 Spraakgebreken: _____

Vorderingen en schoolprestaties:

a. lezen:	alleen eerste beginselen	eenvoudige lesjes	vlot, maar met weinig begrip	vlot en met begrip
schrijven:	alleen eigen naam	overschrijven	eenvoudig zelfstandig schrijven	brief schrijven
rekenen:	alleen eenvoudig getalbegrip	eenv. rekenkundige bewerkingen	eniv. huishoudelijk rekenen („geldvragen“)	vlot praktisch rekenen
b. geheugen:	slecht	matig	terwijl voor	goed
c. liefhebberij of speciale belangstelling				

Werkwijze en arbeidsgeschiktheid:

De leerling doorloopt _____ de huishoudklas/arbeidsklas.

a. inspanningsvermogen:	heeft veel tijd nodig om iets nieuws te leren	leert vrij snel		
b. doorzettingsvermogen:	direct ontmoedigd	zet niet door bij lichamelijke weerstand	volhoudend	
c. concentratie:	uiterst afleidbaar	alleen bij toezicht voldoende geconcentreerd	houdt zijn aandacht goed bij het werk	
d. werklast:	lui	moet gestimuleerd worden	werkt met enthousiasme	lanataek werker
e. discipline:	ongedisciplineerd	heeft geregeld toezicht nodig	houdt zich spontaan aan de regels	
f. tempo (gemiddeld):	zeer langzaam	traag	matig vlot	snel
g. zorgvuldigheid en methode:	zeer slordig	wisselend	voorzichtig	werkt zorgvuldig

▲ Het eerste blad van het formulier dat Kingma naar de scholen stuurt om informatie over de oud-leerlingen in te winnen. Dit is het formulier voor de oud-leerlingen van de debielenafdeling, zie de grote letter D rechtsboven.

■ **ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE IN DE JAREN VIJFTIG⁸**

De nazorgdienst besteedde de eerste vijftien jaar van haar bestaan de meeste tijd aan vragen op het gebied van werk. Kingma werkte nauw samen met de scholen. Die gaven de gegevens van alle schoolverlaters door. Zo kon het gebeuren dat eind 1950 al 570 pupillen – de toen gebruikte naam voor cliënten – stonden ingeschreven, vrijwel alle oud-leerlingen. Kingma begon direct met gestandaardiseerde formulieren en een vaste werkwijze. Hij noemde zich toen ook al sociaal-pedagoog, zoals dat elders in het land ook gebruikelijk werd. In maart 1950 stuurde hij deze brief naar de schoolhoofden, die een goed beeld geeft van zijn werkwijze:

‘Hierbij zend ik U 100 nazorgformulieren, 50 gemerkt D, (voor oud-l.l. van de debielenafdeling) en 50 gemerkt I, (voor oud-l.l. - of eventuele oud-l.l. – van de imbecielenafdeling).

Graag had ik zo spoedig mogelijk terug de ingevulde formulieren van die oud-l.l. die de laatste maanden, (voor de meeste scholen dus vanaf ongeveer Oct. '49) van school zijn gegaan, en waarvan nog geen gegevens in mijn bezit zijn.

Voorgestelde werkwijze:

1. formulieren invullen en aan mij verzenden enige tijd voor het verlaten der school.
2. bezoek nazorg-ambtenaar aan de school, ter kennisgeving met aspirant oud-l.l. en ter bespreking der mogelijkheden en moeilijkheden met de onderwijzer.
3. huisbezoek van de nazorg-ambt. (zo nodig).
4. verdere behandeling in overleg met de school enz.

De sociaal-pedagoog,

T. Kingma’.

Er werd niet gewacht op een hulpvraag van de cliënt. Cliënten waren ook nog niet gewend om hulpvragen te

stellen en vaardigheden op dit gebied waren bij hen ook nog niet ontwikkeld. De nazorgwerker ging erop af als de school en hij van mening waren dat een jongere extra ondersteuning nodig had om een plek in de maatschappij te vinden. Er werd een uitgebreid verslag gemaakt van de vaardigheden, schoolse kennis, persoonlijkheidskenmerken en milieuomstandigheden. Daarna ging hij aan de slag om werk te zoeken, in Leeuwarden samen met de afdeling Bijzondere Bemiddeling van het arbeidsbureau. In de provincie stroopte hij zelf de arbeidsmarkt af, bezocht werkgevers en bouwde een netwerk op van centrale figuren in dorpen en steden. Ook plaatste hij wel advertenties in de rubriek Personeel Aangeboden. Zijn ongevraagde hulpaanbod strekte zich ook uit tot hem nog onbekende jongens. Begin 1954 schreef hij aan het hoofd van de blo-school in Sneek: ‘Bij mijn bezoeken aan oud-leerlingen ontdekte ik dat enkele knapen zouden rondlopen zonder werk, die mij onbekend zijn [...] Graag zou ik van deze jongens wat meer weten, zo mogelijk een rap-



port ontvangen. Verder bleek mij dat J [...] overal mislukt is [...]. Het lijkt me een klant voor de Pier de Boerstichting.’

Overigens vonden de meeste jongens in deze tijd van een overspannen arbeidsmarkt redelijk snel zelf of met hulp van de ouders een baan. In het noorden en zuidwesten van de provincie vond een meerderheid nog tot ver in de jaren vijftig een baan in de agrarische sector, in 1956 nog 56 % van de schoolverlaters. Toen werd inmiddels merkbaar dat in het oosten van de provincie steeds

meer jongeren in de fabrieken gingen werken. Daar kwam in dat jaar nog 40 %, een dalend percentage, in de landbouw terecht. Jongens uit Sneek die het in het vrije bedrijf niet redden werden aangemeld voor de Pier de Boerstichting, een werkinrichting die in 1948 was opgericht voor ‘laagstaande debielen’ en imbecielen. In Dokkum was ook zo’n werkinrichting.

In de meeste gevallen kon in het vrije bedrijf een volwaardig loon worden bedongen. In een enkel geval moest loon dispensatie aangevraagd worden en daarin bemiddelde de nazorgdienst. In de loop van de jaren vijftig gingen desalniettemin steeds meer cliënten naar de gemeentelijke sociale werkplaatsen, waarbij de nazorgwerker regelmatig als aanmelder fungeerde. Toen eind jaren vijftig de werkeloosheid kortdurend toenam en de debiele jongens als eersten op straat stonden, was er een verhoogde toestroom. Conjuncturele fluctuaties hadden (en hebben) grote invloed op hulpvragen van cliënten. Zo zien we dat de altijd aanwezige segregatie na de oorlog langzamerhand werd geïnstitutionaliseerd, eerst in de scholen en vervolgens in de werkinrichtingen en werkplaatsen. Voor meisjes waren er nauwelijks mogelijkheden op de arbeidsmarkt, de werkeloosheid onder hen was substantieel. Zelfs huishoudelijk werk voor een paar uur per dag was vaak moeilijk te vinden.

Arbeidsconflicten en werkwisselingen vroegen ook de nodige aandacht. Vooral in Leeuwarden deden deze zich regelmatig voor. Plagerijen waren niet zelden de oorzaak van wegllopen. Zelfoverschatting, te hoge looneisen en onaangepastheid (zich niet houden aan werktijden en regels, ongedisciplineerd gedrag) waren andere knelpunten. Een wrang voorbeeld van ‘wegpesten’: ‘J.B., een vrij normale debiel uit een groot, slordig arbeidersgezin, is wat doof. Bij zijn eerste baas, die een zakkenpakhuis had, werd hij hevig geplaagd, bijv. in een zak genaaid, rondgesjouwd e.d., wat aanleiding was tot heftige driftbuien

◀ Een van de manieren om werk te vinden voor de oud-leerlingen is het plaatsen van dergelijke advertenties. *Leeuwarder Courant*, 19 november 1953.

▼ Het belang van de dienst voor de doelgroep haalt regelmatig de publieke pers. *Leeuwarder Courant*, 12 december 1952.

Nazorg B.L.O. kinderen, een belangrijke en moeilijke taak

Niet ontevreden over de resultaten

en al spoedig tot ontslag. Nadat hij een poos had rondgezworven en in de buurt katekwaad had uitgehaald, gaat hij in het herfstseizoen met zijn vader de boer op te aardappelrooien. In de winter vindt hij een plaats bij een schillenboer en voddenkoopman, waar hij het sindsdien al een paar jaar uitgehouden heeft.' Het kwam ook voor dat werkgevers onderbetaalden en het vuile en zware werk aan deze jongens gaven. Bij dit soort conflicten schoot de nazorgwerker eveneens te hulp.

De werkzaamheden die de nazorg ontplooidde op het vlak van arbeid sloten naadloos aan bij de aandachtspunten in de hiervoor beschreven landelijke en Friese rapporten. In de praktijk bleek dat het opbouwen van een netwerk in de provincie van groot nut was. De omvang van dit deel van het nazorgwerk kan geïllustreerd worden aan de hand van het aantal bezoeken dat Kingma in 1950 aflegde: 223 van de 360 bezoeken aan niet-cliënten hadden met arbeidsvragen te maken. Het betrof bezoeken aan werkgevers, arbeidsbureau, werkplaatsen etc.

Vragen op het gebied van opvoeding en sociale aanpassing, regelmatig het hele gezin betreffend, vormden een tweede aandachtsgebied. 'Dit kan beter sociaal pedagogische zorg worden genoemd' meende Kingma, 'daar hier sprake is van een gespecialiseerde vorm van maatschappelijk werk met nauwe verbindingen met de speciale (ortho)pedagogiek enerzijds en de sociale psychiatrie anderzijds.' Vanaf het midden van de vijftiger jaren is dui-

delijk een groeiende inzet te zien bij deze hulpvragen. Het was tijdrovend werk, de bemoeienissen met de cliënten waren intensief. Dit gebied werd onderscheiden van de nazorg en viel onder zorg en voorzorg. Deze driedeling was in 1949 door nazorgambtenaar G.H. van Dijk uit Den Haag beschreven. Onder zorg vielen de vragen van de schoolgaande jeugd en tot de voorzorg werden de vragen van jonge kinderen gerekend, ook wel voorschoolse zorg genoemd.

De problemen in de puberteit waren soms aanzienlijk en konden leiden tot een plaatsing in een internaat van het Ministerie voor Maatschappelijk Werk. Dit heette Vorming Buiten Schoolverband (later Bijzondere Jeugdzorg). In zulke gevallen was 'dringend een goede paedagogische beïnvloeding nodig'. De meeste plaatsingen waren in Papenvoort, Sellingen en Diepenveen. Gingen in 1951 nog dertien jongens naar zo'n 'kamp', zoals dat toen genoemd werd, twee jaar later waren het al 35. De meesten waren Leeuwarder jongeren. Een plaatsing in Sellingen werd vooral geschikt geacht voor 'baldadige jongens'. Het hoge aantal plaatsingen bleef tot in de jaren zestig te zien. De ervaringen van de kinderen waren goed en ook Kingma was tevreden over de resultaten.

Kingma kwam regelmatig in contact met 'debiele gezinnen, die geheel probleemgezinnen zijn'. We zouden nu zeggen: *multiproblem* gezinnen. Een voorstel om tot 'gecoördineerd teamwerk' voor deze gezinnen te komen, is niet gerealiseerd. Wel kwam er een maandelijks overleg met de Sociaal Psychiatrische Dienst tot stand. Uit de opvoedings- en gezinsproblemen vloeide niet zelden een gezinsvoogdij-maatregel voort. In de eerste helft van de jaren vijftig bleef het aantal pupillen waar Kingma de voogdij over uitvoerde nog maar tot enkele beperkt, maar vanaf 1954 schoot het aantal omhoog tot 35 in 1957, het hoogste aantal dat hij in een jaar begeleidde. Voogdijpupillen gaven 'handenvol werk' vanwege de opeensta-

peling van problemen, en contacten met politie en justitie kwamen nogal eens voor. Het ging dan onder meer over: diefstal, 'joolrijden', ontucht en schennis der eerbaarheid. Het toenemende aantal kinderbeschermingsmaatregelen waar de nazorg in Friesland in de jaren vijftig mee te maken kreeg, paste binnen een landelijke ontwikkeling. In dit decennium werd in Nederland een groot beroep gedaan op de kinderbescherming. We kunnen het zien als een uiting van een breed gedragen offensief tegen onzedelijkheid, losgeslagenheid en onmaatschappelijkheid in de naoorlogse jaren.⁹ De straat, de bioscoop en de danszaal werden beschouwd als verderfelijke omgevingen voor de cliënten.

In het verlengde van deze taak lag het toezicht dat in het kader van de reclassering werd uitgeoefend op een aantal jongens en in een enkel geval op een meisje. Het ging in de regel om zo'n vijf tot tien jongeren. Het toezicht strekte zich uit tot werk, geld (sparen, verantwoord kopen, niet op afbetaling kopen!) en vrijetijdsbesteding. En er 'moet nogal eens worden opgetreden tegen minder verstandige initiatieven van de ouders', bijvoorbeeld als financiële motieven belangrijker gevonden werden dan de geestelijke gezondheid van de jongere. Met de meeste jongeren ging het na verloop van tijd desalniettemin goed, een enkele kwam toch op het slechte pad. Er is een vermelding gevonden van een bezoek van Kingma aan een jongen in de jeugdgevangenis in Zutphen en twee keer werd een TBS-maatregel uitgesproken.

Een functie die van meet af aan werd uitgeoefend was die van informatieverstrekker aan de militaire keuringsraden. Verzoeken voor thuiskeuringen wanneer het ernstig gehandicapte jongens betrof behoorden daarbij. De ervaring was dat debiele jongens zich niet konden handhaven in de militaire dienst en ook daar het slachtoffer waren van plagerijen. De dienstinstructies gingen hun begrip vaak te boven. De meeste jongens werden afgekeurd op grond

van de rapportage van de nazorg, maar enkelen zijn toch opgeroepen, wat niet altijd goed afliep. Sommigen vatten het plan op om zich als vrijwilliger te melden voor de oorlog in Korea, maar 'een brief van de nazorgambtenaar [was] als regel voldoende om dit te verhinderen'.

Het aantal cliënten dat als jong kind werd aangemeld, was zeer beperkt. Het waren maar enkelen. De meest voorkomende vragen bij voorzorg-cliënten waren verzoeken van medici en schoolhoofden om ouders te motiveren hun kind naar de blo-school te sturen en het bemiddelen bij plaatsing in een inrichting. Met de opening van Hendrik van Boeijenoord in Assen (1955) kwam er eindelijk een zwakzinnigeninrichting in het noorden, wat voor verschillende ouders een verlichting betekende. Hoewel de voorzorg nog maar een klein deel van het werk uitmaakte, betekende het wel dat tezamen met de aanvankelijk ook nog beperkte zorg voor de schoolkinderen, de drie typen zorg wel vanaf het begin aangeboden werd. Het is nooit uitsluitend een nazorgdienst geweest.

Een nieuw type vraag werd aan het eind van de jaren vijftig manifest: ouders gaven aan dat de lange zomervakantie een probleem vormde. De eerste vakantieopvang werd door ouderverenigingen, die in Leeuwarden midden jaren vijftig werden opgericht, geregeld. Zij organiseerden die op de Veluwe.

Naast de hiervoor genoemde clusters aan hulpvragen kwam er een diversiteit aan vragen op het bureau van Kingma terecht. Een impressie: een jongeman dreef met succes een straathandel maar kreeg problemen met de omzetbelasting. In een ander geval wilden ouders emigreren en informeerde Kingma hen over de moeilijkheden die hen te wachten stonden met betrekking tot het meenemen van hun gehandicapte kind. Ook waren er ouders die geïnformeerd wilden worden over geschikte lectuur in het kader van de godsdienstige opvoeding van hun kind. Kingma schreef diverse personen en instanties aan om

hierover informatie te vergaren. Voor de ouders van een lichamelijk en verstandelijk gehandicapte zoon, een schippersgezin, verzocht hij de gemeente hen een geschikte ligplaats toe te wijzen zodat de jongen naar school kon fietsen. Andere zaken waar hij bij betrokken werd: ventvergunningen, spraaklessen, spaarregelingen en vrijetijdsbesteding. Wat het laatste betreft constateerde hij wat in de inventarisatierapporten ook al naar voren kwam: er was veel eenzaamheid onder de cliënten. Ze hadden geen vrienden en het gevolg was dat naarmate ze ouder werden, zij zich terugtrokken 'om het achter-zijn te verbergen'. Uit alles blijkt wel: de nazorgwerker had een drukke en veelzijdige baan. De veelzijdigheid is mooi verwoord in een notitie in het jaarverslag van 1955: 'Hij moet adviezen geven in verkerings- en huwelijksproblemen, maar ook de justitie voorlichten, hij moet met predikanten en recidivisten kunnen omgaan en bezoekt zowel industriëlen als alcoholisten.'

► Hoewel de hele provincie tot het werkgebied behoort, komt men nauwelijks in de Stellingwerven. De scholen in Oosterwolde en Wolvega doen de nazorg nog zelf. De daling in 1952 heeft te maken met het uitschrijven van een groot aantal cliënten waar lange tijd geen contact mee was geweest. Naarmate de toestroom aan cliënten groter wordt, kan ook een perifeer gebied als Gaasterland minder goed bediend worden.

JAAR	AANTAL INGESCHREVEN CLIËNTEN
1950	570
1951	581
1952	503
1953	710
1954	750
1955	820
1956	906
1957	1097
1958	± 1200
1959	ruim 1300
1962	1483

De werkdruk was van meet af aan groot. Het aantal ingeschreven cliënten was vele malen groter dan dat waar daadwerkelijk contact mee was. In de beginjaren had hij

jaarlijks met ongeveer 150 cliënten een intensiever contact. In de loop van het decennium werden 200 à 250 cliënten per jaar in behandeling genomen, maar dat ging ten koste van de kwaliteit, wat Kingma een doorn in het oog was. Hij vond het zelfs onverantwoord. Daarbij had de dienst nog een tweede taak die veel tijd en aandacht vroeg. Dat er geen uitbreiding van medewerkers kwam, had te maken met de gammele organisatorische constructie. Die wordt in een volgende paragraaf besproken.

■ DE OPBOUW VAN DE ZWAKZINNIGENZORG EN COLLECTIEVE BELANGENBEHARTIGING

De tweede taak van de nazorgdienst was het meewerken aan het opheffen van tekorten in de zorg. In de toenmalige termen heette het: 'meewerken aan de oplossing van algemene problemen ten gevolge van zwakzinnigheid: onderzoek arbeidsmogelijkheden, streven naar oprichting en uitbreiding van werkplaatsen, inrichtingen voor idioten en imbecillen etc.' Deze taak is met verve decennialang vervuld en vanaf het begin door Kingma breder ingevuld dan de suggesties die hier zijn opgesomd.

In de jaren veertig en vijftig is zeer veel aandacht besteed aan het oprichten van werkplaatsen en werkinrichtingen. Dit lag in het verlengde van het cliëntenwerk. Daar werden de tekorten gesignaleerd die Kingma aanspoorden tot het in beweging brengen van andere actoren. De pijlen waren vooral gericht op de gemeenten. Hoe hij hierin te werk ging blijkt uit een brief uit 1951 aan wethouder J.D. Douwstra van de gemeente Smallingerland, die tevens bestuursvoorzitter was van de werkgemeenschap De Brug. Kingma klom in de pen omdat hij had vernomen dat het huidige pand van de werkvoorziening moest worden gebruikt voor een investering, in dit tijdsgewricht ook een aandachtspunt van formaat. Voor De Brug was echter nog geen nieuw pand gevonden. Hij vreesde sluiting en daarom 'acht ik het als man van de zwakzinni-

genezorg mijn plicht U de grote waarde van de Drachtster werkplaats op het hart te binden'. Kingma bracht stevige argumenten naar voren: een plaatsing op een werkplaats zou opname in gestichten voorkomen, ontlastte het budget van Sociale Zaken, verlichtte de dagelijkse zorg voor de ouders en was de aangewezen plek voor een flink aantal zwakzinnigen, met name voor oud-leerlingen van de imbecielenafdeling. Hij eindigde met: 'Ik vertrouw dan ook dat het vinden van een bevredigende oplossing een eerezaak is voor het bestuur en het college van B. en W., en hoop van harte dat het u zal mogen gelukken Drachten een werkplaats te geven die in alle behoeften voorziet en de ondernemingsgeest van Smallingerland waardig is.' Interessant is dat Kingma de vestiging van de werkplaats koppelde aan de industriële ontwikkeling en hij betoonde zich daarmee een vertegenwoordiger van de wederopbouwgedachte in de zwakzinnigenzorg. Precies zoals dat in het startrapport door de provincie was verwoord. Andersom wisten de gemeenten Kingma ook goed te vin-



den. Wolvega en Heerenveen namen hem op in de adviescommissie van de sociale werkplaats (in oprichting) en hij werd betrokken bij de oprichting van de werkplaatsen in Leeuwarden, Dokkum en Sneek. Bijzondere aandacht werd geschonken aan de oprichting van werkplaatsen voor meisjes en vrouwen. Heerenveen had de primeur: daar werd in 1954 de eerste werkplaats voor 'geestelijk minder-valide meisjes' geopend. Rond 1960 waren er inmiddels zes gerealiseerd en nog twee in oprichting. Een belangrijke bijdrage aan de oplossing van het probleem van het tekort aan werkplaatsen voor vrouwen leverde Kingma met zijn rapport dat hij in maart 1953 samenstelde en waarin breedvoerig de situatie van de jonge vrouwen werd beschreven. Op dat moment was er nog geen vrouwenwerkplaats. Imbeciele en 'laagstaande' debiele meisjes konden wegens te weinig capaciteiten geen werk vinden in het vrije bedrijf. In Leeuwarden bestond het handwerkclubje nog steeds, wat hen enige afleiding gaf. 'Het zijn de hoogtepunten in hun simpele leventjes', schreef Kingma. Voor sommige ouders, die uitdrukkelijk om meer dagopvang vroegen, was 'de dagelijkse wederkerende vraag naar bezigheid en afleiding voor hun gestoorde kinderen een kwellende vraag'. Hij telde binnen zijn cliëntenbestand alleen al in Leeuwarden 23 jonge vrouwen in de leeftijd van 17 tot 33 jaar die in aanmerking kwamen voor een werkplaats of weefkamer en bij Sociale Zaken waren ook nog wel namen bekend, wist hij. Naast de reeds genoemde motieven in de brief aan de wethouder noemde hij in dit rapport ook nog dat het een kans voor hen was om productief te zijn, om hen uit een apathische situatie te halen en sociale contacten te leggen. Voor sommigen gold dat ze door een plaatsing op de werkplaats voor zedelijke ondergang werden behoed. Kingma hield ook spreekbeurten over dit onderwerp. Als hij de kans kreeg, werd het aan de orde gesteld, en zoals blijkt niet zonder resultaat.

◀ Minister Suurhoff opent op 13 april 1956 het nieuwe gebouw van de sociale werkplaats De Stipe. De naam is later gewijzigd in De Lauwers. Het moderne uiterlijk verhuult dat binnen nog traditionele werkzaamheden als matten weven en stoelenmatten maken verricht worden. Nieuwe afdelingen zijn die voor metaalbewerken en boekbinden. *De Feenster*, 20 april 1956.

Op het gebied van onderwijs spande hij zich, onder meer binnen de commissie nijverheidsonderwijs, in voor het tot stand brengen van Individueel Technisch Onderwijs (ITO) en een opleiding tot huishoudhulp voor meisjes. In de jaren zestig werd dit gerealiseerd. Een tweede onderwerp op dit gebied was de modernisering van de avondverzorging begin jaren zestig. Daarvoor werden de onderwijzers van de blo-scholen bij elkaar geroepen. Deze lobby had succes, want door de meeste scholen werd de overgang onderwijs voor volwassen met een lichte verstandelijke beperking).

Tot de collectieve taken (dienstverlening ten behoeve van groepen cliënten) kunnen gerekend worden de activiteiten die verricht werden voor Vlieland om oplossingen te vinden voor de plaatsingen op de blo-school. Een andere actie was die waarin een busmaatschappij werd benaderd om de busdienst Lemmer-Heerenveen zo aan te passen dat de kinderen niet al om half zeven 's morgens van huis moesten vertrekken om de school tijdig te kunnen bereiken. De Hof van Eedenschool in Drachten riep in 1952 de hulp van de dienst in omdat zij met onderbezetting te kampen kreeg vanwege de sluiting van een kinderdhuis voor debiele voogdijkinderen in Olterterp. Het

is niet bekend welke actie hierop is ondernomen. De Vrouwelijke Hulpverlening (VHV) werd ondersteund bij de verdeling van haar collectegelden. Die kwamen op voorstel van Kingma terecht bij werkplaatsen en nazorgprojecten voor vrouwen. Een invloedrijke positie was het lidmaatschap van de subcommissie voor de Bijzondere Bemiddeling van het gewestelijk arbeidsbureau Leeuwarden. Op de vergadering van 22 juni 1954 werd Kingma geïnstalleerd als lid van deze commissie. Hier werd beslist over de aanmeldingen voor de GSW (gemeentelijke sociale werkvoorziening) en over het toekennen van loondispensatie. Hier zat hij dus dicht bij het vuur.

Kingma werd langzamerhand een man van landelijke statuur. Op verzoek van de hoofdinspecteur van het blo-onderwijs maakte hij een overzicht van alle opvoedings- en plaatsingsmogelijkheden voor zwakzinnigen (1955). En ten behoeve van de Gemengde Commissie voor revalidatie voor minder validen van de Vijf Mogendheden van de Brusselse Verdragsorganisatie beantwoordde hij de 'Questionnaire' (een enquête) over het werk van de Friese nazorgdienst. Een invloedrijke, maar

zeker ook eervolle zaak was, dat het formulier dat Kingma had ontwikkeld ten behoeve van de arbeidsbemiddeling van oud-leerlingen, op initiatief van het ministerie landelijk ingevoerd werd op alle afdelingen Bijzondere Bemiddeling van de arbeidsbureaus. De directeur-generaal van het ministerie schreef de volgende complimenteuzen zinnen aan Kingma: 'De waardevolle vragen, welke u in het formulier gesteld heeft, zijn voor mijn chef van de Sectie Bijzondere Bemiddeling aanleiding geweest om een soortgelijk formulier te gebruiken voor de arbeidsbemiddeling.' Op de vraag om toestemming antwoordde hij natuurlijk positief en voegde eraan toe dat hij recent nog een aanpassing had gemaakt, die hij meezond.

Tegen het einde van het decennium had Kingma zicht gekregen op de noden en tekorten in het Friese. Hij formuleerde 'enkele ideeën over een 'program van actie' in een brief aan zijn oud-collega en schoolhoofd Bouman in Dokkum. We kunnen het zien als de wensenlijst van Kingma met betrekking tot de zorg in de provincie. Op die wensenlijst stond:

- multidisciplinaire teams aan de scholen: toevoegen van een psycholoog, psychiater en maatschappelijk werker
- planning en onderzoek naar mogelijkheden voor 'verpleegruimte voor permanente patiënten' (inrichtingen)
- tehuizen voor alleenstaande zwakzinnige mannen en vrouwen, ter vervanging van het gezin als de ouders wegvallen
- tehuizen voor debiele werkende jongens en meisjes van circa 14 tot 21 jaar, ook voor voogdijpupillen
- een klein observatiehuis voor zwakzinnige kinderen, met onderzoeksmogelijkheden
- enkele internaten of semi-internaten voor schoolkinderen en/of werkplaatspupillen
- wat betreft werkplaatsen: meer werkplaatsen voor

vrouwen en uitbreiding van de GSW-regeling voor imbecielen. Werkplaatsen dienen een meer economisch-commerciële instelling te worden, dus 48 uur werken, eisen stellen aan minimumprestaties, hoger loon en een grotere sociale acceptatie bewerkstelligen

- onderwijs: ITO en opleiding voor huishoudhulp invoeren en voor jongens die niet naar de ITO kunnen een allround opleiding in een arbeidsklas creëren
- invoeren van een rente, zoals de blindenrente (een uitkering), als niet een zelfstandig loon verdiend kan worden.

Wat er uit naar voren komt is dat hij uitbreiding en differentiatie van het zorgnetwerk wilde. Veel van wat hier als wens is geformuleerd zou in de jaren zestig en zeventig gerealiseerd worden. Wat betreft de innovatie van het zorgveld stond Kingma er vanaf ongeveer 1960 niet meer alleen voor. De afdelingen van de drie Friese ouderverenigingen sloegen de handen ineen en verenigden zich in 1962 in de *Stichting Het Gehandicapte Kind*. Een eerste stap hadden de verenigingen al gezet met het organiseren van vakantieopvang. Maar zij zouden hun pijlen nu ook gaan richten op het tekort aan inrichtingsplaatsen en tehuizen. Deze initiatieven worden in het volgende hoofdstuk behandeld.

■ WERKOMSTANDIGHEDEN EN PROFESSIONALISERING

Het eerste half jaar was er nog geen kantoor. Kingma woonde met zijn vrouw op kamers op de bovenverdieping in de Potgieterstraat (nr. 7) in Leeuwarden en tot juli 1950 werd het werk van daaruit gedaan. Cliënten kregen dit adres ook door van de scholen als ze zich tot hem wilden wenden. Vrijdag en zaterdagmorgen waren in de beginperiode zijn bureaudagen. Op 1 juli 1950 was het kantoor van het IGG op het adres Arendstuin 41 klaar en kreeg de nazorgdienst daar een zolderkamertje toegewezen.¹⁰

► Een informatief artikel over het buitengewoon onderwijs in Sneek in de regionale pers. Rond 1960 wordt steeds meer aandacht besteed aan huishoudonderwijs voor meisjes en technisch onderwijs voor jongens. *Leeuwarder Courant*, 25 maart 1961.



In de propere en modern ingerichte keuken van de Meester Visserschool zijn Jonkje Groenewoud en Alie de Vos, beiden uit Sneek, onder het toezien van hun onderwijzeres, mevrouw Gelderblom, bezig een maaltijd te bereiden.

VOOR KINDEREN MET „ANDER” VERSTAND

Op Meester Visserschool te Sneek: geen denk-, maar doen-onderwijs

Met blo-onderwijs worden vaak verrassende resultaten geboekt

Het was net zo schraal als vele andere zaken in de jaren vijftig. De dienst bleef daar gevestigd tot 1963, toen een eigen kantoor betrokken werd op de Oostergrachtswal, nummer 51.



► De twee kantoorlocaties tot 1965. Van 1950 tot 1963 is het kantoor aan de Arendstuin (links) gevestigd en van 1963 tot 1965 aan de Oostergrachtswal.

Met de fiets, bus, trein en auto trok Kingma door de provincie. Voor het gebruik van zijn eigen fiets kreeg hij een vergoeding van f 60,- per jaar (1956). De auto was van de dienst en moest gedeeld worden met de medewerkers van de andere twee afdelingen. In 1951 legde hij 8000 km af in de provincie waarvan 4000 per bus en trein, 2600 met de auto en 1400 per fiets. In 1953 legde hij 12.000 km af, terwijl hij dat jaar ook nog een maand afwezig was wegens vervangende dienstplicht.

Hoe zijn werkweek eruit zag is enigszins in beeld te brengen aan de hand van de geïnventariseerde activiteiten van de maand november 1960. In die maand had hij met cliënten en

instellingen 107 telefonische contacten, 121 mondelinge gesprekken en 106 schriftelijke contacten (brieven en rapporten). Per week waren dat gemiddeld ongeveer 25 bezoeken en 25 brieven en/of rapporten. Dat hij drukbezet was wisten we al, maar dit maakt het wel heel duidelijk. Per auto legde hij die maand 2200 km af en per trein 800 km, wat gemiddeld 700 à 750 km per week was. Anekdotisch is het verhaal dat een boekhandelaar hem een agentuur in vulpenen aanbod, want *'jo binne dochs altyd al by de wei'*.¹¹ Zijn inzet werd twee jaar later door het bestuur beloond met een gratificatie van f 300,-, 'uit erkentelijkheid voor de bijzondere toewijding, welke U dikwijls in weinig bemoedigende omstandigheden hebt betoond'.¹² Wat betreft het professionele gehalte van het werk legde Kingma vanaf het begin de lat hoog. Dat werd onderdeel van de cultuur van de organisatie. Zodra hij vernam, van horen zeggen of uit de krant, dat ergens een voorziening

Op 29 september 1955 schreef Kingma een brief aan het bestuur van het IGG over de vervanging van de auto:

'Betreft: Volkswagen

Ter toelichting op een eventueel inruilen van de Volkswagen nog het volgende:

De wagen staat momenteel nog geboekt voor f 750,- en is aan het eind van het jaar geheel afgeschreven. De kilometerprijs bedroeg over 1953 (zonder afschrijving) 6 cent, over 1954 8.3 cent, 1955 is nog niet bekend. De kilometerprijs is dus stijgende. Het benzineverbruik bedroeg over 1953 één liter per 14 km., over 1954 één liter per 10.4 k.m., eveneens een stijgend getal.

De wagen heeft zijn grootste waarde, wanneer hij nog geen 100.000 k.m. heeft gelopen. De beste tijd om te verkopen is het einde van het jaar. De heer M. adviseert weer een Volkswagen te nemen ... als zijnde het meest geschikt voor ons doel (sterk, snel, handig, zuinig).

De toestand van het stel banden is zo, dat het dringend vervanging behoeft. Wanneer nog niet besloten wordt tot onmiddellijke verkoop, zal dit stel vernieuwd moeten worden.'

was die mogelijk wat zou kunnen betekenen voor zijn cliënten nam hij contact op, vroeg informatie op of bracht een oriënteringsbezoek. Samenwerken met andere disciplines stond niet ter discussie, maar gold als noodzaak om de cliënten alles te kunnen bieden wat mogelijk was. Met zijn beminnelijke natuur ging hem dat goed af. De dienst was lid van de lan-

delijke nazorgvereniging (NVNBO) om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen in het land, al vond Kingma deze club ook wel wat bezadigd worden. Hij zocht internationale contacten, ontving buitenlandse gasten en maakte zelf in 1957 een studiereis naar Engeland. Hierna bleef hij corresponderen met buitenlandse werkers die hij daar ontmoet had. Er werd een bibliotheek aangelegd van vakliteratuur die ook door anderen geraadpleegd mocht worden. Verder bezocht hij congressen en studiedagen. Niet in het minst droeg aan zijn professionaliteit bij het feit dat hij erin slaagde zijn universitaire graad in de pedagogiek te halen (1955). Hij was een belezen man, maar schreef zelf ook veel en graag. Van zijn hand zijn diverse artikelen, bijdragen in bundels en boeken verschenen.



Zijn bijdrage aan deskundigheidsbevordering van andere beroepsgroepen was eveneens van betekenis: hij gaf gastlessen aan kweekscholen en de opleiding Kinderbescherming en hield voordrachten voor velerlei verenigingen en organisaties. Een ander belangrijk initiatief van zijn hand was het organiseren van provinciale contactavonden voor onderwijzers van het blo-onderwijs, werkers in de kinderscherming en maatschappelijk werkers in de provincie (vanaf 1954).

'... hy hie altyd de penne yn 'e hân ...'

Deze uitspraak van zijn vrouw Jikke Kingma-van Tuinen is typerend voor hem. Zijn zoon Hans herinnert zich dat hij altijd schriftjes bij zich had waarin hij van alles noteerde. Toen hij tijdens zijn pensionering in het ziekenhuis werd opgenomen nam hij de typemachine mee om toch nog te kunnen schrijven. Wat zijn Leeuwarder zaalgenoot de uitspraak ontlokte: *'Jo like wol een notaris'*. Kingma schreef niet alleen over de zorg. Van zijn hand zijn ook een boek van de geschiedenis van Beetgum en Beetgumermolen en een boek over het bataljon waarvan hij deel uitmaakte en waarmee hij in Nederlands-Indië terecht kwam. Bijna twintig jaar schreef hij maandelijks een column in *De stim fan Fryslân*. Deze zijn later gebundeld in *Achter de moanne oan*. Een standaardwerk van zijn hand was *Zorg voor geestelijk gehandicapten. Ontwikkelingen in hulpverlening en voorzieningen*. Het werd jarenlang als handboek in opleidingen gebruikt. Landelijke bekendheid verwierf hij eveneens met het boek ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Nederlandse Vereniging voor Sociaal Pedagogische Zorg.

Zijn visie op de professionaliteit van het werk kwam tot uitdrukking in twee markante uitspraken. In 1949, toen hij net begonnen was met zijn werk, betoogde hij: 'Zwakzinnigenzorg is werk. Alleen moet voorkomen worden dat diverse ambtenaren en actieve lieden zich als tijgers op één prooi storten.' De naoorlogse dadendrang kon hem kennelijk ook wat te ver gaan. Er spreekt vooral uit dat de

◀ Het handboek over de zorg dat door Kingma is geschreven en dat jarenlang in veel opleidingen is gebruikt. De eerste druk is verschenen in 1980.

zorg geen vrijwilligerswerk behoorde te zijn. De tweede uitspraak vinden we in de beantwoording van de hiervoor genoemde enquête voor Brussel (1955). Hierin noemde hij de nazorg specialistisch maatschappelijk werk. Het is niet bekend of er een verband gelegd kan worden, maar minister Marga Klompé verkondigde deze opvatting twee jaar later in dezelfde bewoordingen. Het moet Kingma deugd gedaan hebben. Het ministerie, tezamen met de Nederlandse Federatie van Stichtingen voor Sociaal Pedagogische Zorg, verzocht Kingma in 1960 de (landelijke) specialisatiecursus voor maatschappelijk werkers in de zwakzinnigenzorg op te zetten. Dat betekende voor Kingma zelf en de Friese dienst een pluim en een aderlating. Het IGG had toen net een beslissende doorbaak meegemaakt in de afdeling nazorg.

► Kingma in zijn werk-kamer.



■ ONEFFENHEDEN IN DE ORGANISATIE EN GEEN ACHTERBAN

Kingma kreeg veel ruimte om zijn functie inhoud te geven en uit te voeren, maar aan bestuurlijke dekking ontbrak het ten enenmale. De dienst functioneerde in feite in het luchtledige. Het IGG had een algemeen bestuur dat 31

leden telde en een tot drie keer per jaar bijeenkwam. Niet slagvaardig dus en voor de knelpunten in de nazorgdienst kon het niets betekenen. De subsidiegelden voor de dienst kwamen van rijk, provincie en gemeenten. De jarenlange overbelasting van die ene medewerker en de noodzaak tot personele uitbreiding kon nergens geadresseerd worden. Er was geen achterban. Elders in het land, en zo ook in Groningen en Drenthe,¹³ vervulden de stichtingen voor sociaal pedagogische zorg deze rol. In Friesland lukte het aanvankelijk niet de vijf rond de scholen bestaande stichtingen aaneen te smeden. Onder druk van de landelijke koepels kwam er in 1955 een Friese Federatie tot stand, maar er ontstond wantrouwen tussen de Federatie en het IGG. De Federatie wilde de nazorg overnemen, maar daar had het IGG geen oren naar. Daaronder lag een inhoudelijk meningsverschil. De Federatie stond traditioneel dichtbij het onderwijs en vond dat de sociaal pedagogische zorg in de eerste plaats blo-nazorg was. Het IGG stond voor aanhaking bij de geestelijke gezondheidszorg. Het ministerie was van mening dat het specialistisch maatschappelijk werk was en benoemde dit als zodanig in de in 1957 afgekondigde subsidieregeling voor het Maatschappelijk Werk voor Zwakzinnigen. In de jaarverslagen van het IGG kreeg de paragraaf van de dienst vanaf dat jaar die titel en sleet langzamerhand het begrip nazorg uit. De provincie deelde de opvatting van het IGG en nam na de jarenlange noodkreten van Kingma de verantwoordelijkheid op zich en besloot de subsidie te blijven verstrekken aan het IGG en deze te verhogen om uitbreiding mogelijk te maken. De ontstemde Federatie zegde de medewerking met het IGG op, wat er toe leidde dat de scholen enige tijd niet meer verwezen naar de dienst. Het IGG reageerde verbolgen: 'we zijn geen kwajongens van de Stichtingen.' Na een afkoelingsperiode werd het overleg weer geopend en rolde er uiteindelijk een nieuwe constructie uit. De dienst werd uit de onderwijs- en nazorgsfeer gehaald en binnen

de sector maatschappelijk werk getrokken. Eind 1962 werd het een zelfstandige afdeling 'Maatschappelijk Werk voor Zwakzinnigen' met een eigen bestuur en zelfstandige huisvesting. De naam werd Dienst Sociaal Pedagogische Zorg. In het bestuur zaten leden van de Federatie, de Friese stichtingen voor maatschappelijk werk en het IGG. De relatie met het IGG was uitsluitend formeel en financieel administratief van aard, wat nog zes jaar zou duren. Toen werd de dienst helemaal zelfstandig.

De extra subsidie van de provincie maakte het mogelijk dat in 1961 de zo lang gewenste tweede medewerker kon worden aangenomen: de heer G.A. van Eeden. Bij de uitbreiding van de dienst werd direct gekozen voor decentralisatie. Van Eeden kreeg zuidoost Friesland als werkgebied, standplaats Heerenveen. Zijn kantooruimte werd gevonden in de blo-school (!). Voor de doelgroep in zuidoost Friesland was deze keuze een vooruitgang omdat deze regio tot dusverre vanuit Leeuwarden nauwelijks bediend werd: 'Heerenveen schreeuwt om [een] voorziening op sociaal terrein (ontwikkelingsgebied!).'

De jaren 1960-1962 zijn vanuit de optiek van de organisatie te duiden als overgangsjaren naar een nieuwe tijd. Er veranderde veel: een nieuwe organisatiestructuur, een tweede medewerker, decentralisatie, het vertrek van Kingma naar het landelijke podium en zich manifesterende ouderverenigingen. Daarmee was ook een einde gekomen aan de opbouw- en consolidatiefase van de dienst. De verdere uitbouw is het thema van het volgende hoofdstuk.

■ DE PLUSSEN EN DE MINNEN VAN DE EERSTE VIJFTIEN JAAR

De jaren vijftig kenmerken zich door enerzijds schraalheid, moralisme en betutteling, anderzijds, geïnspireerd door de wederopbouwgedachte, door een veelheid aan nieuwe initiatieven en voorzieningen. Dit algemene maatschappelijke beeld zien we in de zwakzinnigenzorg

in Friesland terug. Tussen 1946 en midden jaren vijftig werd het hele netwerk aan blo-scholen in de provincie uit de grond gestampt en tussen 1950 en 1960 een flink aantal werkinrichtingen en werkplaatsen. De voor de oorlog voor de doelgroep ontstane drempels op het terrein van onderwijs en werk waren, voorlopig althans, grotendeels geslecht. Voor de derde sector, de nazorg, ging dit positieve verhaal niet op. De dienst kwam er wel in 1949 maar de bestuurlijke condities waren onvoldoende om tot een behoorlijke uitbouw van het werk te komen. De behoefte aan ondersteuning werd aangetoond en aangeboord, evenals de behoefte aan een innoverende en initiatiefrijke figuur die de verbinding verzorgde tussen de verschillende actoren in het zorgveld. Het beroep dat op de dienst werd gedaan werd steeds groter, maar de enige werker moest zich jaren als 'eenzame fietser' in de provincie maar zien te redden met minimale materiële voorzieningen. Waar alles groeide en bloeide, gold dit niet voor het maatschappelijk werk voor zwakzinnigen in Friesland. Haar tijd zou komen in het volgende decennium. De tijdgeest in de jaren zestig was volslagen anders. Een van de aspecten daarin was dat het was gedaan met de afwachtende houding van de ouders van de cliënten.

▼ De ouders gaan zich in de loop van de jaren vijftig organiseren. De ouderverenigingen en de nazorgdienst ontwikkelen een nauwe samenwerking. Op de eerste vergadering van Philadelphia, de protestants christelijke oudervereniging, houdt Kingma een lezing over het belang van de sociale werkplaats voor oud-leerlingen. *Leeuwarder Courant*, 25 november 1957.

Ouders van leerlingen b.l.o. verenigd

De ouders van de kinderen, die momenteel onderwijs genieten aan de Emmakade z.z. 32 (een onderafdeling van de christelijke school voor b.l.o. in het Droevendal) hebben een vereniging opgericht en zullen trachten langs deze weg en via aansluiting bij de landelijke christelijke oudervereniging Philadelphia te komen tot een doelmatiger hulp aan deze kinderen. Men denkt o.a. aan het stichten van vacantiethuizen, aan het verlenen van medewerking aan sociale voorzieningen en aan het ontlasten van de ouders op de zaterdagmiddagen.

Op de vergadering werd een lezing gehouden door de heer Kingma, ambtenaar voor de nazorg van het b.l.o.-kind over het onderwerp „Als onze kinderen van school zijn.“ De heer Kingma was de mening toegedaan, dat de werkplaats voor minder validen voor het grootste deel de aangewezen weg is. Ook plaatsing bij een baas of in een bedrijf levert soms goede resultaten op. Het succes is vaak afhankelijk van karakter, van aanpassing en van handigheid.

Voor meisjes liggen de mogelijkheden minder gunstig, daar er in Friesland maar enkele werkplaatsen zijn. Uitbreiding hiervan is zeker nodig.

Na de pauze werd het bestuur gekozen, waarna de voorzitter, de heer Zijlstra, iedereen opwekte om leden en donateurs te werven omdat alleen een grote en sterke vereniging voldoende daadwerkelijke hulp kan bieden.

3

EEN SPRONG VOORUIT – 1963-1980



Rond 1963 was de wederopbouw van Nederland wel zo ongeveer voltooid. De voorspoedige economische ontwikkeling van de jaren vijftig zette zich in de daaropvolgende decennia nog volop voort. Het industrialisatieplan pakte goed uit en de economie kreeg een extra *boost* met de exploitatie van de Groningse gasvondsten. De lonen stegen snel, er was krapte op de arbeidsmarkt en de welvaart nam toe. De grotere welvaart werd onder meer omgezet in een pakket sociale voorzieningen en een explosierende gezondheidszorg. In deze periode kwam de verzorgingsstaat tot volle bloei. Voor de zwakzinnigen waren twee typen wetgeving in het bijzonder van belang. Door de invoering van de Tijdelijke Rijksgroepsregeling Mindervaliden (TRM) in 1965, die in 1976 omgezet werd in de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (AAW), kregen (jong)gehandicapten die niet tot arbeid in loondienst in staat waren, voor het eerst een inkomen. Ze werden economisch zelfstandig. De inwerkingtreding van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) in 1968 veranderde het landschap van het zorgaanbod. Onder deze verplichte verzekering tegen zware medische risico's vielen ook opnames in woonvoorzieningen en dagopvang voor gehandicapten. Dit bood mogelijkheden het zorgaanbod uit te breiden en aan te vullen met nieuwe voorzieningen.

Maar er was ook maatschappelijke onrust. Veel veranderde in dit tijdsgewricht. Nederlanders gingen genieten van de nieuwe verworven welvaart en er ontwikkelde zich een andere mentaliteit. De verzuiling die in het begin van de jaren zestig het maatschappelijk leven nog sterk bepaalde, verloor merkbaar aan invloed. Ook binnen het maatschappelijk werk voor zwakzinnigen kwam dit tot uiting. In de zwakzinnigenzorg zien we twee bewegingen. Enerzijds werd een professionaliseringsslag gemaakt die zich bijvoorbeeld uitte in duidelijk geformuleerde opleidingseisen voor begeleiders. Anderzijds werd geëxperimenteerd

met nieuwe begeleidings- en woonvormen, waarvan die binnen de Utrechtse inrichting Dennendal het meest bekend is.¹ In Friesland viel het overigens wel mee met het geëxperimenteer. Tegen 1980 was zowel het maatschappelijk werk voor zwakzinnigen als de hele zorgsector volledig veranderd. Maar vooral: de ondersteuningsvragen van de cliënten waren grondig gewijzigd omdat hún leefwereld veranderd was.

EEN NIEUW WOORDGEBRUIK

In een veranderende tijdgeest worden nieuwe woorden geïntroduceerd. In de jaren vijftig werd de term *beziningsklas* voor de imbecielenafdeling van de blo-school al niet meer geaccepteerd. In de jaren zestig en zeventig werd vrijwel het hele begrippenapparaat in deze zorgsector vernieuwd. Blo-school werd bo-school, de debielen-school werd een school voor moeilijk lerende kinderen (mlk) en die voor de imbecielen werd een school voor zeer moeilijk lerende kinderen (zmlk). In het verlengde hiervan werden de verschillende niveaus van handicap omschreven als licht, matig en ernstig. De begrippen zwakzinnigen en zwakzinnigenzorg bleven tot in de jaren tachtig in gebruik, hoewel als algemene aanduiding 'geestelijke handicap' in de jaren zeventig het meest toegepast werd. De volwassen bewoners van de gezinsvervangende tehuizen Vredewoud en Hermanahiem werden in de jaren zestig echter nog jongens en meisjes genoemd. Pas in de jaren zeventig veranderde deze terminologie, conform de leeftijd, in mannen en vrouwen.

■ ONDERSTEUNING IN EEN VERANDEREND TIJDSBESTEK

In het jaarverslag van 1963 werd nog eens vermeld dat de dienst er niet alleen voor oud-leerlingen was, maar voor alle leeftijdscategorieën. Achteraf is vast te stellen dat dit profetische woorden waren. In de tien jaar die hierop volgden vond er een omslag plaats in de samenstelling van het cliëntenbestand. Dat hield tevens een grote verandering in van de hulpvragen waarmee de dienst geconfron-

◀ Vredewoud in Oldeberkoop is het eerste gezinsvervangende tehuis in Friesland. In oktober 1963 wordt de eerste bewoner opgenomen. In het huis wonen alleen volwassen mannen. Voor vrouwen wordt enige jaren daarna huize Lunia in Oldeberkoop geopend. Het MWGG en de Sociaal Psychiatrische Dienst zitten in het selectie- en begeleidingsteam.

teerd werd. Het takenpakket veranderde ook op het vlak van de tweede taak: de opbouw van de zwakzinnigenzorg. Een inventarisatie van de ingeschreven cliënten over het jaar 1964 leverde op dat 64 procent tot de groep debielen behoorde en 36 procent imbeciel was. Daarvan bleek 75 procent in de leeftijdscategorie 16 tot en met 30 jaar te behoren. Een kwart van de cliënten behoorde inmiddels tot andere leeftijdsgroepen. Er stonden dat jaar nog maar vijf cliënten in de leeftijd beneden de zeven jaar ingeschreven. Dit patroon leek nog erg op dat van de jaren vijftig, maar de eerste veranderingen begonnen zich al af te tekenen. In tabel 3.1 zijn uit representatieve steekjaren de leeftijdsgroepen van de nieuw ingeschreven cliënten opgenomen. Het meest opvallende is de spectaculaire groei van aanmeldingen in de jongste leeftijdsgroep (< 7 jaar). De toename van het aantal cliënten in de schoolleeftijd begon

TABEL 3.1 – LEEFTIJD VAN DE AANGEMELDE CLIËNTEN

Leeftijd ► In jaar ▼	0-6	7-14	15-24	25-39	40-49	50+
1965	3	57	80	17	8 (40+)	
1972	56	70	66	25	23 (40+)	
1980	51	19	36	29	12	6
1987	53	19	68	40	18	19

Toelichting: na 1987 wordt een andere leeftijdsindeling gehanteerd

vanaf 1962 op te vallen. Dit duurde niet lang: in de jaren zeventig daalde het juist aanzienlijk. Tussen 1963 en 1980 daalde het aantal aanmeldingen van de 15 tot 24-jarigen, de groep die tot begin jaren zestig de kern van het cliëntenbestand uitmaakte met meer dan de helft. De 25-plussers hadden in toenemende mate hulpvragen waarbij ze om ondersteuning vroegen. In de jaren tachtig bleef het aantal hulpvragen van kinderen tot 15 jaar ongeveer gelijk, maar die vanaf 15 jaar liet toen een groei zien. Deze laatste

trendbreuk wordt in het volgende hoofdstuk beschreven. Hier gaan we op zoek naar de achtergrond van de verschuivingen in het cliëntenbestand in de jaren zestig en zeventig. De adolescentie en jongvolwassen licht geestelijk gehandicapten konden in de hoogconjunctuur van die dagen gemakkelijk werk vinden in de nieuwe fabrieken. Die boden eenvoudig seriematig werk dat goed bij hen paste. Bovendien kregen ze een behoorlijk loon, net als andere jongeren. Voor wie een reguliere werkomgeving niet haalbaar was, boden de snel groeiende sociale werkplaatsen voldoende plaatsingsmogelijkheden. Was plaatsing in de A-categorie, waar een minimum productie van dertig procent werd vereist, niet haalbaar, dan was de B-categorie waarvoor lagere eisen golden een mogelijkheid. Deze categorieën waren in 1963 ingevoerd. De afname aan aanmeldingen in de leeftijdscategorie 15-24 jaar kan aan deze maatschappelijke ontwikkelingen toegeschreven worden. Het afnemen van hulpvragen uit deze groep leidde tot een (landelijke) discussie of mensen met een lichte handicap wel in de zwakzinnigenzorg 'thuishoorden'.² Die discussie was in het volgende decennium al weer achterhaald.

NAMEN VAN SOCIALE WERKPLAATSEN
Die in Heerenveen heette *De Haven* en in Drachten *De Brug*. In Surhuisterveen koos men voor *De Stipe* (het Friese woord voor steun) en in Beetsterzwaag voor *De Schakel*. Men vond het toen kennelijk passende namen voor 'de gehandicapte mens' maar we vinden ze nu beladen.

In de loop van de jaren zestig werd duidelijk dat met het slechten van de drempels voor werk en school voor licht geestelijk gehandicapten, lang niet voor alle gehandicapte mensen en hun verwanten de obstakels voor deelname aan het maatschappelijke leven opgeheven waren. Het contact met jongere cliënten leerde de medewerkers al

snel dat het niet alleen ging om de vragen rond het kind, maar evenzeer om de knelpunten van de ouders en het gezin. Want, zo was de bevinding: 'Zeer dikwijls blijkt dat het hebben van een geestelijk gehandicapt kind niet of onvoldoende verwerkt is, wat onze samenleving, waarin intellect en prestatie zulke uiterst belangrijke zaken zijn, bevordert.'³ Men kreeg zicht op het gegeven dat de handicap een extra belasting vormde voor het gezin, op psychosociale aspecten als verwerking en acceptatie, op de vragen van ouders over gedragsproblemen en ontwikkelingsstimulering van jonge kinderen en op eenzaamheid en sociaal isolement van (volwassen) geestelijk gehandicapten. Daarbij kwam dat er steeds hogere eisen gesteld werden aan het maatschappelijk functioneren door de groeiende complexiteit van sociale processen. De lat kwam hoger te liggen voor geestelijk gehandicapten en hun verwanten. Het riep openlijk gestelde en verholde vragen op bij ouders en gehandicapten. Het werden de nieuwe thema's waarop de maatschappelijk werkers zich gingen richten. De grotere bekendheid van de dienst leidde ertoe dat het aan-

tal aanmeldingen van jonge kinderen vanuit de medische sector langzaam groeide. In 1966, 1968 en 1969 waren er al elf aanmeldingen van kleuters. De ouders van deze kinderen hadden in de jaren zestig heel andere vragen dan in de jaren vijftig, toen voornamelijk gevraagd werd om bemiddeling bij plaatsing op een blo-school of in een enkel geval in een inrichting. Nu vroegen ze om diagnostiek ('wat is er met mijn kind aan de hand?'), begeleiding bij de stimulering van de ontwikkeling en ondersteuning bij gedragsmoeilijkheden of andere gezinsmoeilijkheden. De maatschappelijk werkers van het Maatschappelijk Werk voor Geestelijk Gehandicapten (MWGG), zoals de dienst toen inmiddels heette, merkten dat de ouders dringend behoefte hadden aan intensievere hulp. De ouders hadden meer nodig dan alleen de ondersteuning van een maatschappelijk werker. Een vervolgstap werd gemakkelijk genomen, omdat er al een traditie van samenwerken met andere disciplines en deskundigheden was. De dienst nam in 1969 het initiatief tot het oprichten van het Kinderteam dat in 1970 van start ging. Het was een

◀◀ Op 1 februari 1965 wordt het pand aan de Elisabethstraat (nr. 40) betrokken. Op 5 maart vindt de officiële opening plaats, voorafgegaan door een persconferentie. Van de mogelijkheid het pand te bezichtigen maken velen gebruik. Niet alleen verbeteren de werkomstandigheden voor de medewerkers, het pand wordt ook veelvuldig gebruikt voor commissies, werkgroepen en besturen in de sociaal pedagogische sector. De dienst versterkt daardoor haar centrale rol.



◀◀ In het midden bestuursvoorzitter W. den Dunnen in gesprek met bezoekers op de openingsdag.

◀ Publieke belangstelling op openingsdag van het nieuwe kantoor.

landelijke primeur. Het MWGG investeerde fors in dit team: zij leverde een maatschappelijk werker, een voorzitter en secretaresse. Het Groene Kruis bood de hulp van een kinderarts en een jeugdarts aan. Er werd een kinderpsycholoog aangetrokken van de Federatie voor Kind en School en op afroep kon een kinderpsychiater van de Sociaal Psychiatrische Dienst worden geconsulteerd. De wens een orthopedagoog aan het team toe te voegen werd spoedig gehonoreerd en die kwam in dienst bij het MWGG. Een revalidatiearts werd later nog toegevoegd. De teamleden onderzochten het kind en adviseerden en begeleidden de ouders. In 1975 werd het Kinderteam omgezet in een zelfstandig orgaan, de Stichting Regionale Kinderteams in Friesland. Hier was voor gekozen om ook kinderen met een ontwikkelingsachterstand, die niet

geestelijk gehandicapt waren, te kunnen helpen. Het team was een doorslaand succes. Met name kinderartsen en consultatiebureauartsen verwezen veelvuldig naar het team. In de eerste vier maanden van haar bestaan (najaar 1970) werden al tien kinderen aangemeld, net zoveel als daarvoor in een heel jaar bij het MWGG. De cliënten werden bij het MWGG als nieuwe cliënten ingeschreven en tabel 3.1 laat zien dat in 1972 al 56 jonge kinderen en hun ouders geholpen werden. De toename van jonge kinderen bij de dienst was volledig te verklaren uit de oprichting van het Kinderteam.

Uit een onderzoek, door een maatschappelijk werker van het Kinderteam in 1973 uitgevoerd, bleek dat na het eerste moment van ongerustheid bij de ouders het gemiddeld nog twee jaar duurde voor het tot een aanmel-

ding bij het Kinderteam kwam. Dat vond men nog veel te lang. Maar het team kampte met het probleem dat er niet meer personeel voor dit werk vrijgemaakt kon worden

lag in het feit dat scholen begonnen te overwegen zelf een maatschappelijk werker aan te stellen. De band van het MWGG met de mlk-scholen werd tegen 1980 losser. Dat was evenwel in de jaren zestig nog niet het geval. Scholen wilden toen nog graag meer contact met de dienst, al moesten ze wel wennen aan de nieuwe professionals. De nieuwe generatie maatschappelijk werkers gebruikte andere methodieken en werkwijzen. De controlebezoeken bij cliënten om te kijken of alles wel goed liep en het ongevraagd langskomen behoorde daar niet meer bij.⁴ Maar de school 'heeft immers nog vaak het beeld van de aloude nazorg voor ogen, terwijl het maatschappelijk werk van vandaag toch andere wegen volgt'. Met de schoolhoofden van de christelijke scholen werd dit 'prettig uitgepraat'.⁵ De dienst constateerde dat van de puberleugheid steeds meer gevraagd werd om maatschappelijk goed terecht te komen. Zij kreeg het voor elkaar dat vanaf het midden van de jaren zestig jaarlijks ongeveer twintig kinderen van de hoogste groepen van de mlk-school een beroepskeuzetest kregen aangeboden op het arbeidsbureau. Met deze kinderen kon dan een gericht traject van arbeidsintegratie worden uitgezet. Het ijveren voor meer vormen van vervolgonderwijs voor deze groep om hen beter toe te rusten, was eveneens een speerpunt in de jaren zestig. Kingma zat in het bestuur van de ITO in Leeuwarden, maatschappelijk werker Leo de Werd in de werkgroep nascholing en vervolgonderwijs. De toename van het aantal cliënten in de leeftijd boven de vijftien jaar had alles te maken met het nieuwe zorgaanbod. In een heel snel tempo werden vanaf eind jaren zestig dagverblijven voor volwassenen (dvo) en gezinsvervangende tehuizen (gvt) geopend. Daar bleek zeer veel belangstelling voor te zijn. De aanmeldingen voor plaatsing in deze voorzieningen werden door de maatschappelijk werkers van het MWGG verzorgd en zij zaten in de toelatings- en begeleidingsteams.

OUDERS OVER HET KINDERTEAM
 Twee reacties en twee suggesties van ouders over hun ervaringen met het Kinderteam (1973):
 'Geachte directeur, ik heb inmiddels een jaar contact gehad met een maatschappelijk werker. En heb daar grote steun aan gehad. Die heeft veel voor mij en mijn zontje gedaan. Haar bezoek is stopgezet omdat er geen problemen meer waren. Nogmaals van harte bedankt voor de geboden hulp.'
 'Van deze gesprekken leert men veel, men voelt dat men niet alleen staat met het probleem.'
 'Meer voorlichting zowel op opvoedkundig terrein, en ook financieel terrein, omdat deze kinderen [...] duurder zijn in de opvoeding dan een normaal kind. We denken bijv. aan dubbele kinderaftek of iets dergelijks. In het algemeen laat men de ouders van dit soort kinderen maar wat aan modderen.'
 'Uitslagen van tests, maar vooral medische rapporten openlijk met ouders bespreken. Leg de moeilijke woorden uit, vertel ze de inhoud.'

en schroomde daarom om aan public relations te gaan doen. Het dilemma van het succes. Maar duidelijk is dat vanaf 1970 elk jaar vijftig tot zestig Friese kinderen en hun ouders in een veel vroeger stadium dan voorheen hulp kregen aangeboden en dat deze hulp geïntegreerd aangeboden werd.

Vroegtijdige onderkenning en begeleiding voorkomt latere problemen en het goed functionerende Kinderteam had tot gevolg dat het aantal aanmeldingen in de schoolleeftijd afnam. Een andere oorzaak van het afnemend aantal aanmeldingen in de schoolleeftijd was dat het aantal geboortes na 1970 sterk daalde. In 1967 moest de A.M. van Schuurmanschool in Franeker wegens een dalend leerlingenaantal haar deuren al sluiten. Een derde oorzaak

▼ De eerste folder van het MWGG uit 1970. Hieruit blijkt haar 'spin in het web' positie.

MWGG
 Stichting Maatschappelijk Werk voor geestelijk gehandicapten in Friesland (dienst sociaal pedagogische zorg)

Hoofdburo:
 Elizabethstraat 40
 Leeuwarden
 tel. 0 5100 - 3 00 04/2 53 82

Buro te Sneek:
 Dr. Bouwmeijer 14
 tel. 0 5150 - 48 99

Buro te Heerenveen:
 Rembrandtlaan 11
 tel. 0 5130 - 43 98

maatschappelijk werk voor geestelijk gehandicapten in friesland

Wat zijn in onze samenleving de mogelijkheden voor de geestelijk gehandicapte die het geest van gestalte en levensgevoel, het hart der noden bijstaan en wie houdt zich bezig met het geest.

Maatschappelijk werk wil meewerken alle mogelijk heden voor de geestelijk gehandicapte en de mensen om hem heen te benutten.
 Op de achterzijde van deze folder vindt u de namen, adressen en telefoonnummers van mensen die u kunt inschakelen.
 Mensen die graag hun kennis en ervaring inzetten voor u en de geestelijk gehandicapte in uw omgeving.

Veel voorzieningen, afgestemd op de geestelijk gehandicapte vindt u reeds in onze provincie:

- BEESTERZWAAG:** Instelling voor zwaartwegen (in oprichting). Sociale werkplaats.
- BOLSWAARD:** Individueel Technisch Onderwijs. Kinderdagverblijf in oprichting.
- DANTUMADEEL:** Gezinsvervangend tehuis voor vrouwen (Muzenweide). Sociale werkplaats (Wouwevoulde). Dagverblijf voor oudere gehandicapten (Akkerwoude).
- DOKKUM:** School voor moeilijk lerende kinderen (labellen). School voor zeer moeilijk lerende kinderen (labellen). Sociale werkplaats. Individueel Technisch Onderwijs. Individueel Huisloos- en Nijverheids Onderwijs. Gezinsvervangend tehuis voor mannen. Schoolterreinen. Afdeling van een oudervereniging.
- DRACHTEN:** 1 School voor moeilijk lerende kinderen (met instructieafdeling). 1 School voor moeilijk lerende kinderen (met avondschool). 1 School voor zeer moeilijk lerende kinderen. Individueel Technisch Onderwijs. Individueel Huisloos- en Nijverheids Onderwijs. Gezinsvervangend tehuis in oprichting. Instelling voor inkeelingen. 2 Afdelingen van ouderverenigingen. Dagverblijf voor oudere gehandicapten in oprichting.
- FRANEKER:** School voor moeilijk lerende kinderen (labellen met instructieafdeling). Sociale werkplaats. 2 Afdelingen van ouderverenigingen. Dagverblijf voor oudere gehandicapten in oprichting.
- HARLINGEN:** Klub. Sociale werkplaats.
- HEERENVEEN:** School voor moeilijk lerende kinderen (labellen). School voor zeer moeilijk lerende kinderen (labellen). Instelling voor inkeelingen. 2 Afdelingen van ouderverenigingen. Dagverblijf voor oudere gehandicapten in oprichting.
- SOCCLE:** Sociale werkplaats. Dagverblijf voor oudere gehandicapten (Dierhoek). 2 Afdelingen van ouderverenigingen.
- JOURE:** Verrengewerk voor jeugdige geestelijk gehandicapte werklozen in de lokale werkloosheidszorg.
- KOLLUM:** Sociale werkplaats.
- KOUDEJUR:** Sociale werkplaats.

► De Woudhof is een van de eerste dagverblijven voor volwassenen in de provincie. Het is de eerste jaren in een tijdelijk gebouw in Akkerwoude gevestigd. In 1973 vindt de verhuizing plaats naar een nieuw pand in Damwoude, het fusiedorp waar Akkerwoude in is opgegaan. *Leeuwarder Courant* 17 oktober 1973.



Dat het werk van de dienst in een tijdsbestek van tien jaar volledig veranderde kan ook in beeld gebracht worden door het type en het aantal hulpvragen van nieuwe cliënten van 1966 te vergelijken met die van 1976.

Het eerste item werd in 1966 nog niet apart geregistreerd

TABEL 3.2 – TYPE EN AANTAL HULPVragen BIJ AANMELDING

	1966	1976
1. Problemen met verwerking en acceptatie van de handicap		7
2. Moeilijkheden in gezin als gevolg van opvoeding, gedrags en aanpassingsproblemen	17	35
3. Behoeft e aan onderzoek, advies en begeleiding in het algemeen	15	43
4. School verlaten: wat nu?	47	7
5. Beroepskeuzeadvies, inschakeling in arbeidsproces	17	2
6. Deelname is wenselijk of geeft problemen in:		
a. sociale werkplaats	25	11
b. kinderdagverblijf (kdv, later kdc)		15
c. gezinsvervangend tehuis (gvt)		53
d. dagverblijven voor ouderen (dvo)		19
e. internaten, tehuizen, inrichtingen	24	21

Toelichting: enkele kleinere items die in omvang gelijk bleven, zijn weggelaten

al begon men er, zoals hiervoor bleek, vanaf het begin van het decennium oog voor te krijgen. Er kwam veel meer accent te liggen op het functioneren van het kind in het gezin (item 2). De groeiende behoefte aan een goede diagnose en begeleiding blijkt uit de sterke toename van item 3. De traditionele taak van de dienst, die ondergebracht is onder 4, 5 en 6a, is afgenomen van 89 naar 20. Deze taak is binnen een decennium van een hoofdtaak tot een kleine neventaak geslonken. Het verdwijnen ervan werd volledig gecompenseerd door de aanmeldingen voor de nieuwe voorzieningen, de dagverblijven en gezinsvervangende tehuizen (6b-6d). Het laatste sub-item (6e), aanmeldingen voor internaten en inrichtingen, is in omvang niet veel veranderd. Echter: achter de cijfers schuilt toch een verandering. In de jaren zestig vormden de plaatsingen in de kampen voor Bijzondere Jeugdzorg nog de hoofdmoot. Maar daar was eind jaren zestig geen vraag meer naar. Kennelijk werd baldadigheid inmiddels anders gelabeld. Er waren nu veel meer verzoeken om plaatsing in een zwakzinnigeninrichting. In 1961 (Maartenswouden) en

1972 (Borneroord) kreeg Friesland haar eigen inrichtingen. Een van de oorzaken van de grotere vraag naar een inrichtingsplaats was de verbeterde medische zorg voor mensen met een ernstige handicap. Hun levenskansen verbeterden sterk. Het cliëntenbestand was niet alleen vanuit het perspectief

van de leeftijd en de hulpvragen veranderd, het zwaartepunt was ook verschoven van de cliënten met een lichte handicap naar die met een matige of ernstige handicap. De grote vraag naar plaatsing op een dvo werd onder meer veroorzaakt door de scherpere toelatingseisen van de sociale werkplaats. Dit werd midden jaren zestig al geconstateerd. Bij een deel van de cliënten was weerstand tegen de als gedwongen ervaren overgang van werkplaats naar dagverblijf. Anderen ervoeren het dagverblijf als prettiger vanwege de mildere eisen en het vriendelijker leefklimaat. Een tweede groep belangstellenden waren de 'thuiszitters', matig gehandicapte volwassenen die soms al jaren geen enkele dagopvang hadden gehad. De in rap tempo groeiende vraag naar plaatsing in een gvt was onder meer gebaseerd op de langzaam toenemende opvatting onder ouders dat ze niet meer levenslang de dagelijkse zorg voor hun gehandicapte kind op zich hoefden te nemen of dat broers of zusters die taak na hun overlijden dienden te vervullen.¹ Daarbij kwam dat gehandicapte volwassenen steeds meer 'een eigen leven' werd gegund.

Deze laatste visie tekende zich ook af in een onderzoek uit 1969 naar de behoefte aan vakantieopvang. Was rond 1960 het motief nog dat ouders even ontlast werden en eventueel zelf een weekje vakantie konden nemen, tien jaar later werd als hoofdmotief aangegeven dat de kinderen ook recht hadden op een leuke vakantie.²

Een nieuwe functie binnen de dienst werd het beheer van en de coördinatie van de werkzaamheden voor de wachtlijst voor gvt-en (1979). Vanaf 1975 werd deze wachtlijst provinciaal en niet meer per gvt bijgehouden. In de loop van de jaren zeventig nam de belangstelling voor een plaatsing sterk toe: eind 1979 stonden 281 aspirant-bewoners op de wachtlijst. De toewijzing van de schaarse opvallende plaatsen diende rechtvaardig en op basis van urgentie plaats te vinden. De gvt-en en het MWGG werkten hierin samen. Het gvt stelde een profielschets

op bij een opvallende plaats. De coördinator was het centrale punt voor aanmeldingen voor de wachtlijst, het maken van voordrachten voor opvallende plaatsen en het opstellen van een kandidatenlijst voor een nieuw gvt. De leidinggevend en van het MWGG en een vertegenwoor-

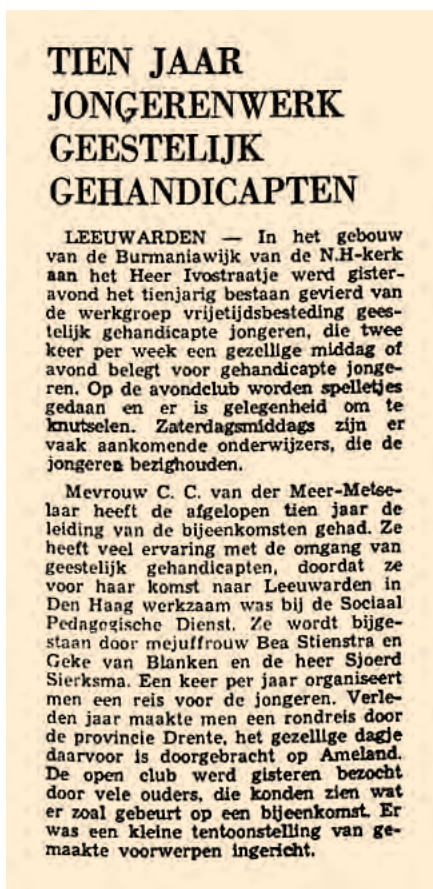
IK GEAN NET!

De moeder van Jan, een jongeman met het syndroom van Down, was bijna tachtig en weduwe. Zij vond het tijd worden dat haar zoon in een gvt ging wonen omdat ze niet wilde dat door ziekte of overlijden van haar, Jan plotseling in een crisissituatie zou belanden. Ze vroeg of een maatschappelijk werker langs kon komen. Moeder en de maatschappelijk werker namen in de voorkamer al haar vragen door. Jan volgde het gesprek, stijf rechtop zittend bij de eettafel in de achterkamer en met een stuurs gezicht. De uitnodiging om erbij te komen zitten en mee te praten, sloeg hij tot drie keer toe af. Na een uur was alles wel doorgenomen en besloot moeder dat Jan op de wachtlijst moest worden geplaatst en bij de eerstkomende mogelijkheid geplaatst moest worden. Jan ging nog een beetje meer rechtop zitten, trok een gezicht als een donderwolk, sloeg met de vuist op tafel en zei: 'Ik gean net!' (Ik ga niet.) Moeder: 'Jo hearre it. It giet net troch.' (U hoort het. Het gaat niet door.) Twee jaar bleef het zo. Toen overleed moeder toch nog vrij onverwacht. Jan ging zonder morren in het gvt wonen. 'It kin no net oars', zei hij (Het kan nu niet anders.) In het gvt trof hij een oud schoolvriendinnetje en hij werd er heel gelukkig.

diger van de hoofden van gvt-en vormden een begeleidingscommissie. De wachtlijst voor de inrichtingen werd vooralsnog beheerd door de Jeugd Psychiatrische Dienst. De behoefte aan een plezierige vrijetijdsbesteding en het doorbreken van de eenzaamheid activeerde ouders, ouderverenigingen en vrijwilligers om naast het vakantie-

werk ook club- en sportwerk te gaan organiseren. In de loop van de jaren zestig werd dit werk van de grond getild en het maakte in het decennium daarop een grote groei door. Het leidde ertoe dat binnen het MWGG in 1976 een

► Onder geestelijk gehandicapten was de behoefte aan vrijetijdsbesteding die op hen was afgestemd groot. De Friese dienst was de eerste in Nederland die een GJVW-medewerker aantrok. *Leeuwarder Courant* 13 maart 1974.



medewerker voor Gespecialiseerd Jeugd- en Volwassenenwerk (GJVW) werd aangesteld om vrijwilligers te ondersteunen. Daarnaast behoorde het initiëren en ondersteunen van nieuwe activiteiten tot zijn taak.

Uit het laatste citaat in het kader op bladzijde 37 komt naar voren dat ouders zich als gelijkwaardige partners in de hulpverleningsrelatie begonnen te beschouwen. De over het algemeen jonge ouders van het Kinderteam waren gevormd door de heersende opvattingen over medezeggenschap. Uit het toenemende aantal meldingen van cliënten blijkt eveneens dat er veel meer initiatief bij hen lag. Zij hoefden niet meer door andere hulpverleners verwezen te worden. Ze kenden de dienst al of gingen er zelf wel op af. De oudere ouders waren aanvankelijk nog wat meer geneigd zich over te geven aan hulpverleners, al zou ook dat niet lang meer duren. De jonge ouders wilden zelf vaardigheden verwerven om hun kind goed verder te helpen. De hulp van de speelleidster, die in 1979 werd aangesteld, sloot hier goed bij aan. Deze nieuwe discipline binnen het MWGG, die in de jaren tachtig tot bloei zou komen, wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.

De orthopedagogen en psychologen (hierna agogen genoemd) werden in 1972 als eerste nieuwe vakgroep naast de maatschappelijk werkers geïntroduceerd. Hun taak lag voornamelijk in de voorzieningen. Daarnaast deden ze ook diagnostisch onderzoek ten behoeve van de cliënten van het MWGG en konden de maatschappelijk werkers hen consulteren over pedagogische vragen. Bij ouders was de behoefte aan diagnostiek (testen) groot zoals hiervoor al bleek. Lange tijd moesten de ouders zelf ontdekken dat hun kind gehandicapt was, soms kregen ze een aanwijzing van iemand. Een moeder vertelde: 'Er kwam een zigeuner met een handel aan de deur. Die zei dat mijn kind niet goed was, want het had een dikke nek. Toen wist ik het.' De consultatiefunctie was vanaf 1965 uitgeoefend door twee agogen van de Federatie Kind en School en een kinderpsychiater van de Psychiatrische Dienst. Dit werd ietwat groots het deskundigenteam genoemd, waarvan overigens veel gebruik werd gemaakt: jaarlijks werden ze voor ongeveer vijftig kinderen geraadpleegd. Korte tijd wa-

ren er ook nog geestelijk verzorgers aan dit team verbonden, maar dat kwam niet uit de verf. Met de start van het Kinderteam en de komst van de agogen binnen de eigen organisatie stierf het deskundigenteam een stille dood.

■ VOORZIENINGSGERICHT WERKEN EN ONTWIKKELINGEN IN HET ZORGVELD

In de jaren zestig startten bijna alle blo-scholen met een begeleidingsteam. De school in Heerenveen was de eerste: de onderwijzers, schoolarts en maatschappelijk werker (en later ook nog de schoolpsycholoog) kwamen maandelijks bij elkaar. De werkers van de toen nog Sociaal Pedagogische Dienst namen zitting in vrijwel alle schoolteams. In 1972 betrof dat inmiddels achttien scholen waaraan acht maatschappelijk werkers waren verbonden. Met de scholen in de Stellingwerven werd inmiddels ook samengewerkt. Dezelfde ontwikkeling vond plaats ten aanzien van de begeleidingsteams van de B-categorie van de sociale werkplaats. Dat ook dit een omvangrijk deel van het werk was blijkt wel uit het feit dat in 1965 binnen elf werkplaatsen een dergelijk team functioneerde en dat de vijf werkers die er toen waren in dat jaar 96 werkplaatsvergaderingen bijwoonden. In deze begeleidingsteams kwamen de leerlingen en werknemers aan de orde die vragen of problemen opriepen. De maatschappelijk werker gaf adviezen aan de andere teamleden en trad zo nodig zelf in contact met de cliënt. Het teamwerk werd 'indirecte hulpverlening via voorzieningen' genoemd en werd een van de kerntaken van de dienst.

In de jaren zeventig breidde dit deel van het werk zich enorm uit, toen een netwerk van dagverblijven en gvt-en in de provincie gerealiseerd werd. In de door het ministerie opgestelde erkenningsnormen was opgenomen dat er een maatschappelijk werker en een agoog in het selectie- en begeleidingsteam dienden te zitten. Zij betrokken, zoals dat in vrijwel heel Nederland gebeurde, de maatschap-

pelijk werkers van de SPD/MWGG. De Friese voorzieningen kozen ervoor om de agogen onder te brengen bij het MWGG vanwege de versnippering van de voorzieningen die er aanvankelijk nog bestond. Er werd rond 1960 in de provincie een veelheid aan kleine stichtingen opgericht die allemaal hun eigen dagverblijven of tehuizen schiepen. Bundeling van de agogen binnen het MWGG was efficiënter en kwam de kwaliteit ten goede. Vanaf 1975 profileerden de agogen zich als tweede discipline binnen de dienst. Met de toename aan voorzieningen breidde deze



◀ Orthopedagoge Francine Wolthuis, in dienst van 1975 tot en met 2010, verwerft haar bevoegdheid om psychodiagnostisch onderzoek (testbevoegdheid) te mogen doen in 1975. De bekende professor W.J. Bladergroen is dan hoofd van het Instituut van Orthopedagogiek van de Rijksuniversiteit Groningen.

vakgroep zich stap voor stap uit.

Tabel 3.3 toont zowel de enorme groei aan aanbod in de (semi)-residentiële zorg,³ als de sterk toegenomen werkzaamheden van de SPD/MWGG. In 1970 waren de maatschappelijk werkers aan 45 voorzieningen verbonden, zeven jaar later aan 73. Het eerste gvt werd in 1963 geopend in Oldeberkoop (Vredewoud). Het eerste dvo was een noodvoorziening voor acht bezoekers in Leeuwarden dat in 1967 haar deuren opende en het eerste officieel geopende kinderdagverblijf was It Mearke (het sprookje) in Bolsward (1971). Heidewoud in Oranjewoud had de primeur het eerste nieuwgebouwde dvo in Nederland te zijn (1969). Aanvankelijk vestigden veel dagverblijven zich in leegstaande scholen en barakken. Met deze semi-residentiële zorg werden voor cliënten mogelijkheden gecreëerd

TABEL 3.3 – AANTAL VOORZIENINGEN WAARAAN IN 1977 MAATSCHAPPELIJK WERKERS EN AGOGEN WAREN VERBONDEN

	Aantal instellingen met een	
	Maatschappelijk werker	Agoog
Mlk-school + VBO	18	
Zmlk-school	9	
Kinderdagverblijven	4	4*
Dagverblijven voor volwassenen	10	10
Gezinsvervangende tehuizen	14	13
Schoolinternaten	3	3
Sociale werkplaatsen	13	
Maeykehiem	1	1
Kinderteam	1	1
TOTAAL	73	32 (36*)

* Toelichting: Aan kinderdagverblijven werd een orthopedagoog en een psycholoog ter beschikking gesteld. De taak van de orthopedagoog lag op het vlak van de begeleiding, die van de psycholoog op de diagnostiek.

DE LANGE ARM VAN DE GESCHIEDENIS

Hendrik was 43 jaar en had jarenlang naast zijn breiende moeder aan de eettafel in de achterkamer gezeten, een beetje uit het zicht. Alleen een radiootje en de televisie gaven hem wat afleiding. Hij was ernstig gehandicapt en kon niet naar een sociale werkplaats. Hij kon er ook niet alleen op uit om eens een wandelingetje te maken. Het was een saai en troosteloos leven. Af en toe werd hij ongedurig en opstandig. Moeder schoof dan de tafel schuin in de hoek van de kamer, zodat Hendrik in een driehoekje tussen de tafelrand en de twee buitenmuren kwam te zitten en geen kant meer op kon. Moeder had van het dagverblijf in een naburig dorp gehoord, ze dacht dat het zoiets als een inrichting was. Ze wilde Hendrik daar niet naar toe laten gaan. In het verleden had de huisarts wel eens op een inrichtingsopname aangedrongen en dat had ze ook niet gewild. Moeder had een goede reden om Hendrik thuis te houden: ze wist maar al te goed wat met kinderen als Hendrik die in instellingen woonden, in de oorlog was gebeurd. Dat vertelde ze de maatschappelijk werkster die langs kwam om haar te informeren over het dagverblijf. De maatschappelijk werkster nam de tijd. Ze bezocht moeder en Hendrik verschillende keren en langzamerhand groeide er vertrouwen. Na anderhalf jaar werd met moeder een kennismakingsbezoek gebracht aan het dagverblijf, zodat ze een indruk kon krijgen van de activiteiten en de omgangsvormen die daar heersten. Weer had ze tijd nodig, ze moest het laten bezinken. Na nog eens driekwart jaar was ze zover dat Hendrik naar het dagverblijf kon gaan, twee halve dagen per week. Het was duidelijk dat moeder de greep op het proces wilde houden. Stapsgewijs werd de plaatsing uitgebreid naar vier hele dagen. Hendrik zag eindelijk iets meer van de wereld en bouwde contacten op die hij nooit had gehad.

tussen de twee oude alternatieven: thuiszitten en inrichtingsopname (residentiële zorg). Voor cliënten betekende dit een forse stap voorwaarts naar maatschappelijke participatie. Daarbij kwam dat de meeste voorzieningen in de eigen regio gevestigd werden, zodat men contact kon blijven onderhouden met familie en kennissen en niet van hen vervreemdde.⁴

Aparte vermelding verdient de totstandkoming van Maeykehiem. Tientallen hartverwarmende acties onder de Friese bevolking in de jaren 1963-1969 maakten de bouw

van dit kort verblijfthuis, dat tevens dienstdeed als vakantieopvang, mogelijk. Ouders en ouderverenigingen liepen zich het vuur uit de sloffen om geld in te zamelen. Anderen ondersteunden met hun persoonlijke verhaal de acties. Een vader schreef: 'De grote actie die er gevoerd wordt is toch bestemd voor de ongelukkigen hier op deze aarde [...]. Ik die nu al jaren met mijn blinde gehandicapte dochter tob, heb nog nooit een cent voor haar ontvangen, ze is al 48 jaar en ik ben (haar vader) al 77 jaar en weduwnaar [...]. Ik krijg van de AOW en ik meen mijn kind goed te moeten verzorgen [...].'⁵ Maeykehiem betekende



veel voor 'thuiszitters' die nog nooit gerichte pedagogische aandacht hadden gekregen. Een jongeman van 22 jaar leerde er lopen en kreeg er voor het eerst in zijn leven schoenen. Een jonge vrouw van dezelfde leeftijd was nog steeds incontinent en werd er binnen zes weken zindelijk.⁶ SPD-medewerker Ger van Eeden zat in het team van Maeykehiem.

Voor de dienst betekenden deze ontwikkelingen in het zorgveld dat er naast de begeleiding van de individuele cliënten, binnen een tiental jaren een nieuw en omvangrijk takenpakket bijkwam. Vooral de opstartperiode van

een nieuwe voorziening kostte heel veel tijd. Van alle nieuwe kandidaten werd door de maatschappelijk werker een milieuonderzoek gedaan, werden ouders geïnformeerd en werd er een aanmeldingsrapport geschreven. De agoog deed het diagnostisch onderzoek. Voor de maatschappelijk werker werd een tijdsinvestering van vijftig werkdagen aangehouden voor de voorbereiding en startfase van een nieuw gvt. Elke maatschappelijk werker had gemiddeld zes voorzieningen in zijn takenpakket. Voor een agoog gold een vastgestelde tijdsnorm per bezoeker/bewoner. Voor de inzet van de maatschappelijk werker was dat niet het geval. Dit verschil in toekenning van werkuren liep op een knelpunt uit. Waar bij de opening van een nieuwe voorziening een extra agoog kon worden aangetrokken, kon dat in de afdeling maatschappelijk werk niet. In 1978 schreef de directeur daarover in het jaarverslag: 'Onze klacht dat de aanstelling van maatschappelijk werkers geen gelijke tred houdt met de uitbreiding van voorzieningen, bleef dus gehandhaafd.' Omdat het teammaatschappelijk werk wel vereist werd door het ministerie, kwam het individuele werk er door in de knel.

Bij de opbouw van het zorgveld had de dienst een flinke inbreng, zij vervulde vaak een initiërende en/

◀ In 1963 begint men met het plan voor een vakantiehuis. Later wordt de functie uitgebreid tot een kort verblijfthuis dat het hele jaar open is. In 1969 is Maeykehiem klaar. De hele bouwsom is door de bevolking met acties opgebracht. *Friese Koerier* 17 december 1965

► Het voorblad van het eerste nummer van *Onze Zorg* dat gezamenlijk door de Stichting Het Gehandicapt Kind en de Stichting Maatschappelijk Werk voor Geestelijk Gehandicapten wordt uitgegeven. De logo's van de beide organisaties zijn erin verwerkt.

of trekkersrol. Die taak werd in hecht samenspel met de ouderverenigingen uitgevoerd. Bij alle werk en soms knelpunten die dat met zich meebracht, was het ook een heel bevredigende taak. Steeds beter kon bij wensen van ouders en cliënten worden aangesloten. Een knelpunt kon zich bijvoorbeeld voordoen als binnen een deskundigenteam de meningen verschilden over de te volgen pedagogische koers. Met tevredenheid werd in 1966 geconstateerd: 'De Dienst werd wederom bij vele initiatieven ingeschakeld en hoopt daarmee een bijdrage geleverd te hebben tot het opzetten van een goede zorg voor geestelijk gehandicapten in Friesland. Als samenwerkingsorgaan is de Dienst nog een unicum.'⁷ Nog steeds was de invloed van Kingma in de provincie groot. Maar nu wist hij zich gesteund door actieve oudergroepen en een goed gekwalificeerd medewerkerteam, met wie deze taken gedeeld konden worden. Er kon geen overlegvorm of werkgroep zijn of de dienst was er wel in vertegenwoordigd. En niet zelden hanteerde zij de voorzittershamer of de secretarispens. Ook aan overstijgende onderzoeks- en beleidstaken nam zij deel. Ter illustratie: in de paragraaf externe werkgroepen, commissies en besturen in het jaarverslag van 1977 stonden 22 items.

De samenwerking met de ouderverenigingen, verenigd in de Stichting Het Gehandicapt Kind (later Stichting Geestelijk Gehandicapten in Friesland), mondde uit in de gezamenlijke uitgave van het kwartaaltijdschrift *Onze Zorg*. Dit blad was vanaf 1962 door de ouderverenigingen uitgegeven, maar in 1971 werd het MWGG erbij betrokken. Het zou nog decennialang verschijnen en hield ouders en zorgverleners op de hoogte van de ontwikkelingen in de sector. Vanaf medio jaren zeventig gaven ze de *Informatiegids van voorzieningen voor geestelijk gehandicapten in Friesland* uit. Ook deze gids bereikte een groot publiek.

■ **Organisatieontwikkeling, werkomstandigheden en professionaliteit**

Eind 1963 werd met vreugde geconstateerd dat het een vruchtbaar jaar was geweest waarin opgebouwd kon wor-



den. Kingma was bijna het hele jaar 1962 afwezig geweest om in opdracht van het ministerie en de landelijke Federatie Sociaal Pedagogische Zorg de specialisatiecursus voor maatschappelijk werkers in de zwakzinnigzorg op touw te zetten. Die ging in 1963 in Utrecht van start ten behoeve van alle SPD-en in Nederland. Vanaf 1963 tot 1970 had Kingma een dubbelfunctie. Voor de helft van de tijd was hij in Utrecht scholingsleider van de VSID-MWZ (VSID = verder scholing in dienstverband) zoals de cursus ging heten, en voor de andere helft was hij teamleider van de Friese dienst. Vanaf 1970 was hij weer geheel beschikbaar voor de Friese dienst, al bleef hij wel lid van het Curatorium van de VSID-MWZ. In het najaar van 1963 kwam een derde werker in dienst en vanaf dat moment ging het wat betreft de uitbreiding van personeel crescendo. In 1965 waren er al vijf medewerkers. Dit stemde tevreden, al konden nog lang niet alle gewenste werkzaamheden uitgevoerd worden. In 1963 werd de eerste administratieve kracht aangenomen, wat de maatschappelijk werkers ontlastte en waardoor meer tijd vrijgemaakt werd voor het cliëntenwerk. Twee jaar later kon met financiële steun van de

Federatie een stencilmachine aangeschaft worden 'waar de administratie veel profijt van had'. In de jaren zestig werd bij het aantrekken van nieuwe werkers rekening gehouden met de levensbeschouwing. Bij de vacature die vervuld werd door mevrouw M.G. van Zoonen (1-1-1964), werd uitdrukkelijk gezocht naar iemand met een protestantse achtergrond. L.J.M. de Werd was de eerste katholieke medewerker (1-7-1964). Men was blij dat nu ook aan de wensen van deze bevolkingsgroep tegemoet gekomen kon worden. Hij werd in Sneek gestationeerd, waarmee tevens de decentralisatie weer een stap voortgeschreden was. In 1970 werd de laatste personeelsadvertentie geplaatst waarin de levensbeschouwing nog - als voorkeur, niet meer als eis - werd opgenomen. De ontzuiling was binnen de dienst merkbaar. Dat is ook op te maken uit het feit dat in het jaarverslag van 1972 de levensbeschouwing van de cliënten nog als vanouds werd opgenomen. Maar in 1975 was dit item kennelijk niet meer interessant voor de jaarrapportage. De verzelfstandiging van de dienst kreeg zijn definitieve beslag in oktober 1968. De band met het IGG werd door-

TABEL 3.4 – KERNGEGEVENS IN JAREN VAN GROTE VERANDERINGEN

Jaar	Totaal aantal medewerkers	Aantal mw-ers exclusief leidinggevenden	Aantal agogen	Aantal vestigingen	Naam
1950	1	1		1	Nazorg BLO
1961	2	2		2	Maatschappelijk Werk voor Zwakzinnigen
1966	7	6		3	Dienst Sociaal Pedagogische Zorg
1972	17	9 fte	1	4	Maatschappelijk Werk Geestelijk Gehandicapten
1975	23	13 (12 fte)	4	4	Maatschappelijk Welzijn Geestelijk Gehandicapten
1980	36	16	8 (6,6 fte)	4	Maatschappelijk Welzijn Geestelijk Gehandicapten

Toelichting: In 1980 waren er ook nog twee GJVW-medewerkers en een speelleidster in dienst

▶ Tot het midden van de jaren zeventig kunnen vacatures moeilijk vervuld worden. Er is dan een tekort aan maatschappelijk werkers in Nederland. Friesland is extra in het nadeel omdat er nog geen HBO-opleiding maatschappelijk werk in de provincie is gevestigd en er nog maar een beperkt aantal maatschappelijk werkers met deze opleiding in de provincie werkt. Nieuwe medewerkers moeten buiten de provincie worden gezocht. De Friese SPD/MWGG meldt vacatures op de prikboards van de opleidingen elders in het land, onder meer van die in Groningen en Enschede. Een van de eerste advertenties van het MWGG in een Friese krant dateert van 1970. Het is tevens de laatste advertentie waarin nog een voorkeur voor een levensbeschouwing wordt vermeld. *Leeuwarder Courant* 13 november 1970.

▶▶ Eind 1974 wordt groots gevierd dat het maatschappelijk werk voor geestelijk gehandicapten 25 jaar bestaat. *Leeuwarder Courant* 12 november 1974.

De Stichting Maatschappelijk Werk voor Geestelijk Gehandicapten in Friesland (Dienst Sociaal Pedagogische Zorg), zoekt per 1 januari een
(bij voorkeur Prot. Chr.)

maatschappelijk werk(st)er
in volledige dienst

en een
maatschappelijk werk(st)er
voor drie dagen per week.

Voor informatie en brieven is het adres: Elisabethstraat 40, Leeuwarden. Tel. 05100—30004/25382.

gesneden en de dienst ging verder onder de nieuwe naam Stichting Maatschappelijk Werk voor Geestelijk Gehandicapten. Men stelde verheugd vast dat 'de Stichting in de loop der jaren in de provincie een meer gevestigde positie kreeg in de sociale dienstverlening ten behoeve van geestelijk gehandicapten'. De oude visie en werkwijze werd nog eens benadrukt: 'Gestreefd wordt naar kwalitatief goed maatschappelijk werk, zo mogelijk interdisciplinair, wat inhoudt dat samenwerking met andere deskundigen onontbeerlijk wordt geacht.' Het opgestelde personeelsplan werd geaccepteerd door het ministerie en de provincie. Er gloorde een mooie toekomst. In 1969 werd een klein feestje gevierd vanwege het twintigjarig bestaan: personeel en bestuur genoten van een dinertje en de Friese troubadour 'Roel Slofstra verleen- de zijn medewerking met lied en gitaar'. De oude vrees over de levensvatbaarheid van de dienst die rond 1960 nog heerste, was geheel verdwenen. Het vijfentwintigjarig bestaan in 1974 werd groots gevierd met een receptie in het provinciehuis en de uitgave van het jubileumboekje *Sulverwurk*. Het jubileum werd ervaren als 'een afsluiting van een periode en vormde tegelijkertijd een mijlpaal op weg naar een bredere ontwikkeling'. Het waren profetische woorden: er zou nog een ontwikkeling naar een veel

Op 15 november a.s. vieren wij het feit dat 25 jaar geleden gestart werd met het

maatschappelijk werk voor geestelijk gehandicapten

in Friesland.

Wij doen dit in het Provinciehuis te Leeuwarden (Tweebaksmarkt) van 16.00 tot 18.00 uur.

Wie ons wil gelukwensen is van harte welkom.

Onze buro's (in "De Hege Wier" te Leeuwarden, te Drachten, Heerenveen en Sneek) zijn op deze dag gesloten.

Bestuur en medewerkers van de St. Maatschappelijk Welzijn Geestelijk Gehandicapten in Friesland.

breder aanbod komen. Met de introductie van nieuwe disciplines klopte de naam niet meer. Om die reden werd de naam in 1972 gewijzigd in Maatschappelijk Welzijn Geestelijk Gehandicapten. Het bood de mogelijkheid meer vakgroepen en diensten binnen de organisatie op te nemen. De Friese dienst was de enige in Nederland met deze naam. In Drenthe bleef het Maatschappelijk Werk voor Geestelijk Gehandicapten en daar werden de dienstverleningstaken in een aparte organisatie ondergebracht. In de rest van Nederland bleef de naam Sociaal Pedagogische Dienst in gebruik. Met de groei van de organisatie konden de bestaande interne overlegvormen, de medewerkersvergadering waar alle medewerkers aanwezig waren en de zes leden tellende personeelsraad, niet meer goed functioneren. Op de tweewekelijkse medewerkersvergaderingen werden zaken betreffende de uitvoering van het werk, beleidsvoorbereidende discussies en actuele inhoudelijke thema's bespro-

ken. De personeelsraad bereidde de medewerkersvergaderingen voor en vaardigde leden af naar het algemeen bestuur. Na de statutenwijziging van 1972 werd het tijd om de organisatie ook intern aan te passen. De hiervoor ingestelde 'interne organisatiecommissie' kreeg de opdracht een nieuwe interne structuur te ontwerpen. Dit resulteerde in *Het Blauwe Boek. Interne Organisatie en Beschrijving der Functies van de stichting M.W.G.G. in Friesland (1977)*. Deze twee hiervoor genoemde gremia werden opgeheven. Ervoor in de plaats kwamen de coördinatiecommissie (toen nog met twee k's geschreven) als beleidsgroep en een medewerkersvergadering die eenmaal per zes weken bijeen kwam en zaken op hoofdlijnen besprak. De inhoudelijke zaken werden in het vervolg op regioniveau besproken met als deelnemers alle uitvoerend werkers. Het decentralisatiebeleid kreeg hiermee meer inhoud. Het overleg binnen de vakgroepen bleef als voorheen (maatschappelijk werkoverleg en agogenoverleg). Het gevolg van deze reorganisatie was dat niet alle medewerkers in de opiniërende fase bij beleidszaken werden betrokken. Dat was men niet gewend en er klonken geluiden van ongenoegen. Het moest kennelijk zijn tijd krijgen. Begin jaren tachtig werd het weer rustig. Huisvesting en financiën bleven voortdurend aandacht vragen. De twee kamers die in 1963 aan de Oostergrachtswal waren betrokken bleken na twee jaar al te krap om vijf werkers onderdak te verlenen. Op 1 februari 1965 werd verhuisd naar Elisabethstraat 40. Eindelijk was er voldoende ruimte: 'De medewerkers konden voor het eerst ongestoord werken.' En een jaar later: 'Het kantoorpand werd in het voorjaar geschilderd, zodat het huis er ook aan de buitenkant keurig uitziet. De tuin werd bij wijze van vrijetijdsbesteding door het personeel zelf "verzorgd". Van Eeden kreeg een werkkamer in zijn eigen woning in Heerenveen en verliet die in de blo-school. De werk-

omstandigheden verbeterden ook op het vlak van het vervoer. Met een beroep op fondsen konden medewerkers een auto aanschaffen, 'zodat alle maatschappelijk werkers gemotoriseerd waren.'

De verhuizing in 1972 naar De Hege Wier (Sixmastraat 2, Leeuwarden) betekende een enorme vooruitgang. De medewerkers kregen een goede werkruimte en de andere organisaties op het vlak van de geestelijke gezondheidszorg waren in hetzelfde pand gehuisvest – mooi dichtbij. In hetzelfde jaar werd een regiokantoor ingericht in Drachten. Er waren toen vier vestigingen. De financiële situatie verbeterde in hetzelfde tijdsgewricht omdat het rijk vanaf 1970 negentig procent van de salariskosten subsidieerde en vanaf 1975 honderd procent. In de jaren zestig was dat nog maar veertig procent en moest een tijdelijke extra rijkssubsidie, toegekend omdat Friesland als ontwikkelingsgebied was aangemerkt, een oplossing bieden. De provincie vulde in de regel het tekort aan. Er werd permanent en veel geïnvesteerd in het verhogen



◀ In De Hege Wier, Sixmastraat 2 in Leeuwarden vinden in 1971 verschillende organisaties voor ambulante gezondheidszorg en sociale dienstverlening onderdak. Het MWGG betreft dit nieuwe kantorencomplex direct na de opening en zetelt op de begane grond aan de straatkant.

van het deskundigheidsniveau van de medewerkers. De dienst wilde goed opgeleide maatschappelijk werkers (HBO-niveau) en werkte er hard aan opdat ze zo snel mogelijk voldoende specialistische kennis verwierven. De ervaring was dat 'het 1 1/2 à 2 jaar vergt voordat een

► Het diploma van de VSID-MWZ van medewerker Wilfried de Jong. Hij was in dienst van 1971 tot en met 2004. Het verplicht volgen van de VSID-MWZ (later VSID-MWGG) werd in de CAO opgenomen.

DE STICHTING FEDERATIE SOCIAAL PEDAGOGISCHE ZORG VOOR ZWAKZINNIGEN
VERKLAART HIERMEDE, DAT

_____ Wilfridus Ignatius de Jong _____

geboren te _____ Bolsward _____ op _____ 7 juni 1944 _____

met goed gevolg heeft deelgenomen aan de cursus

VERDERE SCHOLING IN DIENSTVERBAND
VOOR MAATSCHAPPELIJK WERKENDEN IN DE ZWAKZINNIGENZORG

leergang _____ 1973 _____

De Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk verklaart, dat bovenvermelde heeft voldaan aan de eis van bijbehorende subsidie-regeling maatschappelijk werk voor zwakzinnigen.

DE MINISTER VAN CULTUUR, RECREATIE EN MAATSCHAPPELIJK WERK.

Namens de Stichting Federatie Sociaal Pedagogische Zorg voor Zwakzinnigen:

Namens het Kuratorium VSID-MWZ:

Namens de Minister,

Deelnemer:

21 maart 19 74

maatschappelijk werker zonder ervaring voldoende is ingewerkt en gespecialiseerd om alle taken naar behoren te kunnen uitvoeren'.⁸ Alle maatschappelijk werkers volgden zo snel mogelijk de specialisatiecursus VSID-MWZ. Die bestond uit acht studieweken en tien supervisiegesprekken. Ter afsluiting schreven ze een scriptie, waarin een actueel onderwerp werd uitgediept. Verschillende keren werd er eigen onderzoek gedaan, zoals bijvoorbeeld naar de motieven om gebruik te maken van de vakantieweken en over de resultaten van het Kinderteam. Een aantal scripties werd vanwege het hoge niveau landelijk verspreid. Het volgen van de cursus was een verplichting van het ministerie omdat die uitsluitend specialistisch opgeleide werkers in deze werksoort wilde hebben, maar met Kingma als ontwerper en scholingsleider genoot de cursus binnen de dienst ook een warme belangstelling. In de periode 1963-1980 volgden vijf medewerkers de Voortgezette Opleiding voor maatschappelijk werk (VO) en een de universitaire studie psychologie. Toen er meer hulpvragen op het vlak van het gezinsfunctioneren gesteld werden, kregen de werkers een cursus gezinsbegeleiding aangeboden. Hetzelfde gebeurde toen groepswork als methodiek werd ingevoerd. Het opleidingsniveau was constant hoog. Daarnaast werd in werkbesprekingen en stafoverleggen en door het bezoeken van conferenties en studiedagen de actuele kennis bijgehouden en getracht de kwaliteit van de hulpverlening op een zo hoog mogelijk niveau te brengen.

De agogen hadden allen een universitaire opleiding met diagnostische bevoegdheid (later BIG-registratie). Ook voor deze vakgroep gold dat nieuwe kennis in het vakgebied binnen de deuren gehaald werd. Zo werd in 1977 door een van hen de cursus 'observeren van het autistische kind en atypische ontwikkelingen in het algemeen' gevolgd.

■ VEEL PLUSSEN

De verzelfstandiging en de verhuizing in 1963 luidden een periode in waarin de dienst van een positie in de zijlijn uitgroeide naar een organisatie in het midden van het zorgveld. Later werd zij vaak de spin in het web genoemd.⁹ Met een forse toename aan medewerkers, de uitbreiding van het aantal vakgroepen en vormen van hulpverlening en een voortschrijdende decentralisatie konden cliënten en voorzieningen steeds beter bereikt en geholpen worden.

De verschuiving van het werk van de onderwijswereld naar het domein van het maatschappelijk werk en de welzijnssector maakte het mogelijk om de doelgroep te verbreden, nieuwe diensten te ontwikkelen en (eigentijdse) methodieken te introduceren. Ook maakte het de weg vrij om samen met de ouderverenigingen en andere maatschappelijke actievelingen de initiërende en ondersteunende rol ten behoeve van nieuwe voorzieningen uit te voeren. Het was een wervelende tijd en de geboden kansen werden benut.

De hoogconjunctuur en de veranderde leefwijze en mentaliteit maakten dat zich in het cliëntenwerk een omslag voordeed. Het zwaartepunt verschoof van de licht gehandicapte jonge mensen naar de matig en ernstig gehandicapte cliënten en hun verwanten en het bereik in leeftijdsgroepen werd veel breder. Deze maatschappelijke veranderingen waren ook de oorzaak van het nieuwe zorgaanbod dat tussen de traditionele oplossingen van thuisverblijven en inrichtingsopname gecreëerd werd. In de nieuwe voorzieningen behield het MWGG een belangrijke rol na de opening doordat ze een kernfunctie in de selectie- en begeleidingsteams vervulde. Om die reden is de SPD/MWGG later wel de poortwachter van het



◀ Vanaf begin jaren zestig gaan de medewerkers jaarlijks een dagje uit. De eerste jaren is het reisdoel van de buitendag, zoals de jaarlijkse personeelsdag gaat heten, de recreatiewoning van de familie Kingma in Ruigahuizen. Als de medewerkersgroep midden jaren zeventig te groot wordt, worden andere bestemmingen gezocht. Een fiets- of boottocht zijn favoriete bezigheden op deze dagen. Deze foto is in 1978 opgenomen tijdens een pauze in de fietstocht rond Appelscha.

apartheidssysteem genoemd.¹⁰ Dat is een niet terechte kwalificatie en doet geen recht aan de vragen die geestelijk gehandicapten en hun verwanten in die periode hadden. Voor tientallen Friese gehandicapten betekenden Maeykehiem, de dagverblijven en gvt-en een doorbreking van een soms jarenlang isolement of voorkwam het een inrichtingsplaatsing ergens ver weg. In de jaren zestig en zeventig droegen deze voorzieningen fors bij aan sociale participatie. Normalisatie en integratie, de tegenpolen van

segregatie (apartheid), waren thema's voor de late jaren zeventig en daarna. Zij komen in het volgende hoofdstuk aan de orde.

In het voorwoord van het jaarverslag van 1980 werd aangekondigd dat slechtere tijden te wachten stonden. Men voelde dat de gouden jaren voorbij waren. Bezuinigingen waren al aangekondigd. Er zou heel wat gaan veranderen binnen de Friese dienst.



4 NAAR MEER FLEXIBILITEIT – 1980-1992

In de jaren tachtig van de twintigste eeuw speelden zich ingrijpende gebeurtenissen af op het nationale en internationale toneel. In Nederland werd in 1980 in een onrustige sfeer een nieuwe koningin gekroond. Eind 1989 viel in Berlijn de muur, waarmee een einde kwam aan de Koude Oorlog en enige maanden later werd in Zuid-Afrika Nelson Mandela vrijgelaten. Tussen deze gebeurtenissen aan het begin en het einde van het decennium ontplofte er een kerncentrale in Tsjernobyl, werden John Lennon en de Zweedse premier Olaf Palme vermoord, won Evert van Benthem twee keer de Elfstedentocht, zweefde Wubbo Ockels als eerste Nederlandse astronaut rond de aarde, veegde het Chinese leger het Tiananmenplein schoon en liep de Exxon Valdez in Alaska aan de grond. Onrust en instabiliteit op velerlei gebied, tegen de achtergrond van een economische crisis, kenmerkten dit tijdsgewricht. Voor veel mensen werd de wereld echter ook veel groter en ruimer. Er werden grenzen verlegd en dat schiep kansen. In economisch opzicht zag de wereld er voor veel Nederlanders rond 1990 totaal anders uit dan in 1980. De economische groei stakte vanaf het midden van de jaren zeventig, vijf jaar later echter was er sprake van een flinke economische dip.¹ In 1982 was het begrotingstekort inmiddels opgelopen tot tien procent en het aantal werklozen steeg enorm. De verzorgingsstaat dreigde onbetaalbaar te worden. Premier Lubbers kondigde flinke bezuinigingen af. Het *no nonsense*-tijdperk was ingezet.² Aan het eind van het decennium was de conjunctuur weer gunstig en deed de automatisering haar intrede, waardoor voor veel (herintredende) werknemers de arbeidsomstandigheden grondig veranderden. Flexibiliteit, marktwerking en privatisering vonden op veel terreinen ingang, ook in de gezondheidszorg. De zorgwereld werd vanaf 1980 met grote bezuinigingen geconfronteerd. De ideeën over normalisatie en integratie werden eerst nog vooral gekoppeld aan het inrichtings-

wezen, maar drongen langzamerhand ook door in de semimurale en ambulante zorg. Gezinsbegeleiding was een veelbesproken thema in de jaren tachtig.

■ Nieuwe uitdagingen voor de organisatie

Rond 1980 moest het MWGG op verschillende fronten nieuwe wegen inslaan. Het hele jaar 1979 was Kingma ernstig ziek. De Werd nam de honneurs waar. De in 1975 ingevoerde organisatiestructuur bleek nu haar vruchten af te werpen: de coördinatiecommissie (koko) en de afdelingshoofden vormden een stevige basis waardoor de afwezigheid van de directeur kon worden opgevangen.³ Voorjaar 1981 ging Kingma met vervroegd pensioen. Er werd een tijdperk afgesloten. In het jaarverslag van 1981 werden deze woorden opgetekend: 'In de heer Kingma verloren wij een funktionaris van formaat. Hij is zowel voor de ontwikkeling van de zwakzinnigenzorg in de provincie, als ook landelijk van bijzonder grote betekenis geweest.' Uit erkentelijkheid voor zijn vele werk werd zijn naam verbonden aan de dienst. Deze ging voortaan heten: Maatschappelijk Welzijn voor Geestelijk Gehandicapten, *It buro Kingma*. De Werd volgde hem op. Voor het MWGG werd in 1980 een essentieel besluit genomen met betrekking tot het beheer van de wachtlijst voor zwakzinnigeninrichtingen. Die werd overgeheveld van de Sociaal Psychiatrische Dienst naar het MWGG. Hiermee kwam het hele spectrum van de zwakzinnigenzorg binnen haar deuren. Het bevorderde een verdere verbreding van de doelgroep. De periode 1980–1986 was een financieel zware tijd. In 1980 waren voor het jaar 1981 al bezuinigingen aangekondigd en naar zou blijken kwam er voor 1982 nog eens een forse subsidieverlaging bij. Er moesten tientallen procenten bezuinigd worden. Het bedrag had de omvang van drie à vier formatieplaatsen van maatschappelijk werkers. Men besloot dat de hulpverlening zoveel mogelijk in

◀ Een vrolijke Mees Wouters.

stand moest blijven. De bezuinigingen werden gevonden door halvering van de administratieve bezetting (van vier naar twee), besparingen op de reiskosten, de huur van een aantal kamers in de regiokantoren op te zeggen, een goedkoper kantoor in Leeuwarden te betrekken en fors te bezuinigen op de organisatiekosten. Het was niet genoeg. Op aandrang van de ouderverenigingen, de voorzieningen en de statencommissie Maatschappelijke Dienstverlening en Gezondheidszorg verstrekke de provincie uiteindelijk een extra subsidie van f 100.000,-. Dat kon omdat de beleidsverantwoordelijkheid voor het MWGG in 1983 van het rijk terugging naar de provincie. Er zijn geen hulpverleners ontslagen, maar de arbeidsvoorwaarden voor de werkers werden wel erg schraal. In Dokkum werd in 1981 nog een regiokantoor geopend. De kosten daarvan konden weggestreept worden tegen een besparing op de reiskosten. De decentralisatie was daarmee voorlopig voltooid. De voorlopig laatste uitbreiding van maatschappelijk werkers was in 1980. Twee al toegezegde formatieplaatsen

konden nog ingevuld worden en er kwam een halve kracht voor de GJVW-afdeling bij. In de onzekere financiële situatie heerste er voortdurend onrust of deze nieuwe medewerkers wel zouden kunnen blijven. Dat lukte. Van verdere uitbreiding van maatschappelijk werkers was voornamelijk, ondanks een substantiële groei aan hulpvragen, echter geen sprake meer.

Overzien we het hele decennium dan was de personeelstoename binnen de afdelingen Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG) en Begeleid Zelfstandig Wonen (BZW) het grootst. Vanaf 1985 kwam ook de administratie weer op sterkte. De afdeling maatschappelijk werk kreeg er vanaf 1986 weer enkele formatieplaatsen bij, maar de nominale toename die we in deze afdeling in tabel 4.1 zien, kwam vooral door het feit dat meer werkers (nog meer) parttime gingen werken en daarvoor in de plaats konden nieuwe medewerkers worden aangenomen.⁴ Het totale aantal medewerkers steeg van 34 in 1980 naar 66 in 1990. In 1990 werkten van de 66 medewerkers 15 fulltime.

De agogen verlieten de dienst in 1991. De stichtingen die de voorzieningen exploiteerden waar zij waren gedetacheerd, waren inmiddels gefuseerd tot enkele grote en het argument van versnippering gold niet meer.⁵ Deze gefuseerde stichtingen richtten de *Stichting Ondersteunende Activiteiten Zwakzinnigenzorg* (STO-AZ) op waarin de agogen werden ondergebracht. De agogen bleven wel psychodiagnostisch onderzoek doen van MWGG-cliënten die niet in voorzieningen waren opgenomen. Daar bleef onveranderd veel vraag naar.



► In 1983 verhuist de hoofdvestiging naar de Van Swietenstraat 2. Dit bespaart een derde op de huurkosten in Leeuwarden.

TABEL 4.1 AANTAL MEDEWERKERS IN 1980 EN 1990, EXCL. LEIDINGGEVENDEN, ADMINISTRatieve MEDEWERKERS EN WACHTLIJSTCOÖRDINATOR

Jaar	MW	Agogen	PPG	BZW	GJVW
1980	15	8	1	--	2
1990	25	10	5	9	3

Binnen de organisatie werd de *no nonsens*-tijdgeest al snel merkbaar. De koko waar nog vertegenwoordigers namens de medewerkers in zaten, werd afgeschaft. Er kwam een directie- en hoofdenoverleg voor in de plaats (1982). De afdelingen werden zelfstandiger en de afdelingshoofden kregen meer bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Aanvankelijk werd nog vier keer per jaar een medewerkersvergadering gehouden, maar na een aantal jaren werd daar nog maar weinig betrokkenheid bij gevoeld en werd ook deze afgeschaft. De directie verwees in 1990 voor het behartigen van de medewerkersbelangen naar de ondernemingsraad (OR). Het bestuur werd in 1983 gereduceerd tot een orgaan van zeven leden en de verdeling in een dagelijks en een algemeen bestuur verviel.

De totstandkoming van de OR is een verhaal van tien jaar. In 1981 vonden de voorbereidende besprekingen plaats en een jaar later lag er een concept-reglement. Maar toen stakte het. Juist op dat moment werd bij wet vastgesteld dat het minimum aantal medewerkers waarbij een OR verplicht was, verhoogd werd van 25 naar 35. En toen hoefde het niet meer want die waren er niet. In 1986 waren die er wel en vervolgens werd vier jaar achtereen getracht tot de oprichting van een OR te komen. Maar er meldden zich jaar op jaar geen kandidaat-leden. Tot in 1989 orthopedagoog Jeanette Brandsma zich kandidaat stelde en de OR geïnstalleerd kon worden. De raad bestond het eerste jaar uit één lid. Maar de kop was eraf en in 1991 waren er vier leden. Vanaf dat moment kon dit orgaan naar behoren zijn functie binnen de organisatie vervullen.

In de tweede helft van het decennium kwam er weer meer leven in de brouwerij. De tijd van stilstand in de organisatieontwikkeling was voorbij. Een belangrijke verandering was dat vanaf 1988 stapsgewijs de meeste werkzaamheden van de dienst binnen het AWBZ-verstrekkingenpakket werden gebracht. Hiermee werd tevens een belangrijk probleem, het niet aanpassen van het aantal maatschappelijk werkers aan de groei van het aantal voorzieningen, na jaren opgelost. Er kwamen direct 2.1 formatieplaatsen bij. Na bijna dertig jaar binnen het domein van de welzijnssector te hebben gefunctioneerd, werd de dienst in het domein van de gezondheidszorg ondergebracht. Het betekende dat de dienst nu onder de Ziekenfondsraad viel en de band met de provincie weer werd verbroken. De dienst was er blij mee, zij verwachtte dat de continuïteit



◀ Orthopedagoog Jeanette Brandsma op werkbezoek in dvo Middelséhiem.

beter gewaarborgd zou zijn en er meer duidelijkheid over verstrekkingen, erkenningen en overeenkomsten zou komen. De positionering in de gezondheidszorg sloot ook beter aan bij de op handen zijnde regionale samenwerking die in de jaren negentig vorm zou krijgen en de hele sector van de intramurale, semimurale en ambulante zwakzinnigenzorg omvatte.

► Ter gelegenheid van het veertigjarig jubileum wordt het logo op het jubileumboek versierd met een krans en het getal 40.

► Burgemeester John te Loo overhandigt een cheque van f 5.000,- aan Leo de Werd. Dit bedrag is geschonken door de Postbank die de burgemeester heeft gevraagd de cheque te overhandigen. In totaal werd door de volleybal-marathon f 18.000,- bijeengebracht. Het geld is besteed aan deeltijd-opvang in de avonden en in de weekenden voor thuiswonende geestelijk gehandicapten. Op de foto van links naar rechts: directeur van het MWGG Leo de Werd, Wietze de Boer namens het besturencontact gvt-en, directiesecretaresse Sita Santhuizen, Marten van Buren coördinator BZW, Gerrit Zielman medewerker MWGG en burgemeester John te Loo.

In de laatste jaren van het tijdperk dat hier besproken wordt, werd de rol van de landelijke vereniging van sociaal pedagogische diensten, de SOMMA, sterker.⁶ De afzonderlijke diensten werden voor vragen gesteld die gemakkelijker in gemeenschappelijk verband opgelost konden worden. Een nieuw aspect was bijvoorbeeld de automatisering, waarvoor een landelijke deskundige werd aangesteld die de diensten ondersteunde. Er werd een uniform registratieprogramma (SPData) voor de cliëntenregistratie en de tijdsbesteding ingevoerd (1990). Dit maakte deel uit van een groter plan van kwaliteitsbevordering. In Friesland werden in dat kader met ingang van 1990 tweejaarlijks functioneringsgesprekken gevoerd met alle medewerkers en er werd een imago-onderzoek uitgevoerd. Een tweede gebied waar de diensten gezamenlijk in opereerden waren de public relations (PR). Er werden nieuwe folders ontwikkeld die vanaf 1990 landelijk gebruikt werden. In 1988 werden de eerste drie computers voor de administratie aangeschaft en kregen de dames op deze afdeling scholing in tekstverwerking. Deze nieuwigheid was nog zo bijzonder dat het een plaats kreeg in het jaarverslag. Om de uitvoering van de administratieve taken voor de regiokantoren te versnellen werden in 1991 vijf faxen aangeschaft. Er kwamen toen ook drie personal computers (PC's) en een matrixprinter bij. Dit jaar was de doorbraak op ict-gebied: alle medewerkers werden geschoold in het WP 5.1 tekstverwerkingsprogramma. Aan het eind van het decennium was de tijdgeest weer optimistischer en in deze sfeer werd het veertigjarig jubileum in 1989 gevierd. Wie jarig is trakteert en de bezoekers en bewoners van alle voorzieningen waarmee contacten werden onderhouden kregen gebak bij de koffie. Op 27 en 28 november werd een 24-

uurs volleybalmarathon gehouden die gesponsord werd door Friese bedrijven. De opbrengst ervan kwam ten goede aan gvt-en voor innoverende activiteiten. Het jubile-



umboek kreeg de titel *'Pet ôf foar it ferline, jas út foar de takomst'*. In deze bundel werd de situatie rond de komende regionale samenwerking beschreven en stonden artikelen over actuele knelpunten: de vereiste aanpassingen in de zorg voor de ouder wordende geestelijk gehandicapten en voor licht geestelijk gehandicapten.



■ Nieuwe hulpvragen

Cliënten en ouders formuleerden nieuwe vragen in de jaren tachtig. Ouders ontwikkelden een andere visie op hun taak, wilden veel vaker hun kind (langer) thuis laten wonen en wensten een aangepast aanbod. Door de economische recessie werden voor mensen met een lichte handicap opnieuw blokkades opgeworpen en het zorgaanbod verschraalde. Deuren die in de jaren zestig en zeventig opengegaan waren, werden soms weer gesloten.⁷ Uit de jaarverslagen van het MWGG en de jaargangen van *Onze Zorg* kwamen de hierna genoemde nieuwe vragen van Friese ouders en cliënten naar voren.

In het oog springt een grote vraagtoename naar deeltijdplaatsingen, zowel in de dagopvang als in de 24-uurs opvang. Men zocht bijvoorbeeld weekendopvang of wat men noemde semipermanente of intermitterende opvang (drie of vier dagen opname en de andere dagen thuis). Ouders vroegen ook naar een logeermogelijkheid in logeerhuizen, een gvt of een pleeggezin. Anderen hadden behoefte aan dagverpleging in een inrichting of crisisopvang in een noodsituatie, bijvoorbeeld bij echtscheiding, ziekte of overlijden.

In de 24-uurs zorg deden zich nieuwe knelpunten voor.



Een specifiek probleem vormde de 'moeilijk plaatsbaren', cliënten met gedragsstoornissen of 'moeilijk gedrag'. Deze groep bleek de plaatsen in Maeykehiem te verstoppen omdat er geen doorplaatsing naar de inrichtingen mogelijk was. Door betere zorg en met het stijgen van de gemiddelde levensduur werden steeds meer mensen met een handicap oud(er). Dat leidde ertoe dat gvt-bewoners die 65 jaar werden alsnog naar een inrichting zouden moeten worden overgeplaatst omdat de betaling van de gvt-opname stopte op 65-jarige leeftijd. Bovendien kregen ze ontslag op de sociale werkplaats en dan hadden zij geen dagopvang meer wat een opname-eis voor een gvt was. Maar zelf wilden de bewoners in hun vertrouwde omgeving blijven. Voor Oepke Nijholt die in Vredewoud woonde, werd een creatieve oplossing gevonden: hij ging zelfstandig wonen in een klein houten huisje op het erf van het gvt.⁸ In 1984 werd de regelgeving aangepast en konden de bewoners in een gvt blijven als de AOW-leeftijd werd bereikt. Voor geestelijk gehandicapten die tevens een vorm van autisme hadden, werd een passende woonvoorziening gecreëerd in het gvt in Wollega. De verzoeken om een vakantieopvang breidden zich uit naar een bredere groep. Kinderen die geïndiceerd waren voor een inrichtingsplaatsing maar nog thuis woonden, konden niet met de vakantiecampen mee en voor hen was een tijdelijke opname in een inrichting nodig. Ouders van kinderen van zmlk-scholen vroegen naast de vakantiecampen om dagopvang in de lange vakantietijd. Het groeiende tekort aan plaatsen in dagverblijven was een ander knelpunt. In 1988 stonden 114 cliënten op de wachtlijst voor een dvo en 21 wachtten op een plekje in een kdv. In 1983 werd het laatste nieuw gebouwde dvo in Friesland opgeleverd: Us Swette in Surhuisterveen. De regering was van mening dat – uit bezuinigingsoverweging – wel gebruik gemaakt kon worden van leegstaande scholen. En zo was het ook begonnen... Vanaf 1989 nam

◀ Oepke Nijholt is gepensioneerd. Hij woont in een huisje naast het gvt Vredewoud in Oldeberkoop. Het zelfstandiger wonen bevalt zo goed dat hij later is verhuisd naar een bejaardenwoning in het dorp. *Onze Zorg* maart 1983.

NIEUWE NAMEN

De dagverblijven en tehuizen uit de jaren zeventig en tachtig kregen een enkele keer nog een naam die associaties oproep met bescherming en afzondering en in dezelfde trant lagen als de namen van sociale werkplaatsen in de jaren vijftig. Het kdv in Leeuwarden kreeg de naam It Kampke, het dvo in Oosterwolde heette In de Luwte en die in Bergum De Jister. Het gvt in Drachten werd It Eilân genoemd. Maar dit waren uitzonderingen. De veranderende tijdgeest spiegelde zich af in de keuze voor een nieuw type namen. Er werd vaak gekozen voor een naam met een historische of geografische aanduiding. Het gvt in Surhuisterveen kreeg de naam Lauwershiem, die in Koudum Galamahiem en in Kollum werd het Collehiem. Het dvo in Wolvega heette De Lindevallei en de inrichting in Sneek Fûgellân.

Bij de ouderverenigingen vond dezelfde omslag plaats. De algemene oudervereniging Helpt Elkander en de katholieke vereniging Voor het Zorgkind lieten bij de fusie in 1976 hun namen vallen en kozen voor het neutrale Vereniging van Ouders van Geestelijk Gehandicapten (VOGG).

▼ Inge heeft het syndroom van Down en zij bezoekt eerst de peuterspeelzaal in het dorp waar het gezin woont en gaat daarna naar dezelfde basisschool als haar broertje en zusje. Deze foto's zijn van de vijfjarige Inge op de basisschool in Giekerk. In Friesland was Inge een van de eerste kinderen met een geestelijke handicap die het reguliere onderwijs volgde. *Onze Zorg* november 1988.

de wachtlijst voor een dvo-plaats weer af, omdat er budgetfinanciering ingesteld werd, waardoor voor hetzelfde geld meer mensen geholpen werden.

Maar ook de matige variatie in de bestaande dagopvang sloot niet meer bij de hulpvragen aan. Zo konden aanvankelijk in het kinderdagverblijf geen meervoudig gehandicapte kinderen en kinderen met zeer beperkte ontwikkelingsmogelijkheden opgenomen worden. Ouders waren

daardoor gedwongen hun ernstig verzorgingsbehoeftige kind toch in een inrichting te plaatsen. Medio jaren tachtig werd het opnamebeleid van de kdv's verruimd, nadat besloten was dat in Friesland een specifiek kdv voor deze groep kinderen niet haalbaar bleek.

Andere ouders hadden juist een voorkeur voor de reguliere opvang- en onderwijsmogelijkheden en niet voor een specifieke voorziening als het kdc of een zmlk-school. Zij wilden dat hun kind tussen normale kinderen in de eigen omgeving opgroeide en kozen voor deze vorm van integratie. Daarvoor moesten drempels geslecht worden.

In 1988 gingen in Friesland de eerste kinderen met een geestelijke handicap naar de gewone basisschool. Ouders waren opnieuw de gangmakers van een nieuwe trend in de zorg.

Het aantal meldingen van licht gehandicapte mensen nam bij het MWGG met tientallen toe. In de economisch slechte tijd waren ze weer de eersten die ontslag kregen. De werkeloosheid onder hen was groot en ook de sociale werkplaatsen hadden lange wachtlijsten. In een aantal plaatsen werd gestart met dagopvang voor werkeloze gehandicapten onder leiding van vrijwilligers die daarin werden ondersteund door het GJVW. In de loop van de jaren zeventig was een groeiende groep licht gehandicapten

zelfstandig gaan wonen. Er ontstond een grote behoefte aan woonbegeleiding en training voor zelfstandig wonen. In Sneek startte in 1988 een trainingshuis. Bij het MWGG werd het project begeleiding bij zelfstandig wonen ondergebracht (zie hierna). Het antwoord op de vraag uit de jaren zeventig of mensen met een lichte handicap wel tot de doelgroep van de zwakzinnigenzorg behoorde, verschoof vrij snel weer naar een 'ja, als er specifieke begeleiding vereist is'.¹⁰ En dat was vaak zo.

WENSEN VAN FRIESE OUDERS

Op de provinciale Beraadslag Gezinsbegeleiding in 1984¹¹ verwoordden de Friese ouders de volgende wensen ten aanzien van thuiszorg en -ondersteuning:

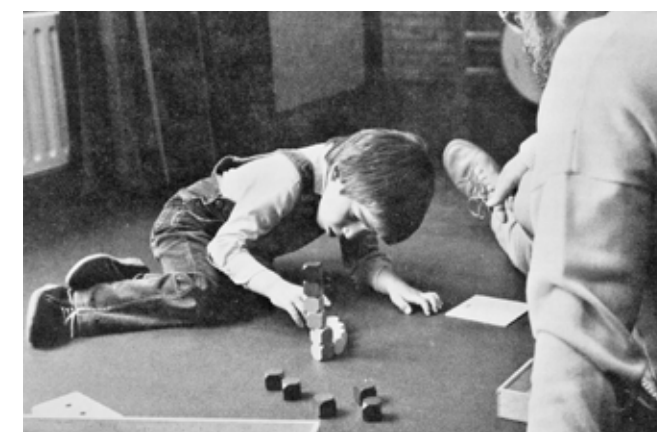
1. behoefte aan meer en voortdurende informatie
2. contact met ouders met soortgelijke ervaringen
3. hulp en ondersteuning bij de opvoeding en ontwikkeling van het kind met een handicap
4. praktische hulp in en om het gezin
5. hulp bij het 'gewone samenleven' binnen en buiten het gezin
6. vragen rondom vrijetijdsbesteding en vakantie mogelijkheden
7. vragen naar (tijdelijke) verzorging buitenshuis

Wat ouders vooral ook wilden was meer thuishulp. Oudergroepen en vrijwilligers richtten oppascentrales op en organiseerden nieuwe vrijetijdsbestedingen als judo, soosactiviteiten en eetcafés. Het MWGG was al in 1979 begonnen met het aanbieden van PPG (zie hierna). Daarnaast bood zij in de jaren tachtig pleeggezinplaatsingen aan en breidde zij de gespreksgroepen voor ouders, verwanten en cliënten uit.

Een opvallende ontwikkeling liet zich zien ten aanzien van de diagnostiek. Een nieuw vraaggebied was psychodiagnostisch onderzoek en advies in verband met het uitzet-

ten van een levenslooptraject. Het centreerde zich rond vragen als: wat is haalbaar voor een cliënt, wat kan hij/zij cognitief, sociaal en emotioneel aan en wat is te hoog gegrepen? Wat is een passende woon- en/of werkomgeving? Een ander nieuw veld was dat van de juridische aangelegenheden. Nu cliënten zelf een inkomen hadden, meer deelnamen aan maatschappelijke activiteiten en meer cliënten zelfstandig of in een voorziening woonden, werd rechtsbescherming een punt van belang. Van oudsher was een ondercuratelestelling mogelijk maar dit vonden velen een te zware maatregel. In 1982 werd ook onderbewindstelling mogelijk en in 1995 werd mentorschap nog een mogelijkheid. Op bijeenkomsten van ouderverenigingen werd regelmatig aandacht aan dit thema geschonken en bij het MWGG kwamen er eveneens vragen over binnen. Aan de behoefte aan informatievoorziening werd tegemoet gekomen door de opening van het informatie- en documentatiecentrum (IDC) in november 1989.

Uit voorgaande blijkt wel dat er behoefte was aan grotere flexibiliteit in het bestaande zorgaanbod en dat de toegevoegde maatschappelijke participatie nieuwe vragen oproep. De grootste inbreng van het MWGG op dit vlak lag in het aanbieden van PPG en BZW.



◀ De pedagoog onderzoekt een kind. *Onze Zorg* juli 1984.

SITUATIES VERBINDEN VALT NIET MEE

Voor mensen een verstandelijke beperking is het moeilijk om situaties met elkaar te verbinden. Het maakt de wereld vaak onbegrijpelijk voor hen. Twee voorbeelden.

Elfstedentocht

K. woont zelfstandig en werkt in de buitenobjecten van de sociale werkvoorziening (plantsoendienst). Als het gaat vriezen komt hij in het vorstverlet. In 1985 is het eindelijk weer zover: de Elfstedentocht wordt gereden. Op de dag voor het grote gebeuren bezoekt de woonbegeleider K. Ze hebben het er natuurlijk even over en de woonbegeleider vertelt dat hij de volgende dag vrij heeft. Reactie K: 'Ik zit nu in het vorstverlet maar anders weet ik niet of ik wel vrij had gehad.' K. kon het feit dat hij in het vorstverlet zat niet verbinden met het plaatshebben van de schaatstocht. Voor hem waren het twee op zichzelf staande gebeurtenissen.

Fiets

J. is 17 jaar, licht verstandelijk beperkt en hij woont in een woonvorm voor grote puberjongens. Op een dag komt hij uit school en vertelt zijn begeleider dat zijn fiets is gestolen. Hij heeft nu eenmaal een fiets nodig om naar school te gaan en hij krijgt een nieuwe. Twee weken later zitten J., dezelfde begeleider en groepsgenoot P. na schooltijd thee te drinken. P. zeurt bij de begeleider om een nieuwe fiets. Die krijgt hij niet want hij heeft nog een goede fiets. J. heeft wel een oplossing voor P.: 'Dan moet je je fiets in de vijver gooien, dan heb je zo een nieuwe fiets.' Dat de begeleider de twee situaties wel koppelde kwam in J. niet op. Hij keek zeer verbaasd op en was heel verbolgen toen zijn begeleider hem ter verantwoording riep voor het verdwijnen van zijn fiets.

■ Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG)

De maatschappelijk werkers signaleerden al vrij snel nadat ze jonge kinderen in hun vizier kregen dat gezinnen behoefte hadden aan praktische pedagogische adviezen in de thuissituatie. Zij hadden zelf onvoldoende deskundigheid op dit gebied. Binnen de interne werkgroep Praktische Thuishulp werd daarop het project Speelhulp ontwikkeld. Het aanbod werd binnen het MWGG gehouden omdat de doelgroep en de ambulante werkwijze paste binnen die van de dienst.¹²

In november 1979 kon de eerste speelleidster aan de slag in de proefregio Drachten-Heerenveen. De proefperiode was op drie jaar gesteld en het Nederlands Comité voor Kinderpostzegels (NCK) verleende gedurende die periode subsidie voor een halftime kracht. Aanvankelijk werd als doelstelling omschreven: spel- en speelgoedadviezen aan ouders geven. Een geestelijk gehandicapt kind moet leren spelen en de speelleidster ondersteunde de ouders om dit proces op gang te brengen. De verwachting was dat het contact tussen ouders en kind hierdoor ook kon verbeteren en dat ouders meer vertrouwen in hun kunnen zouden krijgen. Al binnen het eerste jaar bleek dat deze invalshoek goed gekozen was omdat het de hulp voor ouders aanvaardbaar maakte. In de loop van het contact kon het accent verschuiven naar bredere opvoedingsvragen, bijvoorbeeld gedragsproblemen van het kind.

Er was van meet af aan meer dan voldoende belangstelling voor deze nieuwe hulpvorm. De meeste aanvragen kwamen van het maatschappelijk werk, het Kinder-team en kinderartsen. In de eerste tien maanden werden al twaalf gezinnen geholpen. De leeftijd van de meeste kinderen lag tussen de twee en zes jaar. In 1983 werden vijftien gezinnen geholpen. Dit was ook het maximum dat één medewerker in een halftime functie kon begeleiden. De speelleidster bezocht de gezinnen in de regel een keer per week gedurende acht tot tien maanden. In de eerste

jaren was de hulp vooral 'kindgericht' en lag het accent op voorlichting. Maar steeds meer verschoof de aandacht naar het omgaan met gedragsproblemen en opvoedingsvragen, waarbij niet alleen naar de handicap van het kind gekeken werd maar ook naar de opvoedingshouding- en vaardigheden van de ouders. Er werd met ouders doorgenomen hoe omgegaan kon worden met het gedrag van het kind. Daarna lag de nadruk op het doen. De speelleid-

ster was in het begin vaak het voorbeeld, waarna de ouders werden gestimuleerd het zelf te proberen.¹³ Eind 1982 was de proefperiode voorbij en de evaluatie viel positief uit. De hulp kwam tegemoet aan de wensen van ouders om in de thuissituatie geholpen te worden. Van de kant van het rijk werd besloten de werksoort te subsidiëren. Er werd verwacht dat de zorg er goedkoper van zou worden, omdat het een uithuisplaatsing zou kunnen voorkomen of uitstellen. Dat ging niet altijd op omdat kinderen erdoor soms wel eerder naar het kdv gingen.

En zo kwam er een nieuwe vakgroep en een nieuwe afdeling bij binnen de dienst, de PPG-afdeling. Het was de vierde discipline. Sommige maatschappelijk werkers moesten hier wel aan wennen. Jarenlang was hun vakgroep de enige discipline geweest en nu kregen zij het idee dat er een stukje van hun werk werd afgenomen. In de loop van de tijd zou het omgekeerde blijken. Nieuwe disciplines verhoogden het algehele professionele niveau van de organisatie en de verschillende disciplines leerden veel van elkaar. Er was sprake van uitbreiding en verdieping van het hulpaanbod en van 'gestapelde kennis', niet van domeinverlies.

Met de definitieve inbedding in de organisatie in 1983 veranderden er een paar zaken. De speelleidster werd nu pedagogische medewerkster (pw-ster) genoemd omdat het zwaartepunt op de opvoedingsondersteuning kwam te liggen. Verder werd de doelgroep verbreed naar kinderen met een ontwikkelingsachterstand. Er kwamen twee (parttime) pw-sters bij en het aanbod werd uitgerold over de hele provincie. In 1984 moest al een wachtlijst aangelegd worden omdat de vraag snel groeide. In 1986 werden 33 gezinnen aangemeld en in 1992 werden inmiddels 67 gezinnen begeleid.

Een verhoogde toestroom werd mogelijk mede veroorzaakt doordat het Kinderteam, conform de nieuwe landelijke richtlijnen, de omslag maakte naar een VTO-team

Stichting maatschappelijk welzijn geestelijk gehandicapten in Friesland

Bij onze Stichting wordt per 1 oktober gestart met een experimenteel project Praktische Pedagogische Thuishulp, voor een periode van voorlopig 3 jaar. Hiervoor komen wij graag in contact met een

SPEELLEIDSTER (half time)

In het project zullen een aantal gezinnen met de hulp van de speelleidster kunnen leren met hun geestelijk gehandicapt kind te spelen en om te gaan. Gezien de aard van de problemen die zich in de gezinnen kunnen voordoen zal soms op onregelmatige tijden gewerkt moeten worden. De speelleidster zal elk „handelings plan” regelmatig met deskundigen kunnen bespreken.

Gevraagd wordt:

- K en O of vergelijkbare opleiding.
- Ruime ervaring in de zwakzinnigenzorg.
- Ervaring in het omgaan met ouders strekt tot aanbeveling.
- Minimum leeftijd 25 jaar.
- Genegen op onregelmatige tijden te werken.
- In het bezit van rijbewijs en eigen auto.
- Wonend in de omgeving Drachten-Heerenveen (in verband met „proefgebied”).

Salaris is afhankelijk van leeftijd en ervaring tot het maximum van volgnummer 27 van het Ministerie van CRM.

Informaties kunnen worden ingewonnen bij de Stichting M.W.G.G. telefoon 05100 - 36725 waarbij u kunt vragen naar Mevr. Poortman of Mej. v.d. Ende.

Sollicitaties kunt u binnen 10 dagen richten aan het bestuur van de Stichting, Sixmastraet 2, 8932 PA Leeuwarden.

◀ De vacature voor de eerste speelleidster, later pw-ster genoemd. In de tekst komt expliciet naar voren dat het om een experimenteel project gaat. Voor de functie van pw-ster is ervaring in het omgaan met ouders een vereiste. *Leeuwarder Courant* 4 augustus 1979.

(VTO: Vroegtijdige Onderkenning van Ontwikkelingsstoornissen), wat betekende dat de begeleidingstaak niet meer uitgeoefend werd en dat dit team uitsluitend nog diagnostiek en verwijzing als taken had. Het zou kunnen dat kinderen hierdoor eerder aangemeld werden bij PPG. Die gaf echter door hun expertise een verdieping aan de hulpverlening die binnen het Kinderteam niet mogelijk was.

In 1988 waren er inmiddels vier parttime pw-sters in dienst en in 1990 werd de vijfde formatieplaats een feit. Met extra financiën uit fondsen kon in 1989 tijdelijk een extra kracht aangenomen worden om de wachtlijst op te heffen. Maar dat bood niet lang soelaas. Al snel hierna groeide de wachtlijst weer.

De inventarisatie van de hulpvragen van ouders uit 1991 laat zien waar de knelpunten van de ouders lagen en in welke richting de werksoort zich in dit tijdsbestek ontwikkelde. Spel/speelgoedadviesing en/of ontwikkelingsstimulering werd 19 keer gevraagd. Uitsluitend gedragsproblematiek kwam 22 keer voor en in combinatie met spel/speelgoedadviesing of ontwikkelingsstimulering 12 keer. Bij ontwikkelingsstimulering kon het naast een algemene vraagstelling om stimulering gaan om vragen over concentratie, zindelijkheidstraining, taal/spraakontwikkeling en motorische ontwikkeling. Onder gedragsproblematiek viel onder meer slecht luisteren, negatief en uitdagend gedrag, eetproblemen, relatieproblemen van kinderen onderling of tussen ouder en kind, omgaan met grenzen stellen en straffen. Een complicatie was in een aantal gevallen dat de ouders zwakbegaafd waren. Dit vroeg extra tijd en oefening en soms het bijstellen van doelen.

De aandacht voor de vakkennis van de pw-sters liep parallel met de ontwikkeling in de hulpvragen, zoals we dat bij de andere disciplines ook zagen. In dit decennium werden onder andere studiedagen en cursussen gevolgd over de thema's *multiproblem* gezinnen, kinderpsychiatrie en taalontwikkeling bij jonge kinderen met het syn-

droom van Down. Intern werden de pw-sters door de afdeling GJVW bijgeschoold in de Goldsteinmethodiek en werd het gebruik van deze methodiek aangepast voor hun vakgroep.¹⁴ Een mooi voorbeeld van 'gestapelde kennis' binnen de organisatie. Verder werd door een pw-ster de algemene cursus SOAB-PPG (SOAB: Stichting Ortho Agogische Beroepsopleidingen) gevolgd en volgden twee pw-sters een training over het Macquarieprogramma (een vroeghulp-interventieprogramma). Tegen het eind van het decennium zien we een eerste oriëntatie op nieuwe methodieken en werkwijzen. Om iets aan de wachtlijstproblematiek te doen was al eens geëxperimenteerd met kortdurende hulpverlening (maximaal vier bezoeken rond vragen over speladviesing), maar dat was nog niet goed uitgewerkt. Het zou later opnieuw in beeld komen. Een groeiende belangstelling zien we binnen de vakgroep voor het gebruik van video en er vond een eerste kennismaking plaats met een tweetal Early Intervention-programma's. In het volgende decennium zou een verdere verdieping in nieuwe werkwijzen en methodieken plaatsvinden. Dat komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Waren de ouders ook na de experimenteerperiode geholpen met dit nieuwe hulpaanbod dat trachtte tegemoet te komen aan de grote vraag naar thuisondersteuning? De afdeling evalueerde bij de afsluiting van het contact het hulpverleningstraject met de ouders en ouders vulden een evaluatieformulier in. Daarin werd vaak aangegeven dat er bij hen sprake was van een houdingsverandering omdat ze meer zicht hadden gekregen op de (spel)mogelijkheden van hun kind en dat ze hun kind beter konden accepteren. Verder werd genoemd: 'meer zekerheid verworven' en 'we gaan anders om met de problemen'.¹⁵ Op grond hiervan kunnen we wel concluderen dat de vakgroep bijdroeg aan een grotere stabiliteit in de gezinnen en dat veelal een betere verhouding tussen draaglast en draagkracht bereikt werd.

■ Begeleid Zelfstandig Wonen (BZW)

Een forse bijdrage aan de zozeer door cliënten en ouderverenigingen gewenste thuisondersteuning werd ook geleverd door de nieuwe afdeling BZW. In de jaren zeventig

hadden in een gvt vaardigheden bijgeleerd en/of een persoonlijke groei doorgemaakt. Hun draagkracht was groter geworden. Voor deze groepen cliënten werden twee tussenvormen gecreëerd. Aan een aantal gvt-en werden de-

pendances verbonden, waar bewoners meestal los van het 'moederhuis' in een woning in de buurt woonden waar niet continu begeleiding aanwezig was. Aan het eind van de jaren tachtig waren er in de provincie ruim zestig dependance-plaatsen beschikbaar gekomen. Deze lichtere vorm van wonen in een gvt-setting werd AWBZ gefinancierd. De tweede tussenvorm tussen een gvt-plaatsing en zonder hulp zelfstandig wonen was begeleiding bij zelfstandig wonen. Voor 1985 waren er enige losse initiatieven in de provincie, onder andere door gvt-en opgezet. De provincie stelde in dat jaar een provinciale coördinator aan om deze zorgvorm verder te ontwikkelen en alle initiatieven in de provincie op elkaar af te



kwam onder jongeren de behoefte aan meer vrijheid naar boven. Zwakbegaafde jongeren en mensen met een lichte handicap kozen, net als andere jongeren, steeds meer voor zelfstandig wonen. Maar verschillenden liepen daarin vast. In de jaren tachtig vormden werkloosheid en een lager inkomen extra complicaties om op eigen benen te staan. In een voorziening wonen vonden ze echter stigmatiserend: 'daar hoor ik niet bij' of 'zo ben ik niet' waren hun uitspraken.¹⁶ Er is echter nog een tweede verklaring voor het ontstaan van deze werksoort. Wonen in een gvt bleek voor een aantal bewoners 'overzorg' te zijn, ze kregen meer zorg dan nodig was. Maar alles alleen moeten doen, was ook te hoog gegrepen. Sommige bewoners

stemmen. Er kwam een begeleidingscommissie waarin alle partijen vertegenwoordigd waren, zodat het een breed gedragen samenwerkingsproject werd. Het zorgaanbod werd door de provincie aangehaakt bij het MWGG. De reden daarvoor was dezelfde als die bij PPG: het was een ambulante vorm van begeleiding.¹⁷ De gvt-en wilden deze taak ook wel uitvoeren maar werden hierin teleurgesteld. Het was voor hen ook wel pijnlijk omdat een deel van de financiën voor BZW onttrokken werd aan de gelden ten behoeve van de gvt-en.¹⁸ De strakke tot dan toe gehanteerde indeling in intramurale, semimurale en ambulante zorg stond medio jaren tachtig ter discussie. Voor de toekomst werd gedacht aan het aanbieden van zorg in functies en

◀ In beide logo's is de rol in de thuis-/gezinsondersteuning tot uitdrukking gebracht. Het logo van BZW is landelijk gebruikt, dat van de PPG is een Fries ontwerp. De wens van deze afdelingen om een eigen logo te gebruiken komt ook voort uit het feit dat deze afdelingen een bredere doelgroep bedienen dan het maatschappelijk werk. PPG helpt ook kinderen met een ontwikkelingsachterstand en BZW ondersteunt licht geestelijk gehandicapten en mensen met een IQ dat net boven de officiële norm van een geestelijke handicap viel (IQ 70-75). Al is over die norm wel de nodige discussie gevoerd.

niet in voorzieningen. Maar dat was nog niet voldoende uitgedacht en geregeld toen de vraag naar BZW zich al steeds meer liet zien. En op grond van de bestaande zorgstructuur bepaalde de provincie dat BZW bij het MWGG moest worden ondergebracht.

Het onderscheidende punt van BZW ten opzichte van semi- of intramuraal wonen was dat de huisvesting los stond van de begeleiding. De cliënt moest zich zelfstandig gevestigd hebben. De eigen verantwoordelijkheid voor het wonen was een kernpunt. De begeleiding vond aanvankelijk door vrijwilligers plaats. Vanwege de toename van de complexiteit van de hulpvragen werd in 1988 besloten professionals in dienst te nemen. Daarmee werd de vijfde discipline binnen de dienst operationeel. Er werden in dat jaar vier medewerkers aangenomen. Van de woonbegeleiders werd een MBO-opleiding gevraagd, zoals dat ook voor andere woonvoorzieningen gold. Deze professionalisering heeft de begeleiding kwalitatief zeer bevorderd

GEDICHT VAN EEN DEELNEMER VOOR EEN WOONBEGELEIDER

*Zo kostbaar
Vriendschap is een kostbaar iets
zonder dat heb je niets
Echte vriendschap is vol blijheid
en soms een beetje gekheid
Een lach en een traan
zij kunnen naast elkaar bestaan
Het echt in elkaar geïntreerd zijn
is als goede wijn
Zonder vriendschap is het leven zwaar
Met vriendschap is er altijd weer dat gebaar
Soms heeft een mens veel te verduren
Maar vriendschap mag voor mij eewig duren
Wand vriendschap krijg ik een beetje van u*

en belangrijk bijgedragen aan de continuïteit van de hulpverlening. De vrijwilligers bleven de reguliere mantelzorg doen en gingen bijvoorbeeld leuke dingen met de cliënten doen. In 1988 was per cliënt f 5.000,- per jaar beschikbaar wat betekende dat per week 2,5 à 3 uur begeleiding gegeven kon worden.

De cliënten van deze afdeling werden deelnemers genoemd. In 1986 werden 40 deelnemers ondersteund, in 1991 waren dat al 180. Er waren toen negen woonbegeleiders in dienst. De meeste cliënten werden een of twee keer per week bezocht. Ondanks de snel toenemende vraag had deze afdeling geen wachtlijst. De werkers waren zeer flexibel en bleken steeds in staat ruimte te maken voor nieuwe cliënten. De hulpvragen waren zowel praktisch als psychosociaal van aard. Veel gestelde praktische vragen betroffen budgetteren en omgaan met financiën, schuldsanering, (tijdelijke) ondersteuning bij boodschappen doen, het voeren van een huishouding en ondersteuning bij administratieve zaken. Op psychosociaal vlak lagen de hulpvragen onder meer op het gebied van vereenzaming, werkloosheid, het opbouwen van een sociaal netwerk, behoefte aan ruggespraak, misbruik door derden, seksualiteit en geboortebeperving. Soms werd samengewerkt met een maatschappelijk werker. De deelnemers waren weliswaar licht gehandicapt, maar hun problematiek viel lang niet altijd als licht te kwalificeren. De woonbegeleiders voerden ook taken uit binnen het groepswerk, ze gaven bijvoorbeeld trainingen in het verwerven van sociale vaardigheden.

Aan het eind van de periode die in dit hoofdstuk wordt besproken was het inmiddels meer dan duidelijk dat de werksoort in een behoefte voorzorg voor een groep die voorheen tussen wal en schip viel. De afdeling had ook een plaats in de organisatie verworven, al voelden de woonbegeleiders zich ten opzichte van de andere medewerkers wel eens ondergewaardeerd. Daar speelde de discussie of

het werk MBO of HBO gekwalificeerd diende te worden een rol in. Anderzijds voelden sommige maatschappelijk werkers ook in dit geval weer enige territoriumbedreiging, wat zich overigens ook binnen andere diensten voerde.¹⁹ In de loop van de jaren negentig verdween deze spanning, omdat alle werk binnen de dienst opnieuw werd georganiseerd.

■ De lange weg naar Regionale Samenwerking

Waar kwam de grote behoefte aan thuisondersteuning vandaan? Op de conferentie 'Gezinsbegeleiding' in 1977 in Noordwijkerhout veegde een groep ouders de vloer aan met de hulpverleners die zo ijverig voorzieningen hadden opgericht. Er werd volgens hen te veel gefocust op de voorzieningen en te weinig op het gezin.²⁰ Veel gezinnen bleven evengoed nog met problemen zitten en ze voelden zich onvoldoende geholpen. Deze geëmancipeerde ouders schudden de zorgwereld op. Hierna werden gezinsbegeleiding en thuiszorg uitgangspunten in een om-

vormingsproces naar meer zorg op maat. Hiermee werd bedoeld 'dat de geestelijk gehandicapte niet meer zorg krijgt dan nodig is en niet minder dan noodzakelijk is'.²¹ Voorzieningen moesten antwoord geven op individuele vragen en dus veel flexibeler worden. Ook binnen het MWGG werd dit thema onder de loep genomen. In het jaarverslag van 1984 lezen we: 'Veel aandacht werd door directie en medewerkers besteed aan de Gezinsbegeleiding als nieuwe vorm van hulpverlening. De Gezinsbegeleiding heeft tot doel een op maat gesneden hulpverlening op vragen van ouders te realiseren.' Het MWGG bood met PPG, BZW en pleegzorgplaatsingen thuiszorg-op-maat. Vermeld moet echter worden dat naar het bestaande voorzieningenpakket evengoed veel vraag bleef bestaan. Zoveel zelfs dat er enorme wachtlijsten ontstonden in de jaren tachtig, ondanks de opening van drie nieuwe inrichtingen in Stiens (1982), Leek (1983) en Sneek (1988). In de Groningse inrichting in Leek vonden een flink aantal Friese cliënten van de wachtlijst een nieuwe woonplek.

‘Moeten we eerst dood gaan
voordat Geertje plaats krijgt?’
Stichting: meer leed door wachtlijsten zwakzinnigenzorg

LEEUWARDEN - Geertje (37) is geestelijk gehandicapt. Ze woont thuis bij haar ouders, die inmiddels de 70 jaar zijn gepasseerd. Zeven jaar geleden kreeg Geertje's vader een hartinfarct. Na zijn genezing moest hij het wat rustiger aan doen. Na veel gesprekken met elkaar en ook met Geertje besloten de ouders hun kind hoog op de urgentielijst voor een plaats in een gezinsvervangend tehuis te laten zetten. Geertje wil zelf graag naar zo'n tehuis. Via het dagverblijf voor oudere geestelijk gehandicapten kende ze al veel bewoners van een gezinsvervangend tehuis in de buurt.

◀ In de nota *De Friese Krisis* (toen nog met een K geschreven) wordt het enorme gebrek aan plaatsingsmogelijkheden in Friesland aan de orde gesteld. De provinciale pers schenkt veel aandacht aan de nota. De artikelen erover krijgen pakkende koppen, zoals uit deze illustratie blijkt. Ouders schrijven naar aanleiding van de berichten in de krant ingezonden brieven waarin ze hun situatie uit de doeken doen. *Leeuwarder Courant* 3 juni 1987

► Bestuursleden A. Smand en C.D. Oeloff en enige medewerkers met de nota De Friese Krisis. De nota is aangeboden aan gedeputeerde Bruinsma. Zij onderschrijft weliswaar de nood, maar verwijst direct naar het rijk voor een oplossing. In het midden zittend: C.D. Oeloff, zittend rechts met nota bestuursvoorzitter A. Smand, achter van links naar rechts: Herman Boeren hoofd afdeling maatschappelijk werk, Henk Deinema maatschappelijk werker en Leo de Werd directeur.



De semimurale sector liet maar een kleine toename aan plaatsen zien. Er was sprake van een totale verstopping met betrekking tot plaatsingsmogelijkheden en in de praktijk bleek alleen voor extreme crisisgevallen nog een plekje te zijn. Het noopte het MWGG tot het schrijven van de nota *De Friese Krisis* (1987), die werd aangeboden aan gedeputeerde Bruinsma. Hierin werd met cijfers, argumenten en voorbeelden expliciet gemaakt wat de druk voor cliënten inhield en hoe zwaar ouders werden belast.

De maatschappelijk werkers besteedden extreem veel tijd aan de noodsituaties van de cliënten, maar konden soms maar bitter weinig voor hen doen. Het werk was om die reden in deze jaren zwaar. Ter illustratie: in 1988 werden 129 crisissituaties met betrekking tot de woonfunctie geregistreerd en maar voor 67 werd een tijdelijke, meestal weinig passende, oplossing gevonden.

Om met de gewenste flexibiliteit toch een samenhangend zorgpakket en een sluitend circuit tot stand te brengen was het nodig niet te blijven steken in fragmentarische praktische oplossingen, maar de zorgsector als geheel opnieuw in te richten.²² Dat vereiste nieuwe regelgeving en een nieuwe zorgstructuur. Een goede stap was dat in 1987 het AWBZ-verstrekkingenpakket werd aangepast op meer thuiszorgmogelijkheden. De Ziekenfondsraad ontwierp een verstrekkingenpakket gebaseerd op functies. In het Friese creëerde een provinciale werkgroep, waarin alle groepen waren vertegenwoordigd, op basis van de Friese nota *Samenwerking in de zorg voor Geestelijk Gehandicapten* (1989) een nieuwe zorgstructuur onder de noemer Regionale Samenwerking.²³ Het resulteerde in de oprichting van het *Fries Platform Zorg aan mensen met een verstandelijk beperking* (FPZ), waarin de intramurale zorg, de semimurale zorg, de ambulante hulpverlening en de ouderverenigingen samenwerkten (ondertekening overeenkomst 31-1-1992).

In de nieuwe opzet werd een strikte scheiding tussen vraag en aanbod aangebracht. Bij het FPZ werd de indicatiecommissie voor AWBZ-verstrekkingen en de zorgtoewijzingscommissie ondergebracht. Voor de laatste werden MWGG-medewerkers bij het FPZ gedetacheerd. De registratietaak die voorheen door het MWGG werd uitgevoerd werd door het FPZ overgenomen. Eveneens kreeg dit platform de taken met betrekking tot de planning en de klachtencommissie onder zijn verantwoordelijkheid.

De maatschappelijk werkers werden uitdrukkelijk aan

de vraagkant gepositioneerd. Dat betekende dat zij het voorzieningsgerichte denken 'dat we ons eigen hebben gemaakt', moesten laten varen.²⁴ De maatschappelijk werkers sloten in 1992 hun taak als teammaatschappelijk werker af. De meeste maatschappelijk werkers werden zorgconsulent en kregen als hoofdtaak met cliënten hun hulpvraag te verduidelijken en zo nodig een indicatie voor zorg aan te vragen. Het werkpakket van het MWGG werd opgesplitst in dienstverleningstaken en psychosociale hulpverlening.

■ Plusminus

Voor het MWGG was het een decennium met hoogte- en dieptepunten. Ondanks de financiële krapte in de eerste

vijf jaar kwam PPG van de grond. Van de medewerkers werd veel gevraagd in deze jaren. Schrale werkomstandigheden en veel cliënten niet kunnen helpen door de lange wachtlijsten, maakte het werk voor met name de maatschappelijk werkers zwaar. Er was wel enige ruimte voor het ontwikkelen van nieuwe lichtere zorgvormen en daardoor kon in de tweede helft van het decennium BZW worden opgebouwd. Het MWGG stelde zich constructief op, zowel wat betreft de nieuwe vragen om thuisondersteuning als ten aanzien van de structuurwijziging in de gehandicaptenzorg. De veranderingen die met ingang van 1993 in de sector hun beslag kregen en bijgevolg ook binnen het MWGG de nodige veranderingen teweegbrachten, zijn het thema voor hoofdstuk 5.

SLUG SLIM

Gezinsvervangend tehuisbewoner J. heeft sinds hij slecht ter been is en zich in een rolstoel verplaatst de gewoonte gevaarlijk midden op de weg te rijden. Dat is vreemd omdat toen hij nog kon fietsen wel verkeersveilig was. Verschillende keren is in het begeleidingsteam besproken of het nog wel verantwoord is dat J. alleen de stad in gaat. Eigenlijk wil niemand hem deze vrijheid die hij altijd heeft gehad, ontzeggen. Hij is er al verschillende keren op gewezen om op het trottoir te rijden, maar verandert zijn gedrag niet. Duidelijkheid komt er als een begeleider hem vraagt waarom hij midden op straat rijdt. Reactie J.: 'Dan komt er altijd iemand naar mij toe en dan kan ik een praatje maken.'

5 EEN LANGE WEG NAAR VERMAATSCHAPPELIJING 1992-2017



DEEL 1 – VAN MWGG NAAR SPD, 1992 – 2003

Midden jaren negentig schreef Geert Mak het boek *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Hierin wordt geschetst hoe het leven in een paar decennia veranderd was, tot in de kleine gemeenschappen op het Friese platteland toe. Oude sociale verbanden waren verloren gegaan. De leefwijze van de nieuwe generatie werd door andere motieven bepaald. Jonge mensen migreerden naar grotere plaatsen en vrouwen gingen massaal (in deeltijd) werken. Bedrijven, onderwijs- en zorginstellingen fuseerden tot grote organisaties. De wijkverpleegster en het Groene Kruisgebouwtje die decennialang in ieder Fries dorp te vinden waren, werden opgenomen in grote regionale instellingen voor thuiszorg. Schaalvergroting was een normaal verschijnsel geworden. In dit klimaat was het een extra uitdaging om aan de nieuwe ideeën over integratie, normalisatie en vermaatschappelijking van de zorg handen en voeten te geven.

■ Versterking van de positie van de cliënt

Al snel bleek de economische groei een dusdanige omvang te hebben dat de overheid minder hoefde te bezuinigen dan was beoogd.¹ Er was weer ruimte voor innovaties in de zorg, waarvan de instelling van het *Persoonsgebonden Budget* (PGB) wel de meeste gevolgen zou hebben (invoeringsdatum 1-1-1996). Een tweede nieuwe voorziening was de *Tegemoetkoming onderhoudskosten thuiswonende gehandicapte kinderen* (TOG) die in 2000 in werking trad en in 2015 werd vervangen door dubbele kinderbijslag. Met dit laatste ging een langgekoesterde wens van ouders in vervulling. Zoals we in een vorig hoofdstuk zagen werd hier in de jaren zeventig al om gevraagd. Beide innovaties waren onderdeel van het overheidsbeleid om de positie van ouders en cliënten te versterken.

Het PGB hield in dat cliënten, nadat ze een indicatie voor een zorgfunctie hadden gekregen, met het geldbedrag dat

aan de functie was gekoppeld zelf de zorg konden regelen. Ze konden zorg inkopen bij de bestaande zorgaanbieders, maar die ook op andere manier organiseren. Voor die laatste mogelijkheid werd regelmatig gekozen. Er werd dan bijvoorbeeld hulp van particulieren ingeschakeld of met andere ouders of cliënten een nieuwe (kleinere) woonvorm opgezet. Een van de eerste door ouders opgezette woonvormen was die in 1993 in Heerenveen voor vier cliënten die niet in een regulier gvt wilden wonen.² *Us Dream* in Leeuwarden (2002) was een ander initiatief. De oudergroep van deze laatste woonvorm werd in het voorbereidingsproces ondersteund door een zorgconsulent van de SPD.³ Er waren ook ondernemende professionals die kleinschalige woonvormen of dagopvang begonnen en cliënten met een PGB opnamen. Zo ontstonden vanaf het midden van de jaren negentig tientallen kleinschalige vormen van zorgaanbod in de provincie. Voorbeelden hiervan zijn de Thomashuizen, zorgboerderijen, particuliere logeerhuizen en arbeids- en dagbestedingsprojecten. Ze vormden de tegenhanger van de gefuseerde grootschalige instellingen. Veel cliënten maakten gebruik van deze kleinschalige zorgvormen omdat dit hun voorkeur had boven de grote instellingen of omdat ze zelf meer zeggenschap over de zorg voor hun kind wilden behouden.



◀ Boogschutter Ronald de Vries heeft een lichamelijke beperking en beoefent het boogschieten als sport. De lichamelijke coördinatie die nodig is om te kunnen boogschieten helpt Ronald zijn lichamelijke beperking in bedwang te houden, 'Mijn spieren zijn veel losser nu', zegt hij daarover. En 'De combinatie van lichaamsbeweging en concentratie maakt het voor mij aantrekkelijk. Andere sporten gaan vaak te snel voor me. In het boogschieten kan ik binnen mijn eigen grenzen mijn eigen tempo bepalen. Tegelijk zorgt het schieten voor actie en daar hou ik wel van'. *Kalender Aangepast Sporten Fryslân*, een uitgave van Sport Fryslân.

◀ Woonvorm *Us Dream* aan de Hooidollen 14 A in Leeuwarden. Een van de eerste door ouders opgerichte woonvormen in Friesland.

In de nota 'De Perken te Buiten' (1995) vertolkte de rijksoverheid haar visie op de gehandicaptenzorg. Hierin lag een sterk accent op integratie, vermaatschappelijking van de zorg en versterking van de positie van de zorgvrager. De intramurale zorg werd verplicht een deel van haar inrichtingscapaciteit te transformeren naar kleinschalige woonvormen. Deze deconcentratie was ook in Friesland goed te merken. Het verfijnde netwerk aan voorzieningen dat ontstond, werd ook vanuit deze invalshoek gestimuleerd.

NIEUWE NAMEN ROND DE EEUWWISSELING

De kleinere woonvormen kozen vaak voor streekgebonden namen of een naam die verwees naar de natuurlijke omgeving. Mooie Friestalige namen uit de laatste groep zijn De Tuorrebout, Tusken Bos en Mar, De lik en Hamster Mieden. De trend onder gefuseerde grootschalige organisaties was een andere. Daar prijken fantasienamen op de gevel: Empatec, Caparis, Talant, Alliade. Fraaie namen waar niemand de betekenis van begreep...

Andere initiatieven maakten het palet van de gehandicaptenzorg eveneens veelkleuriger. De mogelijkheden tot (aangepaste) vrijetijdsbesteding breidden zich flink uit. Zo zien we een forse toename aan activiteiten op het vlak van muziekbeoefening, dans, toneel en andere creatieve uitingen, waarmee regelmatig naar buiten getreden werd.⁴ Het aanbod aan vakantiebestemmingen nam aanzienlijk toe en werd meer divers, waardoor er gekozen kon worden uit verschillende mogelijkheden. Er werd ook een relatiebureau opgericht om alleenstaanden met elkaar in contact te brengen. Het bureau Respons werd echter na een paar jaar weer opgeheven omdat zich wel enkele tientallen mannen aanmeldden maar slechts enkele vrouwen.⁵

► Linedancing, een ontspannende en populaire activiteit.

Op de emancipatie van de ouders volgde de fase van de emancipatie van de mensen met een beperking. Beltman dateerde deze in de jaren 1985-2000.⁶ Cliënten lieten zich zien en horen op congressen en op de televisie. Ze kregen een eigen tijdschrift en richtten een belangenvereniging op die de naam *Onderling Sterk* kreeg en later de *Landelijke Federatie Belangenbehartiging voor mensen met een verstandelijke* (LFB) ging heten. In Friesland hadden deze organisaties ook afdelingen. De oprichting van de LFB paste in de trend van de opleving van patiëntenverenigingen in deze jaren. Zij gingen de belangenbehartiging serieus invulling geven en traden daarmee naar buiten. De Wet Medezeggenschap Cliënten Zorginstellingen (WMCZ, 1996) versterkte de juridische positie van de zorgvrager en leidde ertoe dat binnen de SPD een cliëntenraad werd ingesteld (installatie 31-1-1997).⁷ Die adviseerde directie en bestuur in belangwekkende zaken.

De behoefte aan meer flexibiliteit en grotere zeggenschap over het zorgproces die in de jaren tachtig manifest werd en in het vorige hoofdstuk aan de orde kwam, kreeg vanaf de jaren negentig stap voor stap meer vorm. Hier zijn de hoofdlijnen daarvan geschetst en illustraties gegeven. Voor een volledige beschrijving ervan ontbreekt echter de ruimte. Dat er een omslag was gemaakt was evenwel duidelijk, al werden en zijn alle wensen nog lang niet vervuld.



■ De nieuwe zorgstructuur

De oprichting van het *Fries Platform Zorg* markeerde in Friesland de overgang naar een nieuwe zorgstructuur. De gewenste scheiding tussen vraag en aanbod kon daardoor haar beslag krijgen en de indicatiestelling kwam in handen van een objectief orgaan. Een indicatie was een functierecht, bijvoorbeeld op wonen, dagbesteding of behandeling.

Het verschil met de oude situatie kan verduidelijkt worden aan de hand van een vraag naar wonen. Voorheen waren er twee opties: plaatsing op de wachtlijst van een inrichting of van een gvt. De keuze voor welke wachtlijst een cliënt in aanmerking kwam werd binnen de wachtlijstcommissie gemaakt. De maatschappelijk werker had een flinke invloed op dit besluit. In het nieuwe systeem werd de indicatie door de onafhankelijke indicatiecommissie op basis van objectieve criteria afgegeven. De indicatie wonen was niet meer gebonden aan een bepaalde voorziening. Er werden zes woonniveaus vastgesteld, van zeer lichte begeleiding tot intensieve verpleging. Een woonindicatie kon nu veel nauwkeuriger worden verstrekt. Met een indicatie ging de zorgcoördinator op pad om deze op basis van de wensen van de cliënt of ouders te verzilveren. Kortom, een objectiever en verfijnder systeem. De tijd waarin het zorgveld in de drie sectoren intramurale, semimurale en ambulante zorg was opgedeeld was hiermee voorbij.

Sommige ouders ervoeren het nieuwe systeem als bureaucratisch, omslachtig en tijdrovend.⁸ Anderen vonden het een verrijking en voelden zich zelfstandiger en sterker ten opzichte van de zorgaanbieders. Het systeem van onafhankelijke indicatiestelling werd in de jaren negentig ook ingesteld voor de toelating tot het speciaal onderwijs en de sociale werkvoorziening, maar daarvoor werden andere organen ingesteld.

■ Een vernieuwde SPD: verdergaande professionalisering en specialisering

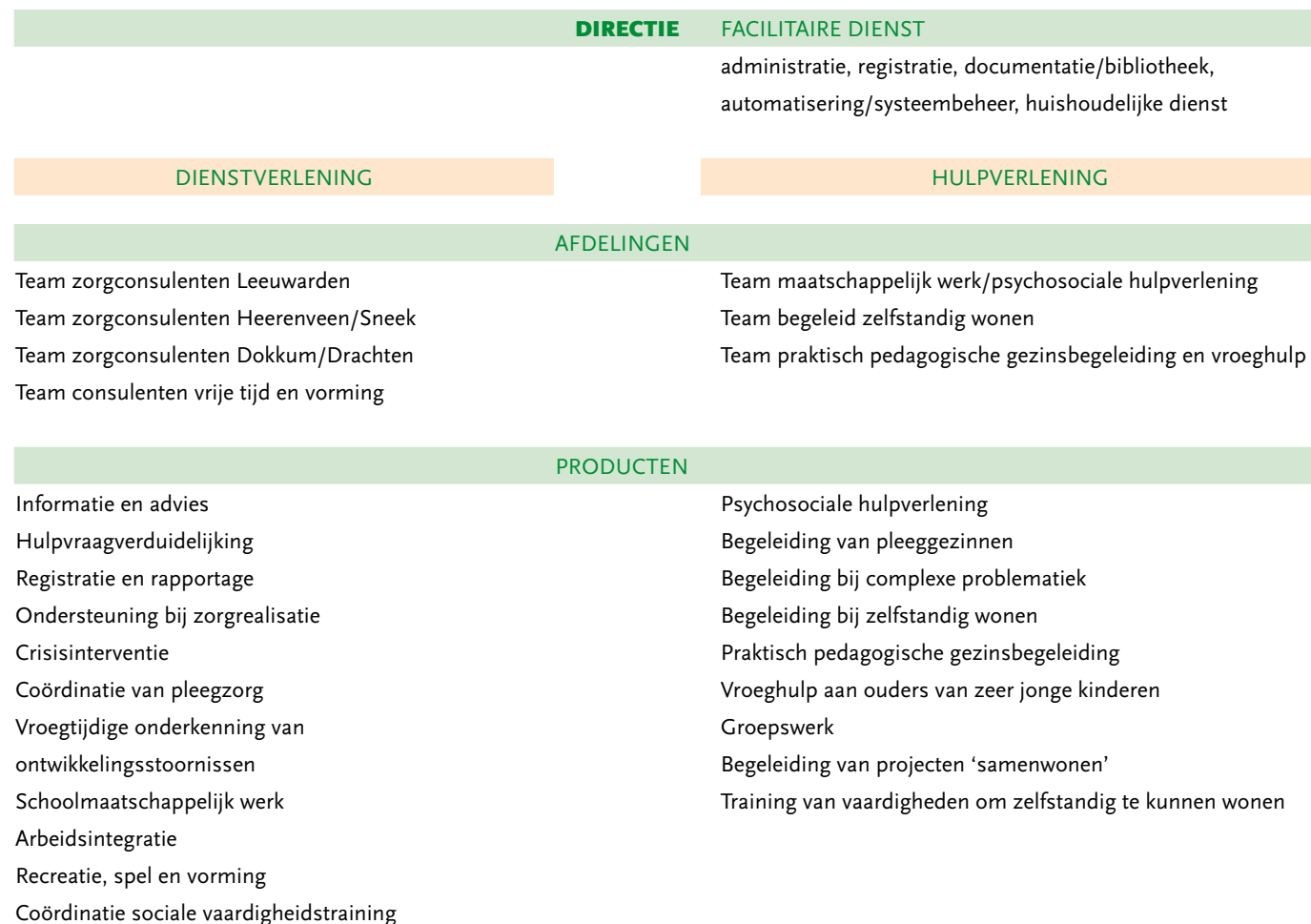
De gevolgen van de structuurwijziging waren voor het takenpakket en de interne organisatie van het MWGG enorm. Daarbij werd binnen SOMMA-verband besloten om voor alle SPD-en in het land dezelfde naamvoering aan te houden en hetzelfde logo te gebruiken. Het MWGG in Friesland werd met ingang van december 1994 Sociaal Pedagogische Dienst Friesland (SPD), zoals het in het verleden ook al eens heette. De roepnaam *It buro Kingma* bleef gehandhaafd. En er werd weer verhuisd: het hoofdkantoor verhuisde terug naar de Sixmastraat, maar vestigde zich nu op nummer 3. 'Tegelijk met de verhuizing kon het nieuwe meubilair worden aangeschaft. Een groot gedeelte van het oude meubilair was al jarenlang afgeschreven. Al bij al beschikken we nu over een functioneel ingericht kantoor', werd in het jaarverslag van 1995 genoteerd. Aan de armoede van de jaren tachtig was eindelijk een eind gekomen.

Per 1 januari 1995 werd productfinanciering ingevoerd, wat betekende dat er naast de cliëntregistratie een activiteitenregistratie werd ingevoerd. Daarmee was al in 1994 begonnen. In de nieuwe zorgstructuur werd het MWGG/SPD tevens het centrale aanmeldingspunt en toegangspoort voor de hele zorg. Met de start daarvan werd eveneens vroegtijdig begonnen. Vanaf maart 1993 was het meldpunt actief en gedurende alle werkdagen bereikbaar. De opsplitsing van het takenpakket in de afdelingen Dienstverlening en Hulpverlening wordt in het organisatieschema weergegeven. Het doel van de opsplitsing was om binnen de organisatie een duidelijk onderscheid aan te brengen tussen de ondersteuning van hulpvragers die onafhankelijk diende te zijn en het ambulante hulpaanbod dat de stichting bood. Voor de afdeling Hulpverlening was een indicatie van het FPZ vereist. De dienstverleningsta-

ken waren direct toegankelijk. Binnen de Friese SPD werd ervoor gekozen het onderscheid in dienst- en hulpverlening ook in persoon door te voeren om de scheiding tussen vraag en aanbod zuiver te houden. Sommige SPD-en in den lande kozen hier niet voor en verenigden de taken van dienstverlening en hulpverlening wel in één persoon.

■ **Ontwikkelingen binnen de afdeling Dienstverlening**
De beroepsaanduiding maatschappelijk werker werd afgeschaft. De medewerkers van de afdeling Dienstverlening werden naar hun functie zorgconsulenten genoemd om hun ondersteunende en dienstverlenende taak ten behoeve van de hulpvragers te onderstrepen. De

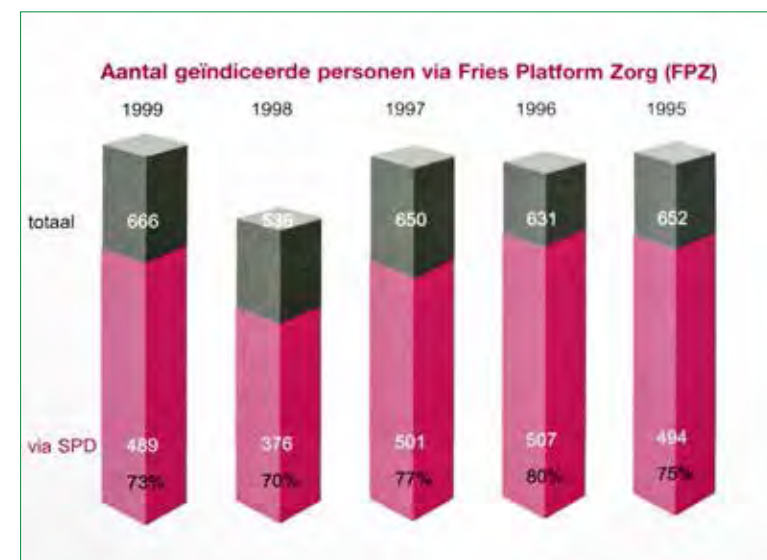
► **Organisatieschema 1994**



GJVW-medewerkers werden consulenten Vrije Tijd en Vorming (VTV). Alle zorgconsulenten werden bijgeschoold door middel van een cursus hulpvraagverduidelijking en een cursus rapportage ten behoeve van de indicatiecommissie. Tot hun taken behoorden ook voorlichting, kortdurende hulpverlening, bemiddeling naar niet-AWBZ gefinancierde functies en het volgen en evalueren van de zorgtoewijzing. Het bemiddelen in crisissituaties, wat vaak een arbeidsintensieve taak was, viel eveneens binnen hun werkzaamheden. De zorgconsulenten hielden hun cliënten niet meer als voorheen langdurig in begeleiding, na behandeling van een vraag werd het dossier gesloten. Er werd wel naar gestreefd dat cliënten bij een nieuwe vraag zoveel mogelijk dezelfde zorgconsulent kregen toegewezen, al was dat tot teleurstelling van menige cliënt, niet altijd mogelijk.⁹ De nieuwe werkwijze wees al snel uit dat de indicatieaanvragen gedifferentieerder werden en meer op de maat van de cliënt waren toegesneden. De kwaliteitsverbetering was aantoonbaar. Het aandeel van de verstrekte indicaties dat met ondersteuning van de SPD

(afdeling Dienstverlening) werd verstrekt lag in de jaren negentig continu tussen de zeventig en tachtig procent. Het maakt duidelijk dat het belang van de afdeling voor de cliënt om de juiste zorg te krijgen, groot was. In 1993 en 1994 kreeg deze afdeling er naast het reguliere werk een zeer grote klus bij. Alle cliënten die op de oude wachtlijsten voor dagverblijven en woonvoorzieningen stonden, moesten opnieuw geïndiceerd worden volgens de nieuwe criteria. Het betrof omtrent zeshonderd cliënten. Sinds 1991 ontving het MWGG/SPD subsidie om de arbeidsintegratie van de doelgroep te bevorderen. Deze taak en de erbij behorende subsidie werd doorgesluisd naar het *Steunpunt Trajectbemiddeling Arbeidsmarkt Moeilijk Lerenden (STAM)*. Omdat deze taak onder dienstverlening viel, was een GJVW/VTV consulent in het bestuur van STAM vertegenwoordigd. In 2002 kwam aan deze situatie een einde. De SPD wilde haar onafhankelijke positie versterken, nam zelf een consulent Arbeid in dienst en trad uit het bestuur van STAM.

Rond het jaar 2000 maakte de afdeling meer en ingrijpende ontwikkelingen door die alle teruggeleid kunnen worden naar ontwikkelingen in het vraagpatroon. Hiervoor werd het al genoemd: de onoplosbaar lijkende problematiek van de wachtlijsten. De wachtlijsten waren decennialang een taai probleem. Het leek volkomen los te staan van de structuurwijziging in de zorg, al wilden beleidsmakers het graag anders zien. In het jaarverslag van 1997 werd geconstateerd: 'Het verkrijgen van een indicatie is het probleem niet, maar wel de steeds langer wordende periodes waarin door de S.P.D. hulp geboden wordt tot de geïndiceerde zorg geëffectueerd wordt.' De schaarste aan plaatsingsmogelijkheden bleef schrijnend. In 1998 verleende de provincie eenmalig twee miljoen subsidie. Dit geld werd besteed aan diagnostiek, groepswork en een trainingsprogramma voor jongeren die zelfstandig wilden



◀ Het aantal indicaties dat met ondersteuning van de SPD is verstrekt is onverminderd hoog. Het laat zien dat de rol van de SPD in de toeleiding naar zorg van grote betekenis is. De oorzaak van het lagere aantal indicaties in 1998 is niet bekend. *Jaarverslag SPD 1999.*

gaan wonen. Voor diagnostisch onderzoek was een lange wachttijd ontstaan. Dat had grote gevolgen voor de cliënten omdat zonder een nauwkeurige vaststelling van de handicap en het niveau van functioneren geen indicatie kon worden afgegeven en dus ook geen zorg toegewezen

werd. Er werd voor meer groepswork gekozen omdat op die wijze voor hetzelfde geld grotere groepen cliënten geholpen konden worden. In 1999 kwam er een structurele aanpak: staatssecretaris Vliegthart stelde veertig miljoen ter beschikking om het wachtlijstprobleem grondig en definitief op te lossen. De zorgconsulenten kregen de opdracht de hele wachtlijst opnieuw te screenen, weer een megaklus. Er heerste echter grote opluchting en veel cliënten konden eindelijk hun wensen realiseren. Maar weer bleef er een kleine groep 'moeilijk plaatsbare' cliënten over waar geen juiste plaats voor beschikbaar kwam. Om al het extra werk te doen kon rond de eeuwwisseling wel meer personeel aangenomen worden. Het totale personeelsbestand (inclusief facilitaire dienst) groeide tussen 1998 en 2001 van 74 naar 133 medewerkers (respectievelijk 52 en 79,84 fte). De exploitatierekening steeg van 5,6 naar 9,2 miljoen.

De afdeling Dienstverlening werd in 1999 uitgebreid met sociaal juridische dienstverlening (SJD), een nieuw specialisme binnen de organisatie. De meeste vragen die aan deze dienstverleners gesteld werden, betroffen knelpunten bij de uitvoering van de sociale zekerheidswetten, de Wet Voorzieningen Gehandicapten (WVG), het PGB en beschermingsmaatregelen. In dezelfde tijd kreeg de vakgroep diagnostiek binnen de afdeling vaste grond onder de voeten met de uitbreiding van een psychologisch assistente. Het aantal vragen naar diagnostiek was toegenomen omdat bij iedere indicatieaanvraag objectieve (test)gegevens aangeleverd moesten worden waaruit bleek dat de cliënt een verstandelijke beperking had. Een doelgroepbepaling op basis van de levensgeschiedenis van

de cliënt en de klinische kennis van de zorgconsulent, wat voorheen in een aantal gevallen voldoende was voor een plaatsingsaanvraag, werd na 1993 niet meer geaccepteerd. Door een verbreding van de doelgroep van de SPD kwam er een jaar later opnieuw een discipline bij. Mensen met een lichamelijke beperking en chronisch zieken konden vanaf 2000 ondersteuning krijgen van de SPD. Dit besluit was in samenspraak met de Gehandicaptenraad en het ministerie genomen. Er werden in Friesland drie consulenten voor opgeleid. In 2003 vonden al 215 cliënten uit deze doelgroep de weg naar de SPD. Het waren vooral mensen met reuma, spierziekten en MS die om ondersteuning vroegen. Veelal hadden deze cliënten meer dan één hulpvraag, was hun leefsituatie complex en hadden ze al een lang traject van hulpvragen op diverse plaatsen achter zich.



Na acht jaar werd de wijze van indicatiestelling herzien. Er kwam in 2001 een nieuw landelijk formulier voor de aanvraag. Dit riep vanwege haar omvang weerstand op onder cliënten. De Friese variant van de aanvraag verdween daarmee, evenals de Friese indicatiecommissie. Het Landelijk Centrum Indicatiestelling Gehandicapten-

HELPEDE FOLDER

Een cliënt met een lichamelijke beperking vertelt: 'Net op het moment dat ik dacht dat mijn situatie uitzichtloos was, kwam ik een folder tegen van de SPD Fryslân. Ik las dat zij niet alleen verstandelijk, maar ook lichamelijk gehandicapten kan helpen. Ik heb HMSN, een spierziekte die maakt dat ik niet goed kan voelen wat ik doe. Ik kan bijvoorbeeld mijn handen branden aan heet water, zonder dat ik dat doorheb [...]. De SPD Fryslân heeft mij geholpen inzicht te krijgen in waar ik hulp kan vragen. En dat is op veel meer terreinen dan ik had gedacht. Zo hielp iemand me mijn administratie op orde te krijgen en komt iemand langs voor het naaiwerk [...]. Ik heb weinig grip op papier: ik moet bladzijden losblazen van elkaar. Nu is de zaak op orde. De emotionele en praktische steun die ik van de SPD Fryslân krijg, betekent heel veel voor me. Ik ben doortastend, maar met soepele hand aangepakt.'
Jaarverslag 2001.

◀ Een cliënt LG in gesprek met een consulent.

► Tineke Radema was een van de eerste drie zorgconsulenten lichamelijk gehandicapten en chronisch zieken. Zij kregen een bijscholing die toegesneden was op deze nieuwe doelgroep, die vaak kortweg LG werd genoemd.



woonden, lagen hieraan ten grondslag. Het ging om verzoeken om voorlichtingsmateriaal, opvoedingsondersteuning, ondersteuning bij de vraag rond een kinderwens, zwangerschapspreventie, misbruik en hulp bij dadergedrag. Binnen het groepswerk werd het aanbieden van weerbaarheids cursussen een vast programmaonderdeel. Alle agogische medewerkers werden bijgeschoold in deze materie. Langdurige begeleiding en behandeling van deze vragen werden doorverwezen naar de psychosociaal hulpverleners van de afdeling Hulpverlening.

■ Ontwikkelingen binnen de afdeling Hulpverlening

De afdeling Hulpverlening behoorde binnen de nieuwe ordening tot de geïndiceerde AWBZ-gefinancierde thuiszorg. De hulpverleners van de drie disciplines waaruit de afdeling bestond (PSH, PPG en BZW), dienden aan de hand van de verstrekte indicatie samen met de cliënt een handelingsplan op te stellen. Het betekende dat ze niet meer hun eigen aanname- en intakebeleid hadden. Vooral voor de PPG-ers en BZW-ers was dat in het begin wennen. Ongeveer een kwart van het oude team maatschappelijk werkers werd medewerker in de vakgroep psychosociale hulpverlening (PSH).

De psychosociale hulpverlening had met name gezinnen met een gehandicapt thuiswonend kind en mensen met een lichte verstandelijke handicap als cliënt. De meest voorkomende problemen die zij behandelden betroffen acceptatie en verwerking van de handicap of seksueel misbruik, opvoeding en omgang tussen ouder en kind, eenzaamheid, schulden en budgetteringsvragen. In 1998 begon op te vallen dat het aantal cliënten met verslavingsproblemen, psychiatrische problemen of seksueel misbruik substantieel begon te groeien. Bij verslavingsproblemen en schulden werd altijd samengewerkt met andere organisaties die deskundig waren op die terreinen. In datzelfde jaar werd creatieve therapie als nieuwe metho-

die geïntroduceerd. Het bleek goed aan te sluiten bij de doelgroep van de SPD. Vooral voor cliënten die minder verbaal begaafd waren, met ernstige minderwaardigheidsgevoelens kampten of seksueel misbruikt waren, bleek het een zeer geschikte methode te zijn. Psychosociale hulpverlening was vaak gericht op het vergroten van zelfvertrouwen, het leren ontdekken van de eigen mogelijkheden en het gebruik maken van een sociaal netwerk. Van de 'Vlieghartgeld' kon deze vakgroep in 2000 84 extra cliënten in behandeling nemen.

De taak van PPG bleef, als voorheen, de behandeling van opvoedingsvragen. Deze vakgroep werkte in de jaren negentig hard aan de verbreding van het hulpverleningsaanbod. Deels werd dit ingegeven door de lange wachtlijst, deels door het streven datgene aan te bieden wat ouders wensten (zorg op maat). Naast de reguliere langdurige begeleiding werd in 1993 Vroeghulp structureel toegevoegd aan het aanbod. Er werd in dit kader gekozen voor twee ontwikkelingsprogramma's: *Macquarie* en *Portage*. In hetzelfde jaar werd de doelgroep verbreed voor zwakbegaafde ouders met niet zwakbegaafde kinderen. De leeftijd van de kinderen die hiervoor in aanmerking kwamen werd opgetrokken van vier naar twaalf jaar. In de loop van het decennium nam het aantal kinderen met ADHD en pervasieve ontwikkelingsstoornissen substantieel toe. Ook viel op dat er steeds meer oudere kinderen werden aangemeld.

Aan het eind van het decennium werd Flex PPG geïntroduceerd. Dat bestond uit kortdurende hulpverlening van maximaal vier contacten binnen een half jaar. Het tweede aanbod van Flex PPG was adviesgesprekken. Ouders konden tijdens een telefonisch spreekuur bellen voor een adviesgesprek of vragen om een of twee gesprekken over lichte vraagstellingen. Voor Flex PPG was geen indicatie nodig en deze hulpvragers kwamen ook niet op de wachtlijst. In 2000 werden zeventig cliënten op deze manier

ondersteund. Wat groepswerk betreft werd een viertal cursussen aangeboden: een speel-leergroep waar kinderen en ouders aan deelnamen en drie cursussen voor ouders. Dat waren de cursussen: inspelen op ontwikkeling, positief opvoeden van moeilijk lerende kinderen en voor ouders met een mlk-achtergrond was er de cursus Een duwtje in de goede richting.

De deskundigheid van de pw-sters werd op peil gehouden door middel van werkbegeleiding, intervisie en het bezoeken van studiedagen over onder meer ADHD, ontwikkelingsprogramma's, moeilijk gedrag, seksueel misbruik en het gebruik van video. In 2000 viel het besluit dat iedere pw-ster het gebruik van video in de hulpverlening moest kunnen toepassen.

Voor PPG en BZW doemde een probleem op na de structuurwijziging. Binnen het nieuwe stelsel werden alleen indicaties afgegeven aan mensen die gediagnosticeerd waren als mensen met een verstandelijke handicap. Daarvoor werd een IQ van 70-75 als grens gesteld met de uitzondering dat wanneer er tevens sprake was van ADHD of een stoornis uit het autismespectrum een IQ van 80 als grens werd aangehouden. Beide vakgroepen namen voorheen mensen met een IQ tot ongeveer 90 en kinde-

ren met een ontwikkelingsachterstand als cliënt aan. Die kregen nu geen indicatie. Voor PPG werd besloten dat het FPZ in zulke gevallen geen indicatie maar wel een positief advies kon afgeven. Voor een zeer beperkt aantal kinderen bood PPG dan toch hulp aan.

Voor de vakgroep BZW lag dat gecompliceerder, omdat hun hulpverlening vaak lang duurde. Cliënten waarvoor geen budget beschikbaar was, legden een te groot beslag op de financiën. Dat kneep des te meer omdat deze vakgroep al tot de grenzen van het haalbare was gegaan. Zij kreeg in 1993 f 572.000,- subsidie waarvoor minimaal 103 cliënten geholpen moesten worden. Ze had echter al 159 deelnemers, waarvan 14 in een trainingshuis verbleven die intensievere hulp kregen. Desalniettemin werden nog enkele cliënten zonder indicatie geholpen.¹⁰ In 1995 werd duidelijk dat een aantal cliënten toch nog tussen wal en schip raakte. Ze hadden behoefte aan langdurige ondersteuning die in het reguliere circuit door het algemeen maatschappelijk werk niet gegeven kon worden, maar ze vielen wat cognitieve mogelijkheden betreft buiten de doelgroep van de mensen met een verstandelijke beperking. Soms bleven deze cliënten dan geruime tijd binnen de afdeling Dienstverlening ingeschreven waar ze zo nu



◀ Screenshots uit de film *Contact in beeld*. Pedagogisch medewerkster Ellen Diemers maakt video-opnamen bij de familie Hakkert en bespreekt de opnames met de ouders.

en dan ad hoc werden geholpen. De SPD en de Stichting Maatschappelijk Werk Fryslân besloten dit knelpunt te laten onderzoeken door de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid van de Rijksuniversiteit Groningen. Het bevestigde de indruk dat een groep cliënten de dupe was geworden van de strengere criteria ten aan-

► Mensen met een IQ hoger dan 80 worden niet als 'licht gehandicapt' beschouwd. Uit het onderzoek blijkt dat een deel van hen echter behoefte heeft aan meer en langduriger begeleiding dan die in het reguliere circuit wordt aangeboden. Vooral als het gaat om het uitvoeren van huishoudelijke taken, het beheren van financiën en het vinden en houden van werk, geeft deze groep aan meer hulp nodig te hebben. Bovendien hebben ze behoefte aan een vertrouwenspersoon waar ze regelmatig mee kunnen praten.



zien van de toegang tot de zorg. Het rapport kreeg de veelzeggende titel *Laat ons niet buiten de boot vallen*. Dit was een van de schaduwkanten van de structuurwijzing. De woonbegeleiders ervoeren nog een knelpunt. Er werden steeds meer mensen aangemeld met de indicatie woonniveau 5 en 4. Dit waren de woonniveaus die hoorden bij wonen in een gvt of woonvorm met (vrijwel) permanent aanwezige begeleiding. In 1998 bestond een kwart van het cliëntenbestand van BZW uit cliënten die voorheen in een gvt zouden hebben gewoond. De tendens naar normalisatie en de wens om zelfstandig te wonen was hiervan de oorzaak, maar ook het gebrek aan plaatsingsmogelijkheden in woonvormen speelde een rol. Het riep vragen op met betrekking tot verantwoordelijkheid. Er was veel eenzaamheid onder deze cliënten, wat kon leiden tot depressies. Van integratie was vaak geen sprake meer. In de praktijk bleek dat de nabije aanwezigheid van mantelzorgers een vereiste was om deze hulp succesvol te laten zijn.

De twee knelpunten van BZW werden in feite opgelost toen na de eeuwwisseling besloten werd dat de SPD haar geïndiceerde zorg moest afstaan. De langdurige woonbegeleiding verdween uit het takenpakket van de SPD.

■ Een nieuwe leiding, een jubileum en de opmaat naar MEE

Nadat de transformatie naar de SPD haar beslag had gekregen besloot directeur Leo de Werd van zijn pensioen te gaan genieten (1-11-1996). Daarmee kwam een eind aan het leiderschap van de eerste generatie medewerkers. De eerste twee directeuren hadden samen 47 jaar leiding gegeven. Er kwam een nieuwe generatie directeuren op het toneel. Anja van der Meulen volgde De Werd op. Zij hield de nieuwe visie op de vermaatschappelijking van de zorg actueel en stuurde aan op samenwerking met andere zorgaanbieders en maatschappelijke organisaties. In het

kader van het vijftigjarig jubileum in 1999 kregen deze thema's bijzondere aandacht in een Studium Generale over Burgerschap. Het trok de belangstelling van tientallen werkers in de zorg en leverde spannende discussies op.¹¹ Voor de cliënten en hun verwanten werd een groots feest georganiseerd waar 2200 mensen op af kwamen. In 2000 nam Lies Terpstra het roer over. Onder haar leiding werd de transformatie van SPD naar MEE vormgegeven. In november 2001 liet de staatssecretaris aan het parlement weten dat zij een nieuw beleid voor de SPD-en voorstond. De SPD moest in de toekomst voorzien in laagdrempelige cliëntondersteuning voor alle mensen

met een handicap, functiebeperking of chronische ziekte. De scheiding tussen geïndiceerde zorg en niet-geïndiceerde ondersteuning diende volledig doorgevoerd te worden, wat betekende dat de SPD de hulpverleningstaken moest afstoten. Dit vroeg om een heroriëntatie op het takenpakket en de positie ten opzichte van de cliënt. Het transformatieproces kreeg de werknaam SPD Nieuwe Stijl en resulteerde in de oprichting van de MEE-organisaties. Op 1 januari 2004 werd SPD Fryslân veranderd in MEE Friesland. De toevoeging *It buro Kingma* hield geen stand in de omschakeling naar gelijkvormigheid voor alle MEE-organisaties in Nederland.



◀ Impresie van het gezellige jubileumfeest.

INTERMEZZO – GROEPSWERK

Het groepswerk is vanaf 1969 aangeboden. In de eerste jaren met onderbrekingen en vanaf de jaren 1980 vrijwel continu. In 1997 is een coördinator aangesteld die tevens nieuwe cursussen en trainingen ontwikkelde. In gespreks-groepen konden cliënten en verwanten van elkaar leren en steun en (h)erkenning bij elkaar vinden. Andere cursussen waren meer gericht op informatie- en kennisoverdracht en/of het aanleren van vaardigheden (leergroepen). De doelgroepen waren cliënten, ouders/verwanten en professionals. Een selectie uit de grote diversiteit aan cursussen en gespreksgroepen uit de afgelopen decennia:

VOOR OUDERS EN VERWANTEN:

- Hoe verwerk je het hebben van een geestelijk gehandicapt kind en hoe kunnen we elkaar steunen?
- Gespreksgroep ouders van jonge kinderen met het syndroom van Down
- Gespreksgroep van ouders met een kind op het kinderdagverblijf
- Gespreksgroep voor ouders van kinderen die het zmlk-onderwijs volgen
- Gespreksgroep ouders: verwerken uithuisplaatsing
- Gespreksgroep alleenstaande ouders met een thuiswonend verstandelijk gehandicapt kind
- Speel-leergroep/Speel – MEE – groep. Voor ouders van zeer jonge kinderen
- Inspelen op ontwikkeling
- Cursus *Positief Opvoeden*
- Groep ouders die zelf een woonplek willen realiseren
- Duwtje in de goede richting (voor licht verstandelijk gehandicapte moeders)
- Contactbijeenkomsten van ouders van overleden kinderen met een handicap
- Partnercursus *Autisme* (voor vrouwen met een partner met ASS)
- Contactdagen voor brussen
- Thema-avond voor grootouders van een kind met Autisme Spectrum Stoornis (ASS) of ADHD.

VOOR CLIËNTEN:

- Gespreksgroep voor jongvolwassenen met een geestelijke handicap
- Themabijeenkomsten voor mensen met een lichte verstandelijke beperking: Wie ben ik?
- *Omgaan met de Euro*, introductiecursus Euro
- Training sociale vaardigheden (Goldstein-training)
- Seksuele voorlichting voor zeer moeilijk lerenden vanaf 12 jaar (via scholen)
- Training *Ho... tot hier en niet verder!*
- Zomercursus *Met plezier naar school*
- *Beter leren lezen*
- *Durf je wel!* voor jonge vrouwen van 18 – 25 jaar
- Cursus *Grip op je knip = Grip op je leven*
- Vrienden maken, vrienden blijven
- Cursus *Ik wil aan het werk*
- Computercursus (gegeven door Friesland College)
- Cursus *Chronisch ziek? Ontdek je kracht!*
- *Lotgenoten Betekenis en toekomst!* Voor mensen met niet aangeboren hersenletsel (NAH)
- Assertiviteitstraining voor doven en slechthorenden.



TWEE CLIËNTEN OVER DE EURO-CURSUS:

‘Wij hebben afgelopen jaar meegedaan aan de cursus over de invoering van de euro. Onze contactpersoon had ons op die mogelijkheid gewezen. Wij zijn blij dat we het gedaan hebben, want het is best ingewikkeld. Er zijn nu veel meer munten dan vroeger. Die moet je allemaal uit elkaar zien te houden. We hebben een weekje geoefend met het geld door bijvoorbeeld winkeltje te spelen. Dat vonden we erg leuk. We hebben ook een soort Monopolie gedaan waarbij we dingen van elkaar kochten en aan elkaar verkochten. Begin januari zijn we nog een keer bij elkaar gekomen om te horen of de invoering van de euro nog problemen opleverde. Als je er daarna nog steeds moeite mee had, dan kon je bellen met het ‘Eurospreekuur’ van de SPD Fryslân [...]. We hadden nog nooit eerder aan een cursus meegedaan. Het is ons heel goed bevallen. Als er weer eens iets is, waar we iets van kunnen opsteken, dan doen we weer mee.’

NOG MEER REACTIES VAN DEELNEMERS:

‘De cursus is een eyeopener. De anderen doen en zeggen dingen die ik zelf niet had kunnen bedenken.’
‘Dankzij de cursus *Weerbaarheid* durf ik me nu op te geven voor de cursus *Beter leren lezen*.’
‘Mijn kind durft eindelijk weer buiten te spelen met andere kinderen.’
‘De feedback van de groep was heftig, maar ik heb wel geleerd om met mijn woede om te gaan.’
‘Door deze cursus heb ik meer mensen leren kennen. We starten nu een kookclub waar ook anderen kunnen komen eten.’

DEEL 2 – VAN SPD NAAR MEE, 2004-2017

Na de eeuwwisseling nam het gebruik van internet een hoge vlucht en drong de verdergaande automatisering diep door in het maatschappelijk leven. De uitbreiding van sociale media was een derde verschijnsel dat het leefpatroon veranderde en het gevoel in een nieuw millennium te leven bevestigde. Cliënten kregen op veel manieren met



deze nieuwigheden te maken en het werk van de MEE-medewerkers veranderde er eveneens door. Cliënten liepen tegen problemen aan bij het regelen van een uitkering of aanvragen van toeslagen. Anderzijds konden ze zich beter informeren en werd hun afhankelijkheid daardoor kleiner. Medewerkers waren via email en mobiele telefoons veel beter bereikbaar. Het economisch tij bleef na 2003 nog enkele jaren redelijk gunstig. Er was nog enige ruimte voor uitbreiding. De exploitatierekening steeg van 2004 naar 2008 van bijna 7,5 miljoen naar 8,3 miljoen. Maar na de kredietcrisis van 2007 en de Europese schulden crisis van 2008 was het voor jaren gedaan met de economische

voorspoed. Conjunctuurgevoelige sectoren als de welzijns- en gezondheidszorg ondervinden hier als snel de gevolgen van. Daar kwam voor MEE Friesland nog bij dat zij van 2008 tot en met 2011 extra subsidie moest inleveren vanwege de ‘verevening’. Het bleek namelijk dat de subsidie per inwoner tussen de verschillende MEE-organisaties in Nederland grote verschillen vertoonde. Friesland

had op dit vlak decennialang achterop gelegen bij de diensten in de rest van het land maar had die achterstand rond de eeuwwisseling tot een voorsprong omgebouwd. MEE Friesland had goed gebruik gemaakt van extra mogelijkheden voor projectsubsidies en bij de overgang van de SPD naar MEE wel de zorgtaken afgesloten en overgedragen, maar het personeel kunnen behouden. Dat was niet bij alle MEE-organisaties zo gegaan en nu moest er dus gelijkgeschakeld worden. Tezamen met de bezuinigingsmaatregelen van het rijk betekende dit dat er een flinke stap teruggedaan moest worden. Tussen 2009 en 2013 daalde de exploitatie met bijna één miljoen: van 8,9 naar 7,9 miljoen. In 2010-2011 zag het er even heel somber uit. In de in 2010 geschreven AWBZ-scenario's was MEE

weggevalen en in de felle verkiezingsdebatten werd door enkele partijen de gehele afschaffing van de MEE-organisaties als bezuinigingsmaatregel voorgesteld. Zover is het niet gekomen. Er werd onderzoek gedaan naar de effectiviteit van de MEE-dienstverlening en daaruit kwam naar voren dat de MEE-organisaties hun geld dubbel en dwars opbrachten. De begeleiding van MEE-bezuinigde op andere duurdere zorgvormen. Het proces van overdracht van de ondersteuning van kwetsbare burgers, waaronder de doelgroep van MEE, naar de gemeenten was in 2007 met de inwerkingtreding van de WMO echter al in gang gezet.

◀ De oefenpop wordt gebruikt voor cliënten met een kinderwens om hen te laten ervaren wat het verzorgen van een baby inhoudt. Ook kunnen zwangere vrouwen met de pop oefenen in babyverzorging: optillen, aan- en uitkleden, verschoneren en voeden. Hoe met de pop omgegaan wordt, wordt digitaal geregistreerd. Dit wordt later met de cliënt besproken en het geeft aanwijzingen voor de ondersteuning die nodig zal zijn.

► Bij de introductie van MEE stelt het ministerie budget beschikbaar om de naam MEE en haar taken en positie in het zorgveld voldoende bekend te maken in de samenleving. MEE Friesland voert een actieve pr-campagne onder de naam 'MEE der op út'. Zij maakt onder andere nieuw foldermateriaal, plaatst advertorials, maakt reclame op bushokjes en organiseert informatieve bijeenkomsten voor maatschappelijke partijen en hulp- en dienstverlenende organisaties. Het verspreiden van deze boekenlegger was een van de eerste activiteiten in dit kader.

■ **Een nieuwe zorgstructuur en een interne reorganisatie**
Met het afstoten van de zorgtaken die voorheen door de SPD werden uitgevoerd en de start van MEE in 2004 was de overgang naar een nieuwe structuur in de gehandicaptenzorg voltooid. Voor de oude structuur die bestond uit drie sectoren (intramuraal, semimuraal, ambulante)



was het nieuwe onderscheid tussen geïndiceerde zorg en niet-geïndiceerde cliëntondersteuning in de plaats gekomen en de 'knip' tussen vraag en aanbod werd volledig doorgevoerd. Zorgvragers en hun ondersteuners kregen een duidelijke en onderscheiden positie ten opzichte van de zorgaanbieders. De Friese SPD had 900 cliënten die geïndiceerde zorg kregen. Cliënten die langdurige zorg behoeften werden overgedragen aan de zorgaanbieders in de provincie.

Hoewel ook andere partijen, waaronder patiëntenverenigingen en particuliere bureaus, zich oriënteerden op het uitvoeren van niet-geïndiceerde cliëntondersteuning, bleef MEE in Friesland de enige professionele organisatie die deze taak uitvoerde. Zij nam daarmee een unieke positie in het zorgveld in. MEE Friesland kon bogen op bijna zestig jaar ervaring in het werken met mensen met een beperking (in of dichtbij de thuissituatie), had een grote deskundigheid en een uitgebreid netwerk opgebouwd en kon die aanwenden voor haar cliënten. Dit gold voor alle

MEE-organisaties in het land. De vereniging van MEE-organisaties in Nederland (MEE Nederland) formuleerde in 2007 de MEE Code. Hierin werden de kwaliteitsvoorwaarden opgenomen die aan de naam MEE zijn gekoppeld. Het voeren van de naam MEE en het lidmaatschap van de vereniging MEE Nederland is alleen mogelijk voor organisaties die zich aan deze code houden. In december 2007 verwierf MEE Friesland daarnaast het HKZ-certificaat (Harmonisering Kwaliteitsbeoordeling in de Zorgsector).¹

De interne organisatie ging op de schop. De ruim honderd agogische medewerkers, ook die van de voormalige af-

deling Hulpverlening, kregen de functie van consultant. Er kwamen zes werkregio's en in elke regio waren twee basisteams werkzaam. De consultants waren generalisten en voerden hun werk zo dicht mogelijk bij de thuissituatie van de cliënt uit. Medewerkers met een MBO-opleiding werden bijgeschoold tot HBO-niveau. De specialisten Arbeid, Juridische Dienstverlening, Diagnostiek en coördinatie Vroeghulp bleven in stand. Ze waren voor de hele provincie beschikbaar en bleven in Leeuwarden gevestigd. In 2002 was MEE Friesland overgegaan van de CAO Welzijn naar de CAO Gehandicaptenzorg. Het daaraan gekoppelde functiewaarderingssysteem en de reorganisatie vereisten het opnieuw beschrijven van alle functies. Dit kreeg zijn beslag in 2003-2004. Al met al moesten de meeste medewerkers meer dan één omslag maken. Oeke Mulder, lid van de Raad van Toezicht (2001-2008), verwoordde het zo: 'Er kwam veel op de medewerkers af en dat werd altijd weer opgepakt. Dat heb ik altijd als de kracht van MEE Friesland ervaren.'²

De regiokantoren werden voldoende ruim en naar behoren gehuisvest. Er werd veel verhuisd. In Dokkum en Sneek werd ruimte gevonden op de terreinen van de ziekenhuizen en in Drachten in het verzamelgebouw voor maatschappelijke instellingen. Het regiokantoor van Heerenveen vestigde zich in het gebouw van een grote praktijk voor fysiotherapie. Er werd bewust gezocht naar een locatie waar het voor veel mensen gebruikelijk of gewoon was om binnen te komen zodat vorm gegeven kon worden aan het uitgangspunt van de laagdrempeligheid. Bovendien lagen in deze locaties mogelijkheden tot gemakkelijke contactlegging met ketenpartners.³ Het hoofdkantoor in Leeuwarden verhuisde in 2009 naar een nieuw gebouw aan de andere kant van de Sixmastraat, naar nummer 66. Daar werd gekozen voor een open kantoorinrichting en flexibele werkplekken, met als doel de onderlinge contacten en kennisuitwisseling tussen medewerkers te bevorderen.

■ **Het dienstenpakket en de ondersteuningsvragen**

MEE was in zijn geheel een basisvoorziening. De uitgangspunten waren de al genoemde laagdrempelige toegang (zonder indicatie en kosteloos), onafhankelijkheid van zorgaanbieders, een positie naast de cliënt en een vraaggestuurde werkwijze. Directeur Nyncke Bouma verwoordde het kort en krachtig: 'Het gaat er bij MEE niet om of de cliënt door partij A of B geholpen wordt, maar dat de vraag van de cliënt goed wordt onderzocht, zodat hij de juiste keuzes kan maken.'⁴

De aangeboden diensten waren: informatieverstrekking, advisering en hulpvraagverduidelijking. Daarnaast kon ondersteuning in een crisissituatie en kortdurende ondersteuning van maximaal een half jaar verleend worden. De doelgroep werd verbreed naar alle mensen met een handicap, (functie)beperking of chronische ziekte en hun omgeving. De nieuwe doelgroepen waren met name mensen

met een psychische beperking waarbij ADHD en stoornissen in het autismespectrum (ASS) het meest voorkwam. Een nieuwe doelgroep waren ook de mensen met een zintuiglijke beperking, al zou de toeloop van deze groep beperkt blijven. De IQ-grens van 80 verviel wat in de praktijk betekende dat mensen met een IQ van 80 tot 90 door MEE ondersteund konden worden, zij het alleen kortdurend zoals hiervoor beschreven in het takenpakket. Er werd ondersteuning geboden op alle levensgebieden en in alle levensfasen. Als doelen werden omschreven het versterken van de eigen kracht van cliënten en hun netwerk en preventie. Onder dat laatste werd verstaan het verminderen van een (onnodig) beroep op andere (vaak zwaardere of duurdere) zorg.

MEE Friesland wist de juiste snaar te raken bij de Friese bevolking en had kennelijk haar voorwerk en PR goed gedaan. Het aantal burgers dat zich tot MEE wendde, groei-



◀ In het kader van de certificering werden alle protocollen, werkprocedures en beleidsstukken regelmatig tegen het licht gehouden. Met het gebruik van deze postzegel, die ter gelegenheid van het behalen van het certificaat werden verspreid, werd de kwaliteit van MEE in Friesland breed bekend gemaakt.

de snel. Jaarlijks nam het aantal cliënten en het aantal verleende diensten aanzienlijk toe. Tussen 2004 en 2010 groeide het aantal cliënten van 3174 naar 6253 en het aantal diensten van 4779 naar 12899. Indrukwekkende cijfers.

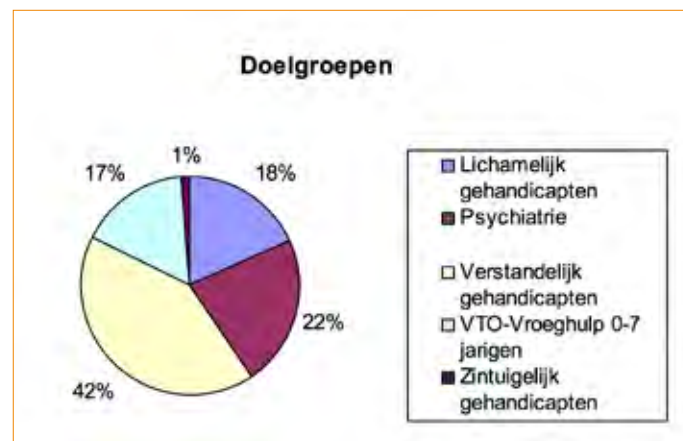
HET BEREIK

Naast de niet op naam geschreven dienstverlening zoals die bijvoorbeeld via het informatiecentrum en de Markt voor Mogelijkheden werd aangeboden, meldde zich bij MEE jaarlijks ongeveer een procent van de Friese bevolking met een of meer vragen voor de individuele dienstverlening. Het bereik was in feite veel groter omdat ongeveer driekwart van de cliënten jonger dan 40 jaar was en zij vrijwel alle in gezinsverband leefden.⁵ Anderhalf tot twee procent van de Friese kinderen en jongeren beneden de 24 jaar zocht ondersteuning bij MEE. Het grootste bereik was onder de leeftijdsgroep 15 tot 19 jaar.

De verdeling van de 6253 aanmeldingen voor de individuele dienstverlening in 2010 zag er naar regio als volgt uit:

Regio Leeuwarden	1951	Regio Drachten	1116
Regio Dokkum	636	Regio Heerenveen	1146
Regio Sneek	1210		

► De grootste cliëntengroep blijft de mensen met een verstandelijke beperking. Ongeveer de helft van het cliëntenbestand behoort tot deze doelgroep. Deze groep heeft naar verhouding vaker in hun leven ondersteuning nodig dan de andere doelgroepen.



De meest aangeboden diensten waren informatieverstrekking en advisering, hulpvraagverduidelijking (HVV) en het aanvragen en realiseren van externe dienstverlening en zorg. Van de 9344 verleende diensten in 2006 behoorden 7661 (82 %) tot deze diensten. De tien meeste gestelde hulpvragen in 2010 waren (nominale aantal):

■ Wonen	2461
■ Opvoeding en ondersteuning	1174
■ Psychosociale ondersteuning	1021
■ VTO/Vroeghulp	1004
■ Cursus/training	741
■ Logeren/opvan/oppas	526
■ Werk	520
■ Volledige beeldvorming/onderzoek	465
■ Toekomstoriëntatie	430
■ Dagbesteding/daginvulling	420

Vragen over wonen werden het meest gesteld. Dat was in feite al decennia het geval, zij het dat de inhoud van dit type vragen door de tijd heen veranderde, zoals hier voor al aan de orde kwam. Dat gold ook voor de vragen uit de andere categorieën. Individuele vragen verschuiven als leefwijze en maatschappelijke context veranderen. Voorbeelden daarvan uit deze periode waren de nieuwe wensen ten aanzien van vrijetijdsbesteding en de vraag over een kindwens van mensen met een verstandelijke beperking. MEE Friesland kwam in deze gevallen met een passend en met de tijdgeest overeenstemmend ondersteuningsaanbod.

Een maatschappelijk verschijnsel dat zich steeds duidelijker aftekende was de individualisering. Ook onder de doelgroep werd deze leefwijze zichtbaar. Cliënten stelden wat hun vrijetijdsbesteding betrof steeds meer 'unieke' vragen. Ze hadden een hobby waarvoor geen club bestond of ze ondernamen liever iets in een één-op-één contact. Het club- en sportwerk bleef weliswaar een belangrijke rol

vervullen. Aan het begin van deze eeuw waren er binnen de provincie tientallen groepsactiviteiten in clubverband waarbinnen enkele duizenden leden actief in waren. Maar de vraag naar begeleiding bij individuele activiteiten werd in toenemende mate gehoord. Twee voorbeelden. Een verstandelijk gehandicapte man zoekt een maatje die zijn gedichten wil uittypen. Een vrouw met een verstandelijke handicap maakt graag kinderklleding en zoekt iemand die haar daarbij wil helpen. Voor dergelijke vragen ontwierp MEE



het tandemproject. Een maatjesproject waarbinnen een vrijwilliger aan een cliënt werd gekoppeld. Het project werd door de VTV-consulenten ontworpen en gestart. In oktober 2006 werd medewerker Geertje Heerma specifiek voor dit project aangesteld en zij realiseerde alleen al in 2007 65 koppelingen. De formule en de bijzondere aandacht voor dit thema bleken een succes. Vanuit het perspectief van de integratie kan dit ondersteuningsaanbod zondermeer als een positieve bijdrage worden beschouwd.

Mensen met een verstandelijke beperking en kinderen krijgen... De meningen zijn erover verdeeld. Cliënten zien hoe andere mensen een gezin stichten en willen dat dan ook. Want mensen met een verstandelijke beperking willen leven als ieder ander. MEE Friesland merkte dat de publieke aandacht voor het onderwerp een positieve kant heeft. Het bleek dat cliënten zich eerder aanmelden als ze met deze vraag rondliepen. Voorheen klopten ze pas aan als ze al zwanger waren, maar nu ook steeds meer

om hun kindwens te bespreken. In 2009 waren dat zeventien cliënten. Daarnaast werden zwangere vrouwen ondersteund in de voorbereiding op het ouderschap. MEE Friesland heeft de methodische begeleiding van deze vragen grondig uitgewerkt op basis van het besluit dat de gezamenlijke MEE-organisaties in Nederland hierover namen. MEE Nederland koos er uitdrukkelijk voor naast de cliënt te staan in deze vraag en geen ontmoedigingsbeleid te voeren.⁶ Het uitgangspunt is realistisch zijn. De mooie en de moeilijke kanten van het opvoeden van kinderen worden besproken én wat de impact van het ouderschap op hun leven heeft. Alle punten waar je als ouders voor komt te staan worden nagelopen. Dan kunnen cliënten een bewuste keuze maken. Er is een methodenbox ontwikkeld waarin allerlei materiaal zit waarmee met cliënten concreet gemaakt wordt wat het inhoudt om een kind op te voeden. Bijvoorbeeld: wat kost een kind, kun je je baan houden, hoe vaak moet een kind gevoed en verschoond worden, kun je blijven wonen waar je nu woont, kun je blijven uitgaan zoals je nu graag doet en nog veel meer. Het kwam voor dat het besef dat uitgaan niet meer kon, voldoende was om af te zien van de kindwens.

Als vervolg op het in kaart brengen van de persoonlijke situatie van de cliënt kan gebruik gemaakt worden van een oefenpop. Die heeft het gewicht en het uiterlijk van een gewone baby en huilt als een echte baby op onverwachte momenten. Cliënten kunnen dan ervaren hoe ze reageren op het huilen van baby en hoe het is om dag en nacht voor een baby te zorgen. Een cliënte: 'Na vijf minuten was ik al flauw van het gehuil. We hebben het een ochtend geprobeerd. Het viel behoorlijk tegen.' Deze cliënte wist het nu wel zeker: voorlopig niet. Ze had zelf het besluit genomen, overreding was niet nodig. De pop wordt ook gebruikt door zwangere vrouwen om te oefenen in babyverzorging: optillen, aan- en uitkleden, in bed leggen, voeden etc. De methodenbox en de oefenpop worden ook

◀ Logo Tandem.

Je kunt een beperking hebben, maar je bent niet je beperking. Dat is de gedachte achter de Markt van Mogelijkheden die MEE Friesland zaterdag houdt in Drachten.



De Markt van Mogelijkheden biedt activiteiten en diensten voor mensen met een beperking.

De beperking voorbij

Rode draad van de Markt van Mogelijkheden in Drachten is het perspectief op een 'zo gewoon mogelijk' leven voor mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking. Ruim 160 instellingen en organisaties presenteren zich zaterdag met activiteiten en diensten. Het gaat over wonen en werken, maar ook over vrijetijdsbesteding als sport, cultuur en vakantie.

In het Fries Congressentrum is op een aantal plaatsen te ervaren hoe het is om met een beperking door het leven te gaan. In het Hoorn-paviljoen geeft de organisatie Hoorn Friesland workshops gebaseerd op verhalen van mensen met een beperking. Het is om te leven met een voortdurende piep of een heen in je oor.

Diana de Jong van MEE Friesland: „Doofheid is een kwaal die je niet ziet. Stel je voor dat je in een trein zit die door een technisch mankement niet verder kan rijden. De mededelingen daarover via de intercom gaan aan een dave voorbij. Zo zijn er allerlei situaties waarin je bij voorbaat op achterstand staat.“

Het Autisme Netwerk Friesland geeft in Drachten aan bezoekers een indruk hoe het is om te moeten leven als een persoon die heel kwetsbaar is voor prikkels in de omgeving. En Bartineus komt naar de Markt van Mogelijkheden met een 'belevingsreis' om te onderzoeken hoe het is om met een beperking te leven in de stad.

Nuist belevingsreizen als Tafel, Riek, Philadelphia, de Frie Wouden en MEE Friesland zelf, zijn er ook tal van kleine organisaties. Dat loopt uit van campings die volop ruimte bieden aan mensen met een beperking tot reisbedrijven met hetzelfde oogmerk.

Veel aandacht krijgen sportieve activiteiten, zoals watersport voor gehandicapten, aangepaste sporten van Sport Fryslân en verschillen de manegen die paardensport bieden voor bijzondere doelgroepen. Week- en dagbesteding bij de Oerfries geeft bijvoorbeeld demonstraties met mensen in de paardenbak van

Doofheid is een kwaal die je niet ziet

het Drachtster congressentrum.

Ook werkmogelijkheden voor chronisch zieken en gehandicapten kunnen ruim aan bod. MEE Friesland is op dit terrein actief met informatie en bemiddeling. Geïnteresseerden worden verzocht te vragen om de vraag of zij plaats willen bieden aan mensen die misschien wat beperkt kunnen worden ingezet, maar desondanks grote waarde kunnen hebben.

COC Friesland is in het Congressentrum aanwezig met activiteiten voor homo's en lesbiennes met een verstandelijke beperking. In Leeuwarden zijn bijvoorbeeld geregeld inloopmiddagen, maar het COC is ook actief in zorginstellingen.

De Markt van Mogelijkheden wordt georganiseerd door MEE Friesland samen met Zorgbelang Fryslân en Sport Fryslân. Het is de elfde keer dat de markt wordt georganiseerd, eerder was ook veel familieleden en bekenden van mensen die leven met een handicap of een chronische ziekte.

HANS WILLEMS

Markt van Mogelijkheden, zaterdag 7 maart van 10-16 uur in Fries Congressentrum, Oprijlaan 3, Drachten. Entree is gratis. Zie ook: www.mee friesland.nl.



gebruikt voor trainingen en uitgeleend aan andere hulpverleners en opleidingen.

MEE Friesland heeft zich in deze periode zeer ingespannen om alle mensen in de provincie, ook zij die niet als cliënt stonden ingeschreven van informatie te voorzien. Op het hoofdkantoor kwam een goed voorziene informatie- en documentatieafdeling die op werkdagen toegankelijk was voor het publiek. Van 2005 tot en met 2015 werd jaarlijks samen met Zorgbelang Fryslân en Sport Fryslân in het voorjaar een Markt van Mogelijkheden georganiseerd. Hier presenteerden particulieren, verenigingen, instellingen en bedrijven zich met wat zij aan hulp- en dienstverlening te bieden hadden of aan activiteiten ontloopten. In de regel waren er 150 à 200 stands. Men kon zich hier op de hoogte stellen van het brede palet aan mogelijkheden in de provincie. De Markt werd elk jaar door ongeveer tweeduizend mensen bezocht.

■ Samenwerken

MEE stak van meet af aan in op samenwerking met ketenpartners. Een paar voorbeelden: VTO/Vroeghulp was een samenwerkingsverband van Thuiszorg, Revalidatie Friesland, de ziekenhuizen, Bureau Jeugdzorg, Kinderdagcentra van Talant, GGZ-jeugd en MEE. Met de ouderverenigingen werd samengewerkt in het project Natuurlijk een netwerk. In het netwerk Arbeid en Handicap ontwikkelden gemeenten, het UWV, CWI, de onderwijssector, de reïntegratiebranche, wsw-bedrijven en MEE nieuwe initiatieven. Revalidatie Friesland, de Noorderbrug en MEE verbeterden gezamenlijk de informatievoorziening en zorg aan mensen met Niet Aangeboren Hersenletsel.

In de missie van MEE staat dat zij meewerkt aan een inclusieve samenleving. Een samenleving die insluit en niet uitsluit en waarin iedereen naar vermogen kan meedoen. Onder die vlag worden trainingen gegeven aan reguliere instellingen en beroepsgroepen waar mensen met een

CLIËNTENRAAD

Wally Brouwer was lid en voorzitter van de Cliëntenraad van 1997 tot 2006 en van 2008 tot 2016. Hij schetst een kleine greep uit de vele onderwerpen die in al die jaren in de raad aan de orde zijn geweest.

Markt voor Mogelijkheden.

Een jaarlijks hoogtepunt was het mee-organiseren van de Markt voor Mogelijkheden. Een ontmoetingsdag voor cliënten, zorgaanbieders en bedrijven die zich richten op mensen met een beperking. De Cliëntenraad had op zo'n dag mooi de gelegenheid om met haar achterban in contact te komen.

Hoogtepunt in 2011.

In het jaar 2011 kregen wij vanuit de rijksoverheid met grote financiële ombuigingen te maken. Wij hebben toen met verve de maatschappelijke waarde van MEE onder de aandacht van de gemeenten kunnen brengen door de onderbouwing dat van elke euro die in MEE wordt geïnvesteerd er uiteindelijk aan zorgkosten vier euro wordt bespaard.

Werkzaamheden van de Cliëntenraad.

De raad spreekt minstens zes maal per jaar met de directeur-bestuurder over actuele onderwerpen en beleidszaken. Wij hebben altijd behoorlijk kunnen functioneren, omdat de Cliëntenraad een onafhankelijke rol binnen de organisatie heeft en erg op waarde wordt geschat. Wij hebben de vrijheid en het vertrouwen om van hoog tot laag binnen de organisatie informatie in te winnen. De vaste onderwerpen die elk jaar aan de orde komen zijn de dienstverlening aan cliënten, de kwaliteit van de dienstverlening, de organisatie, de financiën, de uitbreiding van taken en de tevredenheid van de cliënten.

Onafhankelijkheid.

Wij hebben ons altijd veel zorgen over de verking in de zorg gemaakt, want bij veel instellingen worden de cliënten vooral als business gezien die binnengehaald moet worden. Dit mag nooit betekenen dat vergeten wordt waar het om draait, de cliënten. Daarom hebben wij de onafhankelijkheid van SPD/MEE altijd zo belangrijk gevonden en bleven als Cliëntenraad de ontwikkelingen kritisch volgen.

beperking mee te maken krijgen. Een mooi voorbeeld daarvan is de training die aan medewerkers van woningbouwcorporaties werd gegeven over het herkennen van mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) en

PARTICIPATIE IS

Met anderen leven, werken, spelen
Van anderen vriendschap, liefde, steun ontvangen
Voor anderen van betekenis zijn, iets doen

Er is sprake van een geslaagde participatie als alle drie elementen zijn ingevuld.⁸

het communiceren met hen. Woonconsulent Manja van Meerlo van Accolade zei daarover: 'Er komt meer rust als ik het niveau van het gesprek aanpas bij een huurder met een LVB. Ik gebruik dan kortere zinnen en eenvoudige woorden. Ook geef ik iemand meer tijd om mijn vraag of uitleg te verwerken. Het oefenen [in de cursus] was heel waardevol, want ongemerkt gebruik je snel weer taal die te ingewikkeld is. Al doende leer je om de boodschap zo concreet en simpel mogelijk te houden. En vooral ook te doseren, dus niet teveel informatie in één keer.'⁷

Al snel nadat MEE van start was gegaan, ontvouwde zich een nieuwe toekomst in zorgland. Bestuurders waren van mening dat in de loop van de tijd te veel (zorg)taken binnen de AWBZ waren opgenomen en deze diende daarom gemoderniseerd en versoberd te worden. De eerste stap in dat traject was de inwerkingtreding van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) in 2007, die ook wel de participatiewet werd genoemd. Het oogmerk van de wet was dat burgers zo lang mogelijk zelfstandig dienden te zijn en dat iedereen mee moest kunnen doen in de maatschappij. Lichtere vormen van (langdurige) zorg zo-

als vervoersvoorzieningen, verstrekkingen van hulpmiddelen, woningaanpassingen en huishoudelijke hulp vielen binnen deze wet. Een deel ervan behoorde daarvoor tot het pakket van AWBZ-verstrekkingen.

Het was het begin van een traject waarin de gemeenten stap voor stap meer verantwoordelijkheden kregen voor kwetsbare burgers. MEE Friesland haakte in op deze ontwikkeling en verstevigde de relaties met de gemeenten. Zij zag de WMO als een kans om MEE bij gemeenten op de kaart te zetten als een deskundige en ervaren partner op het gebied van wonen, welzijn en zorg. In dat kader liet zij door het Lectoraat Sociale Interventie van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden een onafhankelijk en wetenschappelijk verantwoord onderzoek doen naar de kwaliteit van de hulpvraagverduidelijking en de bijdrage die deze dienst leverde aan het bereiken van de WMO-doelen. Het antwoord was ondubbelzinnig positief. MEE Friesland gaf op velerlei wijze vorm aan de samenwerking met de gemeenten. Zij participeerde in verschillende WMO-loketten en in het team van de Formulierenbrigade in Leeuwarden. Dat was een team dat burgers met een laag inkomen ondersteunde bij het aanvragen van inkomensondersteunende voorzieningen. MEE opereerde eveneens actief in de Centra voor Jeugd en Gezin, die in opdracht van het rijk door iedere gemeente opgericht moesten worden om de zorg voor kind en gezin voldoende op gang te brengen en te coördineren. Hiervoor gold de stelregel: één gezin/kind, één plan.

Nadat MEE zich in de jaren 2004-2007 op de kaart gezet had, volgde hierna de periode van samenwerking met heel veel maatschappelijke partners en een stapsgewijze uitbreiding van samenwerken met gemeenten. Rond 2010 startten de eerste wijkteams. In de jaren hierop breidde het aantal wijkteams, ook wel gebiedsteams genoemd, zich langzamerhand uit. Consulents van MEE namen hierin zitting.



◀ Uit het onderzoek komt de deskundigheid van MEE wat betreft de doelgroepen duidelijk naar voren. Cliënten beoordelen dit als positief. Het blijkt dat HVV voorkomt dat geïnvesteerd wordt in niet-passende zorg. Tevens komt boven water dat niet ieder HVV-traject leidt tot zorgaanbod, bijvoorbeeld omdat de problemen na exploratie minder groot zijn dan aanvankelijk gedacht of omdat de cliënt na het verkennen van de mogelijke opties afziet van een zorgaanvraag. Een grotere zelfredzaamheid en meer regievoering door de cliënt is in het onderzoek vastgesteld, evenals de onafhankelijke positie van de consulent. Kortom: kwalitatief goede hulpvraagverduidelijking bevordert maatschappelijke participatie. Consulents merken daarbij op dat het bevorderen van de zelfredzaamheid wel begrensd wordt door – vooral verstandelijke en psychische – beperkingen.

In 2015 werd de WMO verder uitgebreid en de AWBZ helemaal afgeschaft. Onder de WMO vallen vanaf die tijd ook de ambulante dagbesteding voor volwassenen, ambulante gezinsondersteuning en de kort verblijf-functie. Voor de taken die niet onder de WMO vielen werd de Wet Langdurige Zorg (WLZ) in het leven geroepen. Dit vormde de afsluiting van een overgangperiode van rijkszorg naar gemeentezorg. MEE viel onder de AWBZ-verstrekingen die afgestoten werden. De financiën voor de MEE-taken werden overgeheveld naar de gemeenten, die de ondersteuningstaak in wijk- en gebiedsteams vorm gaven. MEE verliet daarmee het domein van de gezondheidszorg weer en kwam terug in dat van het welzijnswerk, maar nu binnen de structuur van een gemeentevoorziening. De gemeenten namen aanvankelijk alle consulenten op detachingsbasis op in hun wijk- en gebiedsteams. Enkele gemeenten besloten na enige tijd de consulenten niet meer te betrekken van MEE Friesland, maar hen zelf in dienst te nemen of hen onder te brengen in een coöperatie. Een ander deel bleef vooralsnog voor de detachingsconstructie kiezen.

In het najaar van 2016 heeft MEE Friesland besloten niet te fuseren met andere partners in het sociale domein. Een belangrijke reden om niet te fuseren was dat MEE Friesland de focus op de doelgroep, mensen met een beperking, onvoldoende vond geborgd in de fusieorganisatie. Ook is zij van mening dat de expertise die nodig is om de doelgroep goed te ondersteunen verzekerd dient te zijn. De gestapelde kennis en ervaring van bijna zeventig jaar staat op deze wijze nog dagelijks ten nutte van de doelgroep.

■ De lat ligt hoog

In 2011 bleek dat de helft van de cliënten met een lichte verstandelijke beperking laaggeletterd is. Toen Kingma in 1948 over zijn onderzoek naar de maatschappelijke situatie van de oud-leerlingen van de BLO-school rapporteerde, schreef hij daarover: 'Meestal is de lees- en schrijfvaardigheid zwak, hoewel er verscheidenheid is. Een vrij groot aantal leest nooit, vooral onder de ouderen. Ook zijn er verscheidene zo goed als analfabeet en kunnen hoogstens hun naam schrijven. Op latere leeftijd voelen velen deze leemte te scherper [...]'

Met de vraag van cliënten om beter te leren lezen werd in 2011 weer aan de slag gegaan. De meeste bestaande lees- en schrijftrainingen gaan voor deze doelgroep te snel en versterken de faalervaringen die zoveel cliënten al hebben. MEE organiseerde onder het motto Lees MEE, de cursus *Beter leren lezen* die geschikt is voor de doelgroep. Deelnemer Mathilde: 'Door de training vind ik lezen veel leuker. Het liefst heb ik luchtige verhaaltjes in grote letters. Bij moeilijke of lange stukken neem ik rust en doe ik het in stapjes.' Trainer Jolanda Hoekstra: 'De grootste winst is dat ze lezen leuk vinden en daarom blijven oefenen. Regelmatig naar de bieb gaan en wat vaker stukken in de media lezen brengt ze dichterbij de maatschappij. En het geeft een goed gevoel als je zelf iets kunt uitkiezen op een menukaart.'

Dit is participatie.



Meedoen mogelijk maken voor mensen met een beperking.

Ons ideaal is een inclusieve samenleving. Een samenleving waarin iedereen ertoe doet en die mensen insluit in plaats van uitsluit. Wij streven naar een samenleving waar mensen worden gewaardeerd op wat zij kunnen. Iedereen wil van waarde zijn met zijn talenten en in alle onderdelen van het leven meedoen. Ook mensen met een beperking.

DIRECTEUREN – DIRECTEUREN-BESTUURDER



Taco Kingma
1949-1981



Leo de Werd
1981-1995



Anja van der Meulen
1995-1999



Lies Terpstra
2000-2007



Nyncke Bouma
2008-2011



Margriet Schievink a.i.
2011-2012



Hester van Gorkum
2012-2015



Kees van Anken a.i.
2015-2016



Joop Stienstra
2017-

UITSPRAKEN VAN CLIËNTEN

Filosofie

In ben iemand van weinig woorden. Ik verzamel ze tot ik iets heb wat echt zinvol is.

Ik begrijp niet wat mensen elkaar zonder woorden zeggen.

Je moet tussen het hier en nu denken.

Ik trap steeds weer in de realiteit.

Dat weet ik toch niet, dan lig ik al in bed.

Begripsverwarring

Er zitten Duracell opblaasbare batterijtjes in.

Je hebt nudisten en paturisten. Paturisten houden van kaas.

Ik mag dan wel verstandelijk gehandicapt zijn, maar ik heb een heel hoog IQ.

We eten gewoon links-rechts draaiende soep.

Pillen

Ik wil graag verhoging van de medicatie. Deze pillen zijn zo klein dat als ik ze laat vallen ze niet meer kan vinden.

Deze pillen neem ik niet, dit is democratische medicatie.

Mooi zijn en blijven

Wie mooi wil zijn, moet geduld hebben.

Ik moet vanmiddag naar de schoonmaakspecialist.

Mijn haar is geverfd met hernia.

Pas maar op! Daar kun je 40-graads brandwonden van oplopen!

Hij heeft wallen onder de ogen... van die deuken.

Variaties op gezegden

Dat klinkt weer als een klok in de kerk.

Ik ben nu eenmaal een persoon die niet alles onder de oksel moet nemen.

Ik zie stemmetjes.

In het verleden is het een paar keer verticaal misgegaan.

Dat is met geen pen te begrijpen!

Tja...

Schat, het is de komende maanden erg druk op het werk, ik denk niet dat ik erbij kan zijn met de bevalling.

NOTEN

Hoofdstuk 1

- 1 Baron, ‘MEE doen’.
- 2 *Canon Friesland*.
- 3 Zie bijv. Burger, ‘Overheidszorg’.
- 4 Hermans, ‘Geplaagd’, 661; Trigt, ‘*Blind in gidsland*’, 121.
- 5 Hermans en Schmidt, ‘Een blinde fietsenmaker’, 227.
- 6 Brants, *Leiding*, 56 e.v.
- 7 Brants, *Leiding*, 40.
- 8 Brants, *Leiding*, 50.
- 9 Hermans, ‘Geplaagd’, 663.
- 10 Beltman, *Buigen of barsten*, 44.
- 11 Baron en Spits, *Een blauw hart*, 11-14.
- 12 *Leeuwarder Courant* (hierna LC), 21-7-1930.
- 13 LC, 26-10-1928.
- 14 *Leeuwarder Nieuwsblad* (hierna LN), 21-3-1930.
- 15 LN, 23-12-1935.
- 16 LC, 18-2-1936.
- 17 Tresoar, tg. 12-01, inv.nr. 3360.

Hoofdstuk 2

- 1 *Canon Friesland*, venster 39, 92-93.
- 2 Wielenga, *Geschiedenis*, 327.
- 3 *25 jaar*, 6-7; Slaman, ‘*Honderd jaar*’.
- 4 Horsten, *Zestig jaar*, 7-8.
- 5 Tresoar, tg. 12-01, inv.nr. 3774.
- 6 Privéarchief H. Kingma.
- 7 Tresoar, tg. 12-01, inv.nr. 3360.
- 8 Deze paragraaf is gebaseerd op Archief MEE, inv.nr. 0.10.20 en de jaarverslagen van het IGG. Daar waar dat niet het geval is wordt dit aangegeven.
- 9 Jeugdzorg in Nederland, 17, 34-38.
- 10 *Pet ôf*, 68; *Sulverwurk*, 7, 12.
- 11 *Pet ôf*, 70. Vertaling: U bent toch altijd al onderweg.
- 12 Archief MEE, inv.nr. 0.10.20.
- 13 *Van negeren*; 25 jaar; Reichart, *De cirkel*; Kingma, *Nederlandse Vereniging*.

Hoofdstuk 3

- 1 Tonkens, *Het zelfontplooiingsregime*.
- 2 Kingma schreef er een artikel over in het *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* onder de titel: ‘In dubio over debiliteit’ (mei 1973). Id. in *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid* (mei 1973).
- 3 Jaarverslag 1963/64.
- 4 *Pet ôf*, 6.
- 5 Jaarverslag 1965.
- 6 *25 jaar gezinsvervangende tehuizen*, 20.
- 7 Jaarverslag 1969. IISG, call nr. Bro 2543.
- 8 Zie bijv. *Planningsnota*, 1978.
- 9 Baron, ‘*Deel uit maken*’.
- 10 *Friese Koerier*, 25 april 1963.
- 11 LC, 16 april 1970.
- 12 Jaarverslag 1966.
- 13 Jaarverslag 1964.
- 14 *Onze Zorg*, oktober 1989.
- 15 Beltman, *Buigen of barsten*, 143.

Hoofdstuk 4

- 1 Wielenga, *Geschiedenis*, 346.
- 2 Zie ook LC, 9-10-1999, ‘Friesland 1980-2000’.
- 3 Jaarverslagen 1978-79 en 1980.
- 4 Jaarverslag 1986.
- 5 Interview Johan Bakker.
- 6 Hoffscholte, *Door het leven*, 29-35.
- 7 Zie ook jaargangen *Onze Zorg*.
- 8 *Onze Zorg*, maart 1983.
- 9 Jaarverslag 1981.
- 10 *Pet ôf*, 30-31.
- 11 Themanummer Gezinsbegeleiding *Onze Zorg*, juli 1984.
- 12 Archief MEE, beleidsnota Speelhulp, 30-11-1981.
- 13 *Onze Zorg*, december 1989.
- 14 Jaarverslagen 1991, 1992.

- 15 Jaarverslag 1986.
- 16 *Van negeren*, 23.
- 17 *Pet ôf*, 13-14.
- 18 Interview Marten van Buren.
- 19 *Van negeren*, 24-25.
- 20 Beltman, *Buigen*, 148.
- 21 Jaarverslag 1987.
- 22 Baron en Vermeulen, ‘Actuele ontwikkelingen’, 14 e.v.
- 23 *Pet ôf*, 48-66.
- 24 Jaarverslagen 1988, 1991, 1992.

Hoofdstuk 5 - deel 1

- 1 Wielenga, *Geschiedenis*, 349-351.
- 2 *Onze Zorg*, juli 1994.
- 3 Zie o.a. SPD krant, herfst 1998; interview H. Biemans.
- 4 Zie diverse nummers SPD-krant.
- 5 *Onze Zorg*, maart 1995.
- 6 Beltman, H. *Een schets*, 106.
- 7 Interview W. Brouwer.
- 8 *Onze Zorg*, maart 1995, juni 1995.
- 9 Interview H. Biemans.
- 10 Jaarverslag 1994.
- 11 *SPD 50 jaar. Drieluik*.

Hoofdstuk 5 - deel 2

- 1 De HKZ is gebaseerd op ISO 9001 aangevuld met branche-specifieke normen.
- 2 Interview Oeke Mulder.
- 3 Interview Lies Terpstra.
- 4 Jaarverslag 2007.
- 5 Baron, ‘MEE doen’.
- 6 MEE Nederland. Richtlijn kinderwens en ouderschap.
- 7 Jaarbericht MEE Friesland 2011.
- 8 Baron, ‘*Deel uit maken*’.
- 9 Jaarbericht MEE Friesland 2011.

25 jaar gezinsvervangende tehuizen in Friesland. Uitgave Stichting Voorzieningen voor Geestelijk Gehandicapten in Friesland (Drachten 1986).

25 jaar Maatschappelijk Werk voor Geestelijk Gehandicapten in Drenthe. Uitgave MWGG Drenthe, 1986.

Baron, Minie en Annemarieke Vermeulen, ‘Actuele ontwikkelingen omtrent ‘Zorg op Maat’ voor geestelijk gehandicapten’. Vakgroep Algemene Gezondheidszorg en Epidemiologie, R.U. Utrecht, september 1989.

Baron, Minie, ‘*MEE doen in de samenleving*’. Voordracht gehouden op het symposium ‘MEE doen in de samenleving’ te Drachten op 26 september 2006. MEE Friesland, 2006.

Baron, Minie, ‘*Deel uit maken van de samenleving: hoe zag dat er in het verleden uit en hoe gaat dat er in de toekomst uitzien?*’ Voordracht gehouden op het symposium ‘Ondersteunen naar eigen kracht’ te Leeuwarden op 18 juni 2013. MEE Friesland, 2013.

Baron, Minie en Spits, Jet, *Een blauw hart. 70 jaar ziekenhuiszorg in Drachten* (Drachten 2015).

Beltman, H. *Buigen of barsten?: hoofdstukken uit de geschiedenis van de zorg aan mensen met een verstandelijke handicap in Nederland 1945-2000* (Groningen 2001).

Beltman, H. *Een schets van de Nederlandse verstandelijk gehandicaptenzorg 1945-2000* (Houten 2001).

Borren, W. e.a., *Laat ons niet buiten de boort vallen. Een onderzoek naar het maatschappelijk en sociaal functioneren van mensen met een IQ tussen de 80 en 90*. Uitgave SPD Friesland, 2001.

Brants, Luc, *Leiding moeten zij hebben. Geschiedenis van de sociaal pedagogische zorg voor mensen met een verstandelijke handicap in Nederland tussen 1900 en 1945* (Antwerpen-Apeldoorn 2004).

Burger, H., ‘Overheidszorg voor het onderwijs aan gebrekkige kinderen’, *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* (1912) 1792-1797.

LITERATUUR

Canon gehandicaptenzorg Nederland.

Canon Sociaal Werk Nederland.

De canon van de geschiedenis van Friesland. Leeuwarden, 2008. Vensters 28, 38 en 39.

Dekker, J.J.H. e.a., *Jeugdzorg in Nederland, 1945-2010*. Uitgave Rijksuniversiteit Groningen, 2012.

Dienstenboek MEE. MEE maakt meedoen mogelijk.

Hermans, Hubertien, ‘Geplaagd en onbegrepen’. De arbeidspositie van de ‘geestelijk onvolwaardigen’ in het interbellum’, *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid* 56 (2001) 659-675.

Hermans, H.J.E. en Schmidt, S.H., ‘Een blinde fietsenmaker in het Stedelijk. Tentoonstelling en congres ‘Arbeid voor onvolwaardigen’ in 1928’, *Tijdschrift voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Natuurwetenschappen, Wiskunde en Techniek* 25 (2002) 226-240.

Hoffscholte, Constantijn, *Door het leven leren wij. Al 75 jaar het vermogen om mensen met een verstandelijke beperking verder te helpen*. Uitgave Nederlandse Stichting voor Sociaal Pedagogische Zorg, 2007.

Horsten, Hans en Lennarts, Joep, *Zestig jaar meebewegen in de tijd*. Uitgave MEE Zuidoost Brabant, 2009.

Kingma, T. e.a., *Nederlandse Vereniging voor Sociaal Pedagogische Zorg 1932 – 1982. Jubileumboek ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan* (’s-Gravenhage 1984).

Lager onderwijs in de spiegel der geschiedenis. 175 jaar nationale wetgeving op het lager onderwijs in Nederland 1801-1976 (’s-Gravenhage 1976).

Overkamp, Elisabeth, *Instellingen nemen de wijk. Een analyse van het beleid inzake de deconcentratie van instellingen voor mensen met een verstandelijke handicap en zijn empirische effecten* (Assen 2000).

Pet ôf foar it ferline, jas út foar de takomst. Uitgave MWGG Friesland 1989 bij het 40-jarig bestaan.

Planningsnota dagverblijven en gezinsvervangende tehuizen in Friesland 1977-1982. Uitgave Provinciale Commissie Gehandicaptenvoorzieningen, april 1978.

Reichardt, Ries, *De cirkel is rond. Ontwikkelingen in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking* (s.l. 2010).

Slaman, Toke, *Honderd jaar MEE*. Paper MEE Drenthe, juni 2013.

Sociaal Pedagogische Dienst Friesland, 50 jaar 1949 – 1999. Verslag Studium Generale Drieluik over Burgerschap.

Sulverwurk. Zilverwerk. 25 jaar maatschappelijk werk voor geestelijk gehandicapten in Friesland 1949 – 1974. Uitgave MWGG Friesland 1974.

Tonkens, Evelien, *Het zelfontplooiingsregime* (Amsterdam 1999).

Trigt, Paul van, *Blind in een gidsland. Over de bejegening van mensen met een visuele beperking in de Nederlandse verzorgingsmaatschappij, 1920-1990* (Hilversum 2013).

Van negeren naar MEE doen 1965 – 2005. Van SPD Groningen naar MEE Groningen. Uitgave MEE Groningen, 2005.

Veenstra-Bouma, A.M., ‘Ouders en Kinderteam. Een onderzoek naar de ervaringen van ouders van jonge kinderen met ontwikkelingsstoornissen’. Uitgave Maatschappelijk Werk voor Geestelijk Gehandicapten in Friesland, 1973.

Veer, J. van ’t e.a., *Hulpvraagverduidelijking, de MEE(R)waarde... Onderzoek naar de bijdrage van de dienst hulpvraagverduidelijking aan de doelen van de Wmo*. Uitgave MEE Friesland, 2008.

Wielenga, Friso, *Geschiedenis van Nederland. Van Opstand tot heden*. 3^e druk (Meppel 2014).

AFKORTINGEN

AAW	Algemene Arbeidsongeschiktheidswet	NVNBO	Nederlandsche Vereeniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs
ADHD	Attention Deficit and Hyperactivity Defict	PPG	Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding
AVO	Vereeniging arbeidszorg voor onvolwaardigen	PGB	Persoonsgebonden Budget
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten	PR / pr	<i>public relations</i>
BLO / blo	Buitengewoon lager onderwijs	Prago	Praktisch gericht onderwijs voor volwassenen met een lichte verstandelijke beperking
BZW	Begeleid Zelfstandig Wonen	PSH	Psychosociale hulpverlening
CIZ	Centrum Indicatiestelling Zorg	pw-ster	pedagogisch werkster
CJG	Centrum voor Jeugd en Gezin	SJD	Sociaal Juridische Dienstverlening
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen	SOAB	Stichting Ortho Agogische Beroepsopleidingen
DAG	Dienstverlening aan Gehandicapten (zorgaanbieder)	Somma	Vereniging van Sociaal Pedagogische Diensten in Nederland
dv	Dienstverlening	SPD	Sociaal Pedagogische Dienst
dvo	Dagverblijf voor ouderen	STAM	Steunpunt Trajectbemiddeling Arbeidsmarkt Moeilijk lerende
FPZ	Fries Platform Zorg	TBS	Terbeschikkingstelling (van de regering)
GJVW	Gespecialiseerd Jeugd- en Volwassen Werk	TOG	Tegemoetkoming onderhoudskosten thuiswonende gehandicapte kinderen
GSW	Gemeentelijke sociale werkvoorziening	TRM	Tijdelijke Rijksgroepsregeling voor Mindervaliden
gvt	Gezinsvervangend tehuis	UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
HBO	Hoger Beroepsonderwijs	VSID	Voortgezette Scholing in Dienstverband
HKZ	Harmonisering Kwaliteitsbeoordeling in de Zorgsector	STOAZ	Stichting Ondersteunende Activiteiten Zwakzinnigenzorg
hv	Hulpverlening	VBO	Voortgezet Buitengewoon Onderwijs
IDC	Informatie- en Documentatiecentrum	VHV	Vereniging Vrouwelijke Hulpverlening
IGG	Instituut voor de Geestelijke Gezondheidszorg	VO	Voortgezette Opleiding (voor maatschappelijk werk)
ITO	Individueel Technisch Onderwijs	VSID-MWZ	Voortgezette Scholing in Dienstverband Maatschappelijk Werkenden in de Zwakzinnigenzorg
IVH	Integrale Vroeghulp	VTO	Vroegtijdige Onderkenning van Ontwikkelingsstoornissen
kdv	Kinderdagverblijf	VTV	Vrije Tijd en Vorming
LCIG	Landelijk Centrum Indictiestelling Gehandicaptenzorg	WMCZ	Wet Medezeggenschap Cliënten Zorginstellingen
LFB	Landelijke Federatie Belangenbehartiging	WVG	Wet Voorzieningen Gehandicapten
LG	Lichamelijk Gehandicapten	wsw	wet sociale werkvoorziening
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs	zc	zorgconsulent
mcg	meervoudig complex gestoord	zmlk	zeer moeilijk lerende kinderen
mlk	moeilijk lerende kinderen		
mw	maatschappelijk werk(er)		
MWGG	Maatschappelijk Werk Geestelijk Gehandicapten		
	Maatschappelijk Welzijn Geestelijk Gehandicapten		

MET DANK AAN

Johan Bakker	Mees Wouters
Hans Biemans	MEE Groningen
Nyncke Bouma	MEE Drenthe
Wally Brouwer	MEE Nederland
Marten van Buren	Sport Fryslân, Heerenveen
Wilfried de Jong	Stichting SOM
Hans Kingma	
Berber van der Krieke	Geraadpleegde archieven:
Ype Lap	Tresoar Leeuwarden
Ida Lichthart	Historische Centrum Leeuwarden
Marjan van der Meer	Website IISG
Anja van der Meulen	Archief MEE Friesland/rechtsvoorgangers
Oeke Mulder	www.delpher.nl
Peter Menkveld	www.archiefleeuwardercourant.nl
Ineke Meijers	
Tineke Radema	
Inge Tolsma	
Sita Santhuisen	
Toke Slaman	
Lies Terpstra	
Dieke de Vries	
Dini Vrugink	
Jaap van der Wal	
Margje Weening	
Francine Wolthuis	

COLOFON

De lat ligt hoog is uitgegeven door MEE Friesland.

Onderzoek en teksten	Dr. Minie Baron
Vormgeving	Jaap van der Wal – Rottevalle
Illustraties	Zie hieronder
Druk	Van der Eems – Heerenveen
Publicatiedatum	juni 2017
NUR	641
ISBN	xxx
©	MEE Friesland

Illustraties

- Het merendeel van de illustraties is afkomstig uit het archief van MEE Friesland.
- Artikelen en advertenties uit kranten: delpher.nl en archieffleeuwardercourant.nl.
- Foto op pagina
 - 30: privé-archief familie Kingma
 - 33: commons.wikimedia.org
 - 50: privé-archief familie Wouters
 - 66: Humphrey Paap
 - 67: privé-archief familie Biemans
 - 89: Janny Dijkstra.

MEE Friesland heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op het in dit boek gebruikte materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, worden verzocht zich te wenden tot MEE Friesland.